

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1939:49

SOCIALDEPARTEMENTET

B E T Ä N K A N D E

MED FÖRSLAG TILL

ÄNDRING I LAGEN OM FÖRENINGSS-
OCH FÖRHANDLINGSRÄTT

*Avgivet av inom socialdepartementet
tillkallad sakkunnig*

S T O C K H O L M

1 9 3 9

Statens offentliga utredningar 1939

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående grunder för intagning av enskild väg till allmänt underhåll ävensom angående statsbidrag till enskilda vägar. Svenska Tryckeri a.-b. 59 s. K.
2. Utredning och förslag rörande plats i Stockholms skärgård för förläggning av Stockholms örlogsbas. Beckman. 30, 87 s. 6 kartor. Fö.
3. Betänkande med förslag till taxa för befördring av gods m. m. & statens järnvägar. Beckman. 206 s. K.
4. Svensk namnbok till vägledning vid val av nya släktnamn. Lund, Blom. v. 106 s. Ju.
5. Betänkande angående revision av tjänsteförteckningen i vad avser statens affärsdrivande verk. Norstedt. 163 s. Fl.
6. Underlättandet av kvinnornas arbete i de mindre lanthemmen. Kihlström. 126 s. Jo.
7. Betänkande angående justitiekanslerns, justitieombudsmannens och militieombudsmannens allmänna ämbetsställning m. m. Norstedt. 128 s. Ju.
8. Betänkande med förslag till exporttariffer. Beckman. 20 s. K.
9. 1937 års landsfiskals- och stadsfiskalsutredning. Betänkande med förslag till omorganisation av landsfiskals- och stadsfiskalsbefattningarna m. m. Norstedt. 341 s. Ju.
10. 1936 års lönekommitté. Betänkande med förslag till militärt icke-ordinariereglemente. Marcus. 130 s. Fl.
11. Betänkande och förslag rörande befrämjande av avsättningen av den svenska stenindustriens produkter. Idun. 319 s. H.
12. Betänkande rörande industriellt utnyttjande av halm. Haggström. 125 s. Jo.
13. Rationaliseringsutredningens betänkande. Del 1. Motiv och förslag. Marcus. 257 s. S.
14. Rationaliseringsutredningens betänkande. Del 2. Verkställda undersökningar. Marcus. 550 s. S.
15. Hembiträdesutredningens betänkande. 2. Betänkande med förslag till lag om reglering av anställnings- och arbetsförhållandena inom det husliga arbetet. Haggström. 194 s. S.
16. Utredning och förslag angående fortsatt förstatligande av kommunala mellanskolor. Haggström. x, 157 s. E.
17. Utredning och förslag rörande fri-undervisningsmaterie för folk- och fortsättningskolor. Haggström. 224 s. E.
18. 1938 års arvsskattekommitté. Betänkande med förslag till förordning om arvs- och gåvoskatt m. m. Marcus. 264 s. Fl.
19. Betänkande om statstjänstemäns ställning vid arbetskonflikter. Marcus. 82 s. Fl.
20. Betänkande med förslag till vissa ändringar i beklädnadsreglementet för polispersonalen m. m. Beckman. 28 s. S.
21. Betänkande med förslag till ändringar i vissa delar av sjömanslagen m. m. Norstedt. 39 s. Ju.
22. Betänkande och förslag angående vissa med beviljande av tillstånd till yrkesomässig automobiltrafik förenade frågor. Haggström. (2), 74 s. K.
23. Ledningen av landstingens hälso- och sjukvårdsverksamhet. Beckman. 105 s. S.
24. Arbetslöshetsräkningen den 31 augusti 1937. Del 2. Arbetsförhöt m. m. Beckman. 117 s. S.
25. Betänkande med förslag till lag om arbetsfostran m. m. Marcus. viij, 134, 138, 142 s. Ju.
26. Sociala försvarsberedskapskommittén. Betänkande. Del 1. Förslag till familjebidragslag m. m. Beckman. 75 s. Fö.
27. Betänkande med utredning och förslag angående rätt för folkskollärare m. fl. att inskrivas vid universitet och högskolor samt där avlägga examina. Haggström. 80 s. E.
28. Betänkande rörande ett ändamålsenligt utnyttjande av kronans fiskevatten. Idun. 237 s. 1 karta. Jo.
29. 1937 års domsagoutredning. Betänkande med förslag till omorganisation av domsagoförvaltningar samt lönerreglering för domsagopersonalen. Norstedt. 126 s. Ju.
30. Betänkande med utredning och förslag rörande tillgodoseendet av behovet av allmänna samlingslokaler. Marcus. 134 s. S.
31. Betänkande angående vissa med vården av civila patienter & garnisonssjukhusen sammanhängande organisationsfrågor. Beckman. 75 s. Fö.
32. Betänkande angående revision av tryckfrihetsförordningens anvarsregler och därmed sammanhängande förhållanden. Norstedt. 51 s. Ju.
33. Betänkande med förslag till ändringar i förmyn-derskapslagstiftningen. Av A. Holmbäck. Uppsala, Almqvist & Wiksell. 92 s. Ju.
34. Betänkande med förslag rörande skärgårdarnas behov av förbättrade kommunikationer. Del 1. Beckman. 200 s. 8 bil. K.
35. Dragbilar. Betänkande med förslag till klassificering av vissa för framdragande av släpfordon eller arbetsredskap ombyggda automobil. m. m. Haggström. 64 s. K.
36. Nytt förslag till riktlinjer för bestämmandet av ersättning för tjänstebostad. Marcus. 36 s. Fl.
37. Betänkande med förslag till kungörelse med vissa föreskrifter angående tillverkning av bröd efter vikt m. m. Haggström. 58 s. S.
38. 1936 års lönekommitté. Betänkande med förslag till manskapsavlöningsreglemente. Marcus. 256 s. Fl.
39. Utredning och förslag angående de kommunala flickskolornas organisation. Haggström. 74 s. E.
40. Betänkande angående åtgärder till motverkande av vattenförening m. m. 1. Förslag till motivering. Norstedt. 274 s. Ju.
41. 1938 års docentutredning. Betänkande och förslag rörande docentinstitutionen. Uppsala, Almqvist & Wiksell. 159 s. E.
42. Betänkande med utredning och förslag angående civilbefolkningens försedande med gasmasker samt inrättande av skyddsrum för luftskyddsändamål. Haggström. vi, 64 s. S.
43. Betänkande med utredning och förslag angående rekryteringen av försvarsväsendets officerskårer m. m. Beckman. 283 s. Fö.
44. Utredning angående statsdepartementens organisation och därmed sammanhängande frågor. Norstedt. 93 s. Ju.
45. Sociala försvarsberedskapskommittén. Betänkande. Del 2. Förslag till bestämmelser om utrymningshjälp och avlöning av viss luftskyddspersonal m. m. Beckman. 52 s. Fö.
46. Betänkande med utredning angående behovet av legala kompetensföreskrifter för utövande av hantverksyrken. Idun. 205 s. H.
47. 1936 års skattekommitté. Betänkande med förslag rörande beskattning av stiftelser och ideella föreningar m. fl. juridiska personer m. m. Marcus. 142 s. Fl.
48. Betänkande med förslag till organisation av försvarsväsendets läkemedelsförsörjning. Haggström. 103 s. Fö.
49. Betänkande med förslag till ändring i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. Marcus. 100 s. S.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utböra begynnelse bokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivna utredningarna i omslag med enbetyg färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1939: 49
SOCIALDEPARTEMENTET

B E T Ä N K A N D E

MED FÖRSLAG TILL

ÄNDRING I LAGEN OM FÖRENINGSS- OCH FÖRHANDLINGSRÄTT

*Avgivet av inom socialdepartementet
tillkallad sakkunnig*

STOCKHOLM 1939
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
898976

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
PUBLISHED BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILLINOIS 60637
1987

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
PUBLISHED BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILLINOIS 60637
1987

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
PUBLISHED BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILLINOIS 60637
1987

Innehållsförteckning.

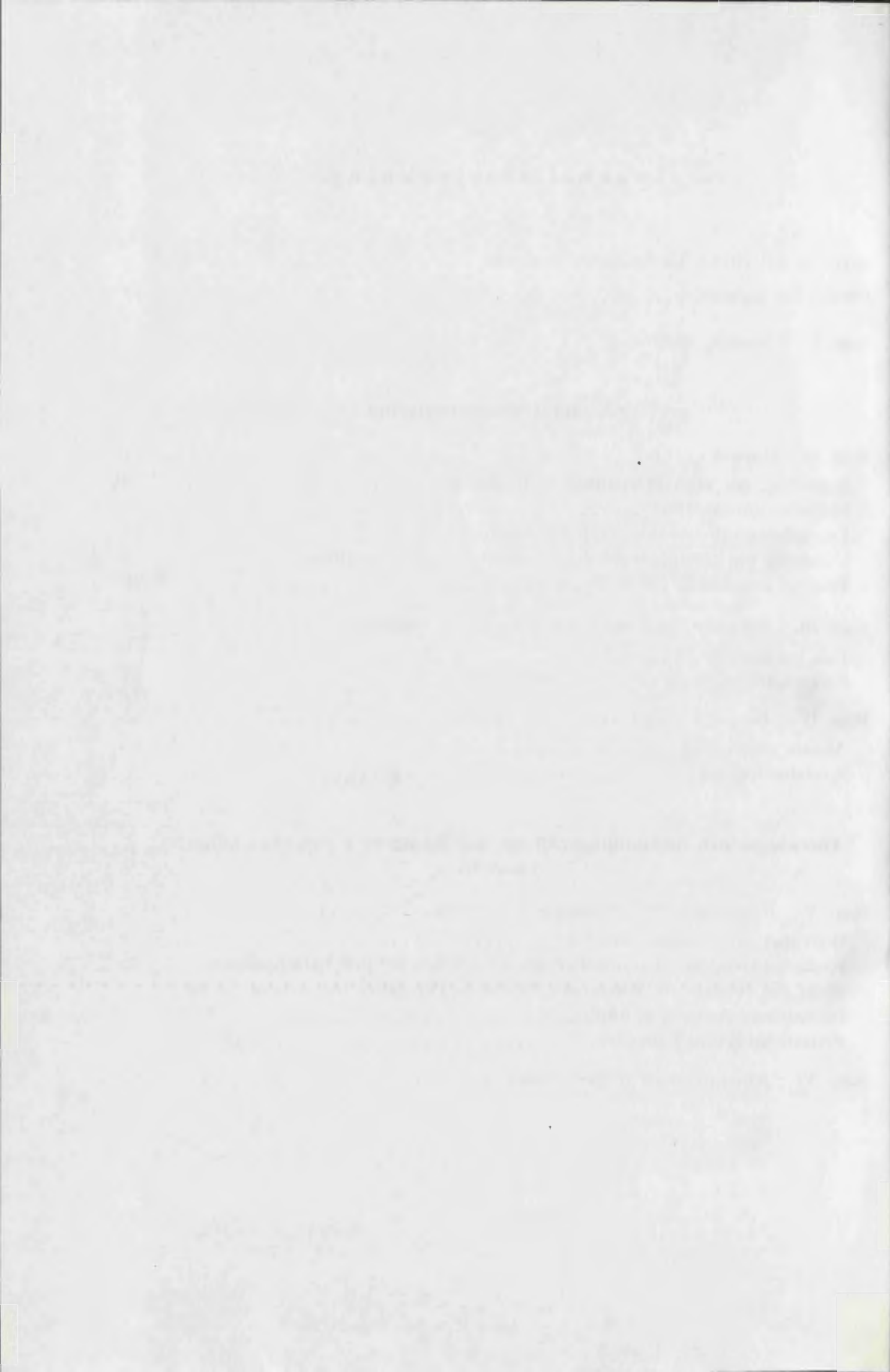
	Sid.
Skrivelse till chefen för socialdepartementet	5
Förslag till lagändring	7
Kap. I. <i>Utredningsuppdraget</i>	9

Föreningsrättens reglering.

Kap. II. <i>Historik</i>	11
Lagförslag om vissa ekonomiska stridsåtgärder	12
Sakkunnigförslag 1935	16
Lagstiftning om förenings- och förhandlingsrätt	16
Utredning om föreningsväsendets normering genom lagstiftning	25
Frågans behandling vid 1939 års riksdag	29
Kap. III. <i>Föreningsrätten enligt arbetsdomstolens rättstillämpning</i>	31
Den lagstadgade föreningsrätten	31
Föreningsrätten med stöd av kollektivavtal	48
Kap. IV. <i>Förslag i ämnet</i>	63
Allmän motivering	63
Specialmotivering	74

Förenings- och förhandlingsrätt för handelsagenter och vissa handelsresande.

Kap. V. <i>Utgångspunkter för frågans bedömning</i>	78
Begreppet arbetstagare (arbetare)	79
Kommissionslagens bestämmelser om handelsagenter och handelsresande	82
Fråga om revision av kommissionslagens bestämmelser om handelsresande ..	85
Rättstillämpningen å området	88
Framställningarna i ärendet	94
Kap. VI. <i>Synpunkter på frågans vidare utredning</i>	97

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 22 juni 1939 tillkallade chefen för socialdepartementet den 26 i samma månad revisionssekreteraren Ove Hesselgren att såsom sakkunnig verkställa utredning av den innebörd, som angavs i statsrådsprotokollet för nämnda den 22 juni, samt framlägga därav föranledda förslag. Utredningen skulle gälla dels ändring av lagen om förenings- och förhandlingsrätt i syfte att närmare bestämma begreppet föreningsrätt dels ock frågan om förenings- och förhandlingsrätt för handelsagenter i förhållande till deras huvudmän. För att tagas i övervägande vid fullgörandet av sakkunniguppdraget har till den sakkunnige överlämnats en till chefen för socialdepartementet av föreningen Sveriges aktiva handelsresande den 4 juli 1939 avlåten framställning rörande sådan ändring i gällande lagstiftning, att jämväl de handelsresande, vilka enligt bestämmelser i lagen om kommission, handelsagentur och handelsresande äro att anse som självständiga yrkesidkare, erhålla förenings- och förhandlingsrätt i förhållande till sina huvudmän.

Enligt beslut den 31 augusti 1939 har chefen för socialdepartementet uppdragit åt hovrättsfiskalen Y. Samuelsson att vara sekreterare åt den sakkunnige.

Under sitt arbete har den sakkunnige, i vad avser föreningsrättens reglering, överlagt med arbetsdomstolens ordförande, f. d. justitierådet Arthur Lindhagen, ävensom med representanter för vissa arbetsgivar- och arbetslagarorganisationer. Härvid har svenska arbetsgivareföreningen företrätt av direktören N. Holmström, köpmännens garantiförening av sekreteraren, jur. kand. Jarl Hjalmarson, svenska lantarbetsgivareföreningen av agronomen, jur. kand. G. Saemund, riksförbundet landsbygdens folk av sekreteraren G. Lundgren, landsorganisationen i Sverige av advokaten A. Sölvén

samt de anställdas centralorganisation (Daco) av sjökaptenen G. Osvald jämte ombudsmännen E. Ahlberg och S. Hallnäs.

Sedan utredningen numera avslutats, får den sakkunnige härmed överlämna betänkande med förslag till ändring i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. Den sakkunnige anser sig därigenom ha slutfört sitt uppdrag.

Stockholm den 30 december 1939.

OVE HESSELGREN.

/ Y. Samuelsson.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 3 och 29 §§ lagen den 11 september 1936 (nr 506) om förenings- och förhandlingsrätt.

Härigenom förordnas, att 3 och 29 §§ lagen den 11 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt skola erhålla följande ändrade lydelse:

3 §.

Med *föreningsrätt* förstås i denna lag rätt för arbetsgivare och arbetstagare att tillhöra förening, varom i 2 § sägs, utnyttja medlemskap i förening samt verka för förening eller för bildandet av sådan.

Föreningsrätten skall lämnas okränk't; och vare förening icke skyldig låta sådan kränkning av föreningsrätten, som innebär intrång i dess verksamhet.

Kränkning av föreningsrätten föreligger, om å arbetsgivar- eller arbetstagersidan åtgärd vidtages mot någon å andra sidan för att förmå honom att icke inträda i eller att utträda ur förening eller att icke utnyttja medlemskap i förening eller att icke verka för förening eller för bildandet av sådan, så ock om å ena sidan, till nackdel för någon å andra sidan, åtgärd vidtages på grund av hans medlemskap i förening eller utnyttjande av detta eller hans verksamhet för förening eller för bildandet av sådan.

Sker kränkning av föreningsrätten genom avtalsuppsägning eller annan dylik rättshandling eller genom bestämmelse i kollektivavtal eller annat avtal, vare rättshandlingen eller bestämmelsen ogill.

Vad i denna paragraf stadgas skall icke utgöra hinder för intagande av föreskrift i avtal, att arbetsledare ej må vara medlem i förening, som avser tillvaratagande av honom underställd personals intressen gentemot arbetsgivaren. Ej heller skall stadgandet äga tillämpning å åtgärd, som grundas på sådan föreskrift. Med arbetsledare förstås den, som är anställd att såsom arbetsgivarens ställföreträdare leda, fördela och kontrollera arbete, vilket utföres av honom underställd personal och i vilket han icke annat än tillfälligtvis själv deltagar.

29 §.

Mål, som — — — allmän åklagare.

Förening, varom i 2 § sägs, äge vid arbetsdomstolen väcka och utföra ta-

lan i mål rörande föreningsrätt för medlem i föreningen; och må denne själv ej kära i sådant mål, med mindre han visar, att föreningen undandragit sig att tala å hans vägnar.

Denna lag träder i kraft den — — —; dock att mål rörande föreningsrätt, däri stämning till arbetsdomstolen dessförinnan utfärdats, skola behandlas jämlikt äldre lag.

KAP. I.

Utredningsuppdraget.

Utredningsuppdraget gäller ändring i vissa avseenden av lagen den 11 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt. Innan redogörelse lämnas för uppdragets närmare innehåll, torde följande böra nämnas. I sagda lag, som endast har tillämpning å förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, stadgas bl. a., att föreningsrätten skall lämnas okränkth. Innebörden av begreppet föreningsrätt anges däremot icke i lagen, vilken ej heller eljest lämnar någon ledning för ett fastställande av vad som skall anses innefatta kränkning av föreningsrätten. Då lagen som nämnts endast avser förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, äger den icke tillämpning å förhållandet mellan handelsagent och dennes huvudman. Enligt 65 § lagen den 18 april 1914 om kommission, handelsagentur och handelsresande (kommissionslagen) hänföres nämligen till handelsagent blott den som icke är anställd i huvudmannens tjänst utan driver verksamhet som självständig yrkesidkare. Ej heller har lagen om förenings- och förhandlingsrätt avseende å sådan i 87 § kommissionslagen omförmäld handelsresande, som icke är anställd i huvudmannens tjänst. I 86 § sistnämnda lag avsedd, i huvudmannens tjänst anställd handelsresande torde däremot i förhållande till sin huvudman anses som arbetstagare, varå lagen om förenings- och förhandlingsrätt äger tillämpning.

Efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet anförde chefen för socialdepartementet, *statsrådet Forslund*, till statsrådsprotokollet då utredningen beslöts följande:

I skrivelse den 22 april 1939, nr 197, har riksdagen anhållit, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning angående ändring av lagen om förenings- och förhandlingsrätt i syfte att närmare bestämma begreppet föreningsrätt ävensom att för riksdagen måtte framläggas de förslag, till vilka utredningen kunde föranleda.

I den motion, som föranlett nämnda riksdagsskrivelse, har framhållits, att 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt icke gäve bestämd ledning för bedömande, huruvida kränkning av föreningsrätten enligt lagen kunde ske genom åtgärder, som riktades mot den fackliga organisationen eller dess verksamhet. Det vore tvivelaktigt, huruvida en organisation, vars medlemmar utsattes för föreningsrättskränkningar, för egen del kunde yrka skadestånd för liden skada på grund av det intrång i organisationsverksamheten, som de enskilda kränkningarna innebure. Ännu tvivelaktigare vore, huruvida organisationen på lagen kunde grunda anspråk till följd av sådant intrång i organisationsverksamheten, vilket icke hänförde sig till åtkomliga föreningsrättskränkningar mot enskilda. — Det i motionen

angivna spörsmålet har vid åtskilliga tillfällen berörts i mål, som handlagts vid arbetsdomstolen. Denna domstol har dock icke därvid tagit principiell ståndpunkt till detsamma.

Det spörsmål, varom i motionen vore fråga, borde enligt riksdagens åsikt klarläggas i lagstiftningsväg.

Omnämnas må vidare, att bensindistributörers riksförbund i skrivelse till chefen för socialdepartementet den 11 december 1938 hemställt antingen om sådan ändring av lagen om förenings- och förhandlingsrätt, att den bleve gällande även för handelsagenter i förhållande till deras huvudmän, eller om en särskild förhandlingslagstiftning för »den kategori anställda som med stöd av otydlighet i lagen om kommission, handelsagentur och handelsresande kunna göras till självständiga företagare».

I likhet med riksdagen anser jag, att det i riksdagsskrivelsen omnämnda spörsmålet, vilket visat sig äga avsevärd praktisk betydelse, bör bliva föremål för närmare undersökning. Jag tillstyrker med hänsyn härtill en utredning rörande detta spörsmål. Vid utredningen torde även vad som anförts i bensindistributörers riksförbunds skrivelse böra upptagas till övervägande.

Enligt beslut av chefen för socialdepartementet den 10 juli 1939 skall vid utredningen jämväl tagas i övervägande en av föreningen Sveriges aktiva handelsresande den 4 i samma månad till departementschefen avlåten framställning. I denna hemställes om sådan ändring i gällande lagstiftning, att jämväl de handelsresande, vilka enligt kommissionslagens bestämmelser för närvarande äro att anse som självständiga yrkesidkare, erhålla förenings- och förhandlingsrätt i förhållande till sina huvudmän.

Utredningen skall alltså i första hand avse frågan om föreningsrättens reglering i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. Undersökningen härutinnan torde främst syfta till ett klagörande av föreningsrättens omfattning i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare samt de fall, i vilka kränkning av denna rätt skall anses föreligga. Vid bestämmandet av föreningsrättens omfattning skall särskilt beaktas, huruvida denna rätt bör innesluta rättsanspråk icke blott av enskilda arbetsgivare och arbetstagare utan jämväl av förening av arbetsgivare eller arbetstagare.

Vad beträffar ovan berörda framställningar av bensindistributörers riksförbund och föreningen Sveriges aktiva handelsresande gäller den undersökning, som därav påkallas, frågan om handelsagenter ävensom sådana handelsresande, vilka enligt 87 § kommissionslagen icke äro anställda i sina huvudmäns tjänst, böra beredas möjlighet att i förhållande till sina huvudmän komma i åtnjutande av de förmåner, lagen om förenings- och förhandlingsrätt tillförsäkrar arbetstagare i förhållande till deras arbetsgivare.

Till behandling upptagas i det följande först de frågor, som sammanhånga med *föreningsrättens reglering* i lagen om förenings- och förhandlingsrätt, samt därefter de spörsmål, vilka beröra frågan om *förenings- och förhandlingsrätt för handelsagenter och vissa handelsresande*.

FÖRENINGSRÄTTENS REGLERING.

KAP. II.

Historik.

Frågan om en allmän lagstiftning till tryggnad av föreningsrätten har vid olika tillfällen varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Sålunda väcktes motioner i ämnet vid 1902 och 1904 års riksdagar. I dessa motioner önskades en lagstiftning, ägnad att trygga varje medborgares rätt att utan hinder från någons sida bilda, ingå i eller tillhöra föreningar, vilken rätt icke borde kunna genom några slags bestämmelser eller överenskommelser bortkontraheras. Till något positivt resultat kom man dock icke vid dessa tillfällen. Lagutskottet (utlåtanden 1902 nr 60 och 1904 nr 40) anslöt sig visserligen till den meningen, att enligt svensk rättsuppfattning föreningsrätten betraktades såsom en allmän medborgerlig rättighet, men ansåg att tillräckliga skäl saknades att förmena rättsgiltighet åt ett frivilligt ingånget avtal, enligt vilket den ena parten förpliktat sig att ej tillhöra förening.

I de för 1910 års riksdag (med proposition nr 96) framlagda förslagen till lag om kollektivavtal mellan arbetsgivare och arbetare samt till lag om vissa arbetsavtal funnos upptagna bestämmelser avsedda att förhindra, att genom kollektivavtal eller arbetsavtal vare sig inskränkning gjordes i rätten att tillhöra föreningar av arbetare, resp. arbetsgivare, eller något tvång att tillhöra dylika föreningar skapades. Enligt lagförslagen finge i kollektivavtal eller arbetsavtal icke stadgas vare sig förbud att tillhöra förening av arbetare, resp. arbetsgivare, eller skyldighet för arbetsgivare eller arbetare att uteslutande eller företrädesvis ingå arbetsavtal med dem, som tillhörde dylik förening. Hade sådant förbehåll skett, skulle det vara ogillt. Dock finge i avtal bestämmas, att arbetsförman ej skulle få vara medlem av förening, däri andra än förmän kunde vinna inträde. De framlagda förslagen blevo icke av riksdagen antagna.

De nu omnämnda bestämmelserna angående föreningsrätten i 1910 års förslag saknade motsvarighet i de för 1911 års riksdag (genom proposition nr 43) framlagda förslagen till lag om kollektivavtal mellan arbetsgivare och arbetare samt till lag om vissa arbetsavtal. I åtskilliga vid 1911 års riksdag väckta motioner uttalades den åsikten, att föreningsrätten icke borde lämnas oreglerad vid en lagstiftning angående kollektivavtal eller arbetsavtal, och

två motionärer framlade förslag till bestämmelse angående föreningsrätten att införas i den ifrågasatta lagen om vissa arbetsavtal. Ej heller de vid 1911 års riksdag framlagda förslagen blevo av riksdagen godkända.

Lagförslag om vissa ekonomiska stridsåtgärder.

Spörsmålet om föreningsrättens lagfästande blev därefter icke föremål för statsmakternas prövning förrän i samband med frågan om skyddande av tredje mans rätt till neutralitet i ekonomiska konflikter. Sistnämnda fråga upptogs såsom fristående problem första gången i anledning av motioner vid 1929 års riksdag, då frågan emellertid förföll. Andra kammaren anslöt sig till det avslagsyrkande som framställt av andra lagutskottet (utlåtande nr 42), under det att första kammaren godkände en inom utskottet anförd reservation, innefattande begäran om utredning. Denna reservation blev utgångspunkten för den senare verkställda utredningen i ämnet.

Kungl. Maj:t uppdrog härefter åt *professorn Ragnar Bergendal* att inom socialdepartementet biträda med en utredning rörande frågan om tredje mans rätt till neutralitet i arbetskonflikter. Under år 1933 avlämnade den sakkunnige utredning rörande denna fråga och därmed sammanhängande spörsmål (Stat. off. utr. 1933: 36). Vid utredningen var såsom bilaga fogat bl. a. ett utkast till lag med vissa bestämmelser mot ekonomiska stridsåtgärder. Detta utkast innehöll föreskrifter till skydd icke blott för rätten att tillhöra en förening, d. v. s. skydd för föreningsrätten i egentlig mening (föreningsrättens positiva sida), utan även för rätten att stå utanför en förening eller m. a. o. skydd mot organisationstvång (föreningsrättens negativa sida). Enligt lagutkastet straffbelades uppmaning till eller hot om stridsåtgärd mot tredje man samt verkställande av stridsåtgärd mot tredje man, om det skedde genom uppsägning av skriftligt avtal. Till stridsåtgärder hänfördes blockad, bojkott, arbetsinställelse (lockout eller strejk), uppsägning av avtal eller annat avbrytande av ekonomisk förbindelse. Såsom stridsåtgärd mot tredje man betecknades bl. a. sådan stridsåtgärd, som vidtoges för att förmå den därmed angripne eller annan att inträda eller kvarstå i eller ock att utträda ur förening av arbetsgivare eller fackförening eller annan dylik sammanslutning.

Sedan över professor Bergendals utredning yttranden avgivits av myndigheter och sammanslutningar, tillkallades av chefen för socialdepartementet enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande en kommission för ytterligare prövning av det föreliggande lagstiftningsproblemet. Denna kommission, den s. k. *trettonmannakommissionen*, avlämnade under år 1934 betänkande med förslag bl. a. till lag angående vissa ekonomiska stridsåtgärder (Stat. off. utr. 1934: 16).

Även i detta betänkande behandlades frågan om särskilt skydd för föreningsrätten, men i det betänkandet åtföljande lagförslaget utformades bestämmelserna på annat sätt än som skett i professor Bergendals utkast.

Enligt kommissionsförslaget (11 §) skulle massåtgärd, d. v. s. blockad, bojkott och arbetsinställelse (lockout eller strejk), ej få vidtagas mot någon för att förmå eller hindra honom att inträda i eller utträda ur förening eller annan sammanslutning. Ej heller finge i sådant syfte uppsägning ske av arbets- eller hyresavtal; från sistnämnda regel gjordes dock undantag för det fall att arbetsledare eller annan i förtroendeställning funnes ej skäligen böra vara medlem av förening, som avsåge tillvaratagande av honom underställd personals intressen, eller annan sådan anledning föreläge. Mot tredje man skulle (15 §) ej stridsåtgärd av något slag få äga rum i anledning av »sådan motsättning till part», som enligt vad nu sagts icke finge föranleda stridsåtgärd mot denne. Vidtagande av förbjuden stridsåtgärd skulle (30 §) kunna föranleda skadeståndsskyldighet.

Efter det yttranden över kommissionsförslaget inhämtats av myndigheter och sammanslutningar, avlät Kungl. Maj:t till 1935 års riksdag proposition (nr 31) med förslag till lag om vissa ekonomiska stridsåtgärder. I sin motivering för det framlagda lagförslaget förklarade föredragande departementschefen, statsrådet Möller, vid remissen till lagrådet, att han i likhet med kommissionen funnit lagen böra innehålla bestämmelser till skydd för föreningsrätten såväl på arbetsmarknaden som på andra ekonomiska områden. Däremot ansåg departementschefen att frågan om organisationstvång icke borde regleras i lagförslaget. Till närmare utveckling av sin uppfattning yttrade departementschefen bl. a.:

I kollektivavtalen förekommer ofta en klausul, som stadgar att föreningsrätten skall å ömse sidor lämnas okränkt. Där en sådan bestämmelse finnes har den i arbetsdomstolens praxis så tillämpats att, när avskedande av arbetare skett under förhållanden som givit vid handen att arbetarens verksamhet eller ställning i fackföreningen varit den verkliga orsaken till avskedandet och detta kunnat på tillfredsställande sätt styrkas eller göras sannolikt, arbetsgivaren förpliktats att utgiva skadestånd och eventuellt återtaga arbetaren i sin tjänst.

Det av kommissionen formulerade stadgandet skulle upphöja till en allmän giltig rättsgrundsats denna i många kollektivavtal införda bestämmelse. Enligt detsamma skulle exempelvis lockout i syfte att hindra arbetarna från bildandet av en fackförening vara rättsstridig. Vidare skulle uppsägning av arbets- eller hyresavtal var förbjuden, när uppsägningen vore att tolka såsom angrepp å föreningsrätten, alldeles oavsett om eljest det individuella arbetsavtalet kunde bringas till upphörande efter kort varsel och utan meddelande av särskilda uppsägningsgrunder. I princip skulle sålunda genom det föreslagna stadgandet vinnas ett värdefullt skydd för föreningsrätten. Emellertid kan det icke förbises att detta skydd på grund av bevisningssvårigheter i praktiken ofta torde bli illusoriskt.

Förslaget innebär ock skydd för arbetsgivares föreningsrätt. Så t. ex. skulle en strejk, vidtagen för att hindra arbetsgivaren att ansluta sig till en arbetsgivareförening, vara rättsstridig.

Kommissionens förslag är, såsom redan framhållits, ej begränsat till skydd för arbetarnas föreningsrätt gentemot arbetsgivare och för arbetsgivares föreningsrätt gentemot arbetare. Det sträcker sig därutöver till andra ekonomiska områden än arbetsförhållandet, t. ex. hyresförhållandet och jordbruket. Sålunda skulle uppsägning av en hyresgäst på den grund att denne anslutit sig till en hyresgästförening eller annan organisation vilken som helst vara rättsstridig. Likaså skulle blockad av en fastighet i syfte att hindra fastighetsägaren från att ansluta sig till en fastig-

hetsägareförening vara förbjuden. Men förslaget går längre än att avse skydd för föreningsrätten i hävdvunnen mening. Det vill dessutom, såsom det framhålles i motiven, rikta sig »mot allt slags organisationstvång, som kan utövas mot en enskild person». I enlighet härmed förbjudas massåtgärder (t. ex. prickning) mot oorganiserade arbetare, vidtagna i syfte att förmå dem att ansluta sig till en fackförening, och mot oorganiserade jordbrukare för att förmå dem att ansluta sig till en producentförening. Det omfattande och invecklade problemet om organisations tvång i dess skilda former har dock ej upptagits till allmängiltig lösning av kommissionen. Det föreslagna förbudet avser i första hand alla massåtgärder. Vidare ingripes därunder uppsägning av arbets- eller hyresavtal. Stridsåtgärd, som består i avbrytande av ekonomisk förbindelse av två eller flera i samverkan (jfr 1 § i förslaget), har däremot såsom nyss nämnts ej ansetts böra förbjudas i detta sammanhang. Härom uttalar kommissionen: »Erfarenheten har ej visat, att missbruk i sistnämnda hänseende förekommit. På det rent ekonomiska området kunna dessutom förekomma fall, då ett villkor om parts inträde i en viss förening ingår såsom ett naturligt led i en affärsförbindelse.»

I detta sammanhang må nämnas att kommissionen berört spörsmålet om organisationstvång även i samband med frågan om stridsåtgärder mot tredje man. Enligt 15 § i dess förslag skulle stridsåtgärd mot tredje man vara förbjuden i sådana fall då anledningen till stridsåtgärden är sådan motsättning till part, som ej må föranleda stridsåtgärd mot denne. En stridsåtgärd, riktad mot arbetsgivare för att förmå honom att kräva vissa oorganiserade arbetares anslutning till fackförening såsom villkor för deras bibehållande, skulle sålunda vara otillåten enligt förslaget. Om detta exempel yttrar kommissionen följande (s. 61):

»Dylika fall, där stridsåtgärder skulle vara förbjudna enligt förevarande paragraf, äro emellertid sällsynta. Från dem äro att noga skilja de betydligt vanligare fall, i vilka man går till strid för att i ett kollektivavtal få inryckt en bestämmelse om att alla arbetare vid de arbetsplatser, för vilka avtalet skall gälla, skola tillhöra viss organisation (eller att företräde till anställning skall tillkomma dennas medlemmar). En dylik bestämmelse är giltig, och den må även i allmänhet genomdrivas medelst stridsåtgärd, försåvitt nämligen detta icke endast innebär ett maskerat försök att tvinga en eller flera särskilda arbetare att inträda i organisationen utan verkligen åsyftar att genomföra en generell reglering av arbetsvillkoren. Det har icke ansetts nödigt att meddela uttrycklig bestämmelse av sådant innehåll.»

Av det anförda framgår att kommissionen icke upptagit det vidlyftiga problemet om organisationstvång till fullständig utredning och lösning. För egen del finner jag mig icke kunna förorda att en partiell reglering av hithörande spörsmål sker i förevarande lagförslag. Frågan om organisationstvång torde sålunda ej böra regleras i lagförslaget. I detta bör införas endast ett stadgande angående skydd för föreningsrätten i egentlig mening. Vidare torde en speciell bestämmelse erfordras beträffande arbetsledares ställning i organisationshänseende.

Det skydd för föreningsrätten, som jag sålunda föreslår skola beredas parterna såväl på arbetsmarknaden som på andra ekonomiska områden, synes böra utsträckas till att avse även rätt för arbetare och andra anställda att ingå i förhandling om en kollektiv reglering av arbetsvillkoren. Kravet på kollektivavtal är nämligen det naturliga uttrycket för organisationens framträdande såsom representant för personalen vid förhandlingar om arbetsvillkoren. Ett effektivt skydd för kollektivavtalets princip låter sig väl icke genomföra utan vittgående omgestaltning av rådande förhållanden. Men i förevarande paragraf synes lämpligen kunna stadgas att stridsåtgärd ej må vidtagas från ena partens sida såsom vedergällning för att krav på kollektivavtal blivit rest från andra sidan.

L a g r å d e t fann i sitt utlåtande över det remitterade förslaget, att tvekan kunde råda, huruvida frågan om skydd för föreningsrätt och mot organisa-

tionstvång borde upptagas i det föreliggande lagstiftningsärendet eller lösas i samband med en reglering i större utsträckning av de föreningsrättsliga spörsmålen. Lagrådet ansåg emellertid, med hänsyn till de svårigheter som visat sig möta mot en lagstiftning på det föreningsrättsliga området, att föga förhoppning funnes att inom närmaste tiden sådan lagstiftning skulle komma till stånd, och att det därför kunde anses påkallat att i en lag om ekonomiska stridsåtgärder reglera frågan i vad mån det borde vara förbjudet att genom dylika stridsåtgärder göra intrång i den enskildes frihet att ansluta sig eller icke ansluta sig till viss förening. I det remitterade förslaget behandlades frågan endast i vad den avsåge rätten att tillhöra en förening. Lagrådet kunde icke finna riktigt att, om ena sidan av frågan (föreningsrätt i inskränkt mening) upptoges, icke också den andra sidan (organisationstvång) bleve behandlad; principiellt sett måste tvång anses vara lika förkastligt, vare sig det utövades i den ena eller den andra riktningen. Enligt lagrådets mening förelåg ock tillräcklig utredning för att, åtminstone i den utsträckning som skett i kommissionens förslag, ingå på frågan om ekonomiska stridsåtgärders tillåtlighet eller icke tillåtlighet, när det gällde organisationstvång.

Sedan departementschefen emellertid beträffande frågan om förbud mot stridsåtgärder som innefattade organisationstvång förklarat sig anse, att de av honom förut anförda skälen alltjämt ägde giltighet, upptogs i det genom propositionen framlagda lagförslaget (4 §) följande bestämmelser. I förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare liksom mellan parter i andra ekonomiska förhållanden skulle föreningsrätten å ömse sidor lämnas okränkt. Stridsåtgärd skulle sålunda ej få vidtagas från ena partens sida, såframt därmed åsyftades att hindra någon å andra sidan att inträda i eller förmå honom att utträda ur förening eller annan sammanslutning. Stridsåtgärd finge ej heller vidtagas från ena partens sida mot någon å andra sidan i anledning av hans verksamhet för åstadkommande av sammanslutning eller kollektivavtal. Vad sålunda stadgats skulle dock icke utgöra hinder för att i kollektivavtal intaga föreskrift, att arbetsledare eller annan i förtroendeställning ej finge vara medlem av förening, som avsåge tillvaratagande av honom underställd personals intressen gentemot arbetsgivaren. Ej heller skulle stadgandet äga tillämpning å stridsåtgärd för åstadkommande av föreskrift varom nu sagts eller å uppsägning som grundades på sådan föreskrift. Med stridsåtgärder förstods enligt lagförslaget (1 §) förutom kollektiva stridsåtgärder även uppsägning av arbets- eller hyresavtal samt annat avbrytande av ekonomisk förbindelse, när det skedde av flera i samverkan eller eljest vore till avsevärt men för den angripne. Vidtagandet av stridsåtgärd eller annan åtgärd, som enligt det ovan sagda vore förbjuden, skulle kunna medföra skadeståndsskyldighet (13 §).

Vid behandlingen inom andra lagutskottet av propositionen och i anledning därav väckta motioner gingo meningarna starkt isär. Majoriteten inom utskottet (utlåtande nr 29) tillstyrkte ovan berörda bestämmelser i Kungl. Maj:ts förslag. Detta innebar, att jämväl majoriteten inom utskottet var av den meningen, att stridsåtgärder mot part i syfte att öva orga-

nisationstvång icke skulle vara förbjudna. Med tillämpning av den till grund för förslaget liggande principen, att den igångsatta lagstiftningen avsåge att bereda skydd för tredje man, ansåg sig emellertid utskottsmajoriteten böra föreslå sådan skärpning av propositionen, att stridsåtgärd ej skulle få vidtagas mot tredje man för att därigenom tvinga part in i en organisation eller för att hindra honom att utträda därur. I avgivna reservationer yrkades bl. a., att lagligt skydd skulle etableras även mot tvång i syfte att förmå någon att inträda eller kvarstå i förening.

Förslaget föll emellertid i k a m r a n a.

Sakkunnigförslag 1935.

I förevarande sammanhang må erinras, att vissa *sakkunniga* under år 1935 avgåvo betänkande om folkförsörjning och arbetsfred (Stat. off. utr. 1935: 65 och 66). Någon närmare redogörelse för spörsmålet om skydd för föreningsrätten förekom dock icke i detta betänkande. De sakkunniga understroko endast, att ett lagstadgat skydd för föreningsrätten syntes vara av behovet påkallat på sådana områden, där organisationsväsendet befunne sig på ett relativt outvecklat stadium. Frågan om åtgärder mot organisationstvång berördes likaså endast i största korthet av de sakkunniga, vilka framhöllo, att gällande lagstiftning beredde ett visst skydd mot dylikt tvång, men att detta skydd icke syntes vara tillräckligt. Enligt de sakkunnigas mening borde en reglering av spörsmålet, om eller i vad mån organisationstvång skulle tillåtas eller ej, avse förhållandet ej blott mellan arbetsgivare och arbetstagare utan även mellan parter på andra områden av det ekonomiska livet. De sakkunniga avslutade den i del I av betänkandet ingående avdelningen om föreningsväsendet med förslaget, att åt en eller flera sakkunniga personer måtte uppdragas att med vederbörande större organisationer samråda i syfte att för deras vidkommande söka åvägabringa en gestaltning av föreningsväsendet i enlighet med principer, som av de sakkunniga angivits, samt att, om det visat sig, att detta förfarande icke lett till resultat, frågan om föreningsväsendets normerande genom lagstiftning måtte göras till föremål för utredning genom sakkunniga.

Lagstiftning om förenings- och förhandlingsrätt.

I sitt under år 1935 avgivna betänkande med förslag till lag om förenings- och förhandlingsrätt (Stat. off. utr. 1935: 59) föreslog *kommittén angående privatanställda* erkännande i lagen av en förhandlingsrätt, som innebure rätt för arbetstagare att genom sin organisation förhandla med vederbörande arbetsgivare och skyldighet för denne att träda i förhandling med arbetstagarnas organisation. Eftersom en förhandlingsrätt av nu angiven innebörd såsom grundval förutsatte föreningsrätt, ansåg kommittén, att båda dessa rättigheter borde göras till föremål för lagstiftning i ett samman-

hang. Av kommittén förordades lagbestämmelser i ämnet med principiell tillämpning på förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare i all enskild tjänst. Kommittén, som verkställt utredning rörande de dåvarande förhållandena på den svenska arbetsmarknaden, fann av denna utredning framgå, att föreningsrätten i praktiken vore i stort sett erkänd mellan parterna. Undantagsfallen förklarades vara betingade av speciella omständigheter eller eljest isolerade och av ganska ringa räckvidd. Att meddela bestämmelser endast beträffande sådana områden, där rätten icke redan faktiskt blivit erkänd, ansåg emellertid kommittén ej böra ifrågakomma; någon gränsdragning mellan olika grupper av arbetstagare syntes nämligen icke vara möjlig eller lämplig. De parter, som önskade ställa sig utanför den ifrågasatta lagens tillämpningsområde, tillförsäkrades möjlighet därtill, i det att bestämmelserna skulle kunna helt sättas ur kraft genom kollektivavtal.

Enligt kommitténs mening borde ifrågavarande lagstiftning innefatta förbud mot kränkning av föreningsrätten i inskränkt mening. Om en arbetstagarorganisation skulle kunna fylla sin uppgift att bättre än arbetstagarerna själva tillvarataga deras intressen gentemot arbetsgivaren, finge det nämligen icke stå arbetsgivaren fritt att lägga hinder i vägen för arbetstagarerna att sammansluta sig i föreningar för dylikt ändamål. Men även föreningsrättens negativa sida, d. v. s. rätten för den som icke ville tillhöra förening att stå utanför densamma, ansåg kommittén i detta sammanhang böra uppmärksammas. Kommittén intog således den ståndpunkten, att i den föreslagna lagstiftningen borde upptagas ett stadgande om föreningsrätt, innefattande skydd såväl mot kränkningar av föreningsrätten i egentlig mening som mot organisationstvång. Såsom skäl för förbudet mot organisationstvång anförde kommittén, att det på arbetstagersidan kunde finnas flera föreningar med skilda uppfattningar om mål och medel samt att utanför arbetsförhållandet liggande åskådningar av politisk, religiös och annan art kunde öva inflytande på föreningsverksamheten. För att arbetstagarernas föreningar skulle giva ett riktigt uttryck åt arbetstagarernas gemensamma intressen i förhållande till arbetsgivarna borde det därför enligt kommitténs mening stå envar fritt att icke ingå i en förening eller att när som helst utträda ur en sådan. Kommittén tillade, att de betänkligheter mot förbudande av organisationstvång, som yppats i samband med förslaget till lag om vissa ekonomiska stridsåtgärder, i väsentlig mån torde ha hänfört sig till organisationsförhållandena inom jordbruket och följaktligen såtillvida saknade betydelse för kommitténs förslag, vilket icke avsåge andra ekonomiska förhållanden än det mellan arbetsgivare och arbetstagare. I sistnämnda hänseende anmärkte kommittén, att den form av organisationstvång, som innefattades i de s. k. organisationsklausulerna, icke rönt inverkan av den föreslagna lagstiftningen med hänsyn till att denna icke ägde tillämpning, i den mån annat följde av kollektivavtal.

I det av kommittén framlagda lagförslaget inleddes bestämmelserna om föreningsrätten med en legaldefinition. Enligt denna (4 §) skulle med föreningsrätt i lagen förstås rätt att tillhöra eller icke tillhöra förening av ar-

betsgivare eller arbetstagare. Föreningsrätten var alltså i lagförslaget, på sätt jämväl kommittén i sin motivering framhållit, konstruerad som en den enskildes rätt att efter eget fritt val tillhöra eller icke tillhöra en förening. Bestämmelserna om föreningsrätten inneslöt vidare (5 §) föreskrift, att föreningsrätten skulle lämnas okränk. Tillika stadgades, att såsom kränkning av föreningsrätten skulle anses varje stridsåtgärd, som vidtoges i syfte att förmå eller hindra någon att inträda i eller utträda ur förening eller i anledning av verksamhet för förening eller för åstadkommande av förening. Förslaget innefattade inga straffstadganden. Däremot föreslogs till föreningsrättens sanktionerande föreskrift dels om skadestånd för kränkning av denna rätt, dels ock om ogiltighet av bestämmelser i individuella arbetsavtal och föreningsstadgar samt av avtalsuppsägningar och andra rättshandlingar, som kränkte föreningsrätten.

I *yttrandena över kommittéförslaget* gjorde sig olika meningar gällande rörande den ifrågasatta lagstiftningen. Mot ett lagfästande av föreningsrätten anfördes från vissa håll, att en dylik lagstiftning vore överflödigt och därför borde undvikas, medan i andra yttranden den omständigheten att föreningsrätten vore allmänt erkänd åberopades för dess fastställande i lag. Även gavs uttryck åt den åsikten att spørgsmålet borde regleras i annat sammanhang. Sålunda anmärkte svenska arbetsgivarföreningen, att föreningsrättsbestämmelserna näppeligen hade något självständigt berättigande i förevarande sammanhang och att det t. o. m. i princip vore olämpligt att på förslaget sätt reglera föreningsrättsskyddet endast i fråga om förhållandena å arbetsmarknaden. Kommerskollegium ansåg, att något aktuellt behov i och för sig av lagbestämmelser av den art som förslagits knappast förelåge, samt ifrågasatte, huruvida ej regleringen av hela detta ömtåliga område hellre borde ske i en lagstiftning som gällde det s. k. tredjemansskyddet. Vad särskilt angår spørgsmålet, huruvida i förevarande sammanhang borde upptagas till reglering icke blott frågan om föreningsrätten i egentlig mening utan jämväl frågan om skydd mot organisations tvång, hävdade landsorganisationen den meningen, att sistnämnda fråga borde lämnas åsido. Till stöd för denna uppfattning åberopades två skäl, nämligen dels att en reglering av frågan, om eller i vad mån organisationstvång skulle tillåtas eller ej, borde avse icke blott förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare utan även förhållandet mellan parter på andra områden av det ekonomiska livet, dels ock att frågan om organisationstvång näppeligen fölle inom ramen för en lagstiftning, vilken åsyftade att reglera förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, eftersom organisations tvånget utgjorde ett av en organisation gentemot organisationens egna medlemmar respektive önskade medlemmar utövat tvång. De anställdas centralorganisation (Daco) ansåg, att skyddet för den negativa föreningsrätten borde begränsas till inbördesförhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Därvid erinrades särskilt om förekomsten av arbetstagersammanslutningar, som tillkommit på arbetsgivarpartens initiativ eller över vilka arbetsgivaren eljest förskaffat sig inflytande. Överståt-

hållarämbetet — som icke intog bestämd ståndpunkt till frågan om organisationstvång — uttalade, att de bestämmelser i detta ämne, som eventuellt ansåges böra stadgas, icke borde begränsas till att gälla allenast förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare utan utsträckas till hithörande förhållanden å övriga områden inom samhällslivet.

I den för 1936 års riksdag framlagda propositionen (nr 240) med förslag till lag om förenings- och förhandlingsrätt upptogs — såvitt här är fråga — huvudsakligen följande bestämmelser (2 kap. 3—7 §§). Med föreningsrätt förstodes i lagen rätt att tillhöra förening av arbetstagare eller arbetsgivare. (Med förening av arbetstagare avsåges förening, som bestode av arbetstagare och enligt stadgarna hade till uppgift att tillvarataga arbetstagarnas intressen rörande anställningsvillkor och förhållandet i övrigt till arbetsgivaren; med förening av arbetsgivare förstodes en motsvarande sammanslutning å arbetsgivarsidan.) Föreningsrätten skulle lämnas okränk. Kränkning av föreningsrätten föreläge, om från arbetsgivar- eller arbetstagsidan åtgärd vidtoges mot någon å andra sidan antingen i syfte att hindra honom att inträda i eller förmå honom att utträda ur förening eller ock i anledning av hans verksamhet för förening eller för åstadkommande av förening. Om kränkningen av föreningsrätten skedde genom avtalsuppsägning eller annan dylik rättshandling eller genom bestämmelse i kollektivavtal eller annat avtal, skulle rättshandlingen eller bestämmelsen vara ogill. Emellertid skulle beträffande arbetsledare eller annan i förtroendeställning kunna i kollektivavtal stadgas viss inskränkning i hans rätt att vara medlem i förening, som avsåge tillvaratagande av honom underställd personals intressen gentemot arbetsgivaren. Kränkning av föreningsrätten medförde skadeståndsskyldighet enligt reglerna i lagen om kollektivavtal.

I sin motivering till lagförslaget framhöll föredragande departementschefen, statsrådet Möller, att förhandlingsrätten som grundval förutsatte föreningsrätten och att frågan om lagstadgat skydd för denna, såvitt anginge förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, därför måste upptagas till behandling i samband med förhandlingsrätten. Vad sålunda anförts gällde dock endast föreningsrätten i egentlig mening. Vidare anförde departementschefen:

Vad angår frågan om organisationstvång, vilken av kommittén jämväl behandlats i förevarande sammanhang, må till en början erinras om att propositionen till 1935 års riksdag med förslag till lag om vissa ekonomiska stridsåtgärder icke reglerade detta spörsmål. Som motiv därför anförde jag vid ärendets anmälan i statsrådet, att det omfattande och invecklade problemet om organisationstvång i dess skilda former ej upptagits till allmängiltig lösning i trettonmannakommisionens till grund för propositionen liggande förslag samt att en partiell reglering av hithörande spörsmål icke kunde förordas. I sitt utlåtande i anledning av propositionen tillstyrkte andra lagutskottet propositionens förslag i detta hänseende under framhållande av, bland annat, att lagstiftningen, därest det föreslagna skyddet mot organisationstvång icke gjordes fullständigt och allsidigt, skulle för vissa samhällsgrupper kunna framstå såsom riktad allenast mot dem.

De skäl, som sålunda anförts mot att upptaga frågan om organisationstvång i lagförslaget angående ekonomiska stridsåtgärder, äga än större giltighet beträf-

fande nu förevarande lagförslag. Detta hänför sig nämligen endast till förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, under det att förenämnda förslag även avsåg andra ekonomiska förhållanden. Härtill kommer, att en reglering av frågan om organisationstvång knappast kan anses systematiskt höra hemma i en lag rörande förenings- och förhandlingsrätt i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Organisationstvång hänför sig nämligen, såsom i ärendet jämväl framhållits, icke till förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare utan till förhållandet mellan arbetstagare inbördes, respektive arbetsgivare inbördes. Daco har i sitt yttrande hävdad den ståndpunkten, att organisationstvång i vissa fall kan förekomma från arbetsgivarpartens sida mot arbetstagarparten och vice versa. De fall, som härvid åsyftas, torde emellertid vara att betrakta som kränkningar av föreningsrätten i egentlig mening. En dylik kränkning föreligger sålunda, om — såsom Daco befarat kunna inträffa — en arbetsgivare övar press på sina arbetstagare att tillhöra en sammanslutning, som står under arbetsgivarens inflytande, i stället för arbetstagarnas egna organisationer.

Av det anförda framgår, att föreningsrätten enligt min mening bör regleras i förevarande sammanhang endast i den mån det är nödvändigt för tryggnad av förhandlingsrätten. Frågan om organisationstvång bör sålunda ej upptagas i lagförslaget.

Beträffande vissa i propositionen gjorda avvikelser från kommittéförslaget anförde departementschefen, att uttrycket stridsåtgärd utbytt mot ordet åtgärd för att av lagtexten måtte klarare framgå, att såväl stridsåtgärder som andra påtryckningsmedel, vilka gäve uttryck för en motsättning mellan arbetsgivar- och arbetstagarintressen, omfattades av förbudet mot föreningsrättskränkningar, att föreskriften om ogiltighet av bestämmelse i föreningsstadgar ej medtagits, eftersom dylika bestämmelser icke gällde förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, samt att då det ej kunde vara lämpligt att de principiella stadgandena om föreningsrätt skulle kunna sättas ur kraft genom överenskommelse mellan parterna, ens om detta skedde i kollektivavtalets form, vad kommittén i sistnämnda hänseende förordnat fått utgå ur förslaget, i följd varav i fråga om föreningsrättsskyddet en undantagsbestämmelse erfordrats för arbetsledare och därmed jämställda.

Vidare yttrade departementschefen beträffande förslagets stadgande om skadeståndsskyldighet, att den i kollektivavtalslagen givna regeln, att vid bedömande om och i vad mån skada uppstått hänsyn skall tagas även till omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse, i nu förevarande sammanhang innebure, att skadestånd kunde tilldömas såväl förening för intrång i dess organisationverksamhet som enskild för honom genom föreningsrättskränkande åtgärd tillfogad lidande.

La grådet hade i sitt utlåtande över det dit remitterade lagförslaget — vilket såvitt nu är i fråga i allt väsentligt överensstämde med det för riksdagen framlagda — avstyrkt, att det lades till grund för lagstiftning i ämnet. Därvid anfördes bl. a., att frågan om föreningsrätten ej borde upptagas till behandling utan samband med frågorna om skydd mot organisations- tvång och om en enhetlig lagstiftning angående ekonomiska stridsåtgärder.

Beträffande de föreslagna bestämmelserna rörande de fall, i vilka kränkning av föreningsrätten skulle föreligga, hade lagrådet hemställt, att bestäm-

melserna avfattades på sådant sätt, att därav tydligt framginge, att de angivna åtgärderna vore förbjudna endast då de företagits väsentligen i sådant syfte, att de kunde betecknas såsom kränkning av föreningsrätten.

Angående bestämmelserna om skadestånd i Kungl. Maj:ts förslag hade tre av lagrådets ledamöter anfört bl. a.:

Enligt remissprotokollet skall användandet icke endast av »stridsåtgärder» utan också av »andra påtryckningsmedel» grundlägga rätt till skadestånd. Visserligen är någon erinran ej att göra emot att ett i lag meddelat förbud mot kränkning av föreningsrätten beledsagas av ett stadgande om sanktioner av motsvarande räckvidd. Men icke minst i detta sammanhang visar sig nödvändigheten av klarhet och följdriktighet i lagens bestämmelser. Belysande för förslaget är i detta avseende det av kommittén anförda exemplet på »andra påtryckningsmedel», nämligen att den anställde av arbetsgivaren mottager pekuniär ersättning. Att den anställde i sådant fall skulle kunna göra anspråk på skadestånd för kränkningen av hans föreningsrätt synes uteslutet. Om tilläventyrs meningen är att den förening, vilken den anställde förmåtts att ställa sig utanför, skall kunna fordra skadestånd, måste det anmärkas att den i 3 § meddelade definitionen av föreningsrätten ej ger vid handen att föreningens rätt kan anses kränkt i ett sådant fall som det antydda; utan uttryckligt stadgande torde föreningen icke kunna godtagas såsom målsägande.

Föredragande departementschefen förklarade i anledning av lagrådets hemställan om att förbudet skulle avse endast åtgärder, som företagits *väsentligen* i föreningsrättskränkande syfte, att han icke kunde biträda denna hemställan. Av arbetsdomstolens praxis framginge svårigheten att överhuvud styrka förekomsten av ett sådant syfte. Skulle den som ville åberopa bestämmelserna om föreningsrätt i förevarande lagstiftning åläggas att bevisa ej blott att ett dylikt syfte förelegat utan även att det haft en väsentlig betydelse, kunde enligt departementschefens mening befaras, att lagens bestämmelser på grund av bevissvårigheter skulle komma att förlora avsevärt i effektivitet.

I anledning av de tre lagrådsledamöternas erinran i skadestandsfrågan framhöll departementschefen bl. a., att det berörda speciella fallet icke syntes vara av sådan praktisk betydelse, att ett uttryckligt stadgande därom vore av nöden.

Andra lagutskottet, dit propositionen hänvisades, anförde i sitt utlåtande (nr 58) bl. a. följande:

Såväl föreningsrätt som förhandlingsrätt äro för närvarande i princip erkända i vårt land. Vad föreningsrätten beträffar förefinnes intet lagligt hinder för enskilda att sammansluta sig i föreningar för att tillvarata gemensamma intressen. Bestämmelser saknas emellertid, som reglera å ena sidan rätten att tillhöra en förening samt å andra sidan rätten att stå utanför en förening. Skydd mot s. k. organisationstvång finnes sålunda icke lagfäst.

Vid överbäggande av de olika synpunkter som föreligga beträffande spörsmålet om lagstiftning rörande förenings- och förhandlingsrätt har utskottet liksom kommittén angående privatanställda och departementschefen kommit till den övertygelsen, att — utan avvaktan av lagstiftning om arbetsavtal — tiden nu måste anses

vara inne att i vårt land lagfästa vissa regler på förevarande område. Utskottet har emellertid av skäl, som nedan anföras, icke funnit en närmare reglering av föreningsrätten nu böra genomföras utan inskränker sig till att föreslå en lag om förhandlingsrätt. Genom denna lag skall ett allmänt erkännande givas åt arbetstagares förhandlingsrätt. Härvid ansluter sig utskottet sålunda till den uppfattningen, att de grupper av arbetstagare, vilka redan på egen hand förmått hävda sin rätt, och för vilka en lagstiftning alltså kan anses vara av mindre betydelse, icke böra lämnas utanför lagen.

Såväl kommittén som departementschefen hava framhållit, att en sådan förhandlingsrätt såsom grundval förutsätter en föreningsrätt, varför i samband med en reglering av förhandlingsrätten även föreningsrätten borde erhålla en viss utformning i lag. Då det gäller att angiva innebörden av den föreningsrätt, som bör tillskapas, hava emellertid skilda uppfattningar kommit till uttryck. Kommittén har för sin del föreslagit, att bestämmelser böra införas i lagen, vilka innefatta skydd såväl mot kränkningar av föreningsrätten i egentlig mening, d. v. s. rätten att tillhöra en förening, som också mot organisationstvång. Departementschefen har däremot förklarat, att enligt hans mening föreningsrätten borde regleras i nu förevarande sammanhang endast i den mån det vore nödvändigt för att trygga förhandlingsrätten. I enlighet härmed har departementschefen uttalat, att frågan om organisationstvång ej borde beröras i lagen.

Frågan om laglig reglering av föreningsrätten var i olika sammanhang föremål för statsmakternas uppmärksamhet förra året vid behandlingen av spørsmålet angående lagstiftning om vissa ekonomiska stridsåtgärder. Jämväl då gjorde sig olika meningar gällande, huruvida i den lag, varom då var fråga, allenast föreningsrätten i egentlig mening skulle lagfästas eller om även lagligt skydd mot organisationstvång skulle genomföras. Departementschefen hade i den då till behandling föreliggande propositionen, nr 31/1935, framhållit, att problemet om organisations-TVång icke ditintills blivit upptaget till fullständig utredning och lösning. Då han för sin del icke kunde förorda en partiell reglering av nämnda spørsmål, borde man i lagstiftningen icke ingå på frågan om organisationstvång utan allenast upptaga en regel om skydd för föreningsrätten i egentlig mening. Motionsvis väcktes yrkanden om annan reglering av dessa spørsmål än den, som departementschefen föreslagit, men i intet fall yrkades, att skyddet mot organisationstvång skulle erhålla en sådan omfattning, att det skulle innebära förbud mot alla slag av stridsåtgärder, vidtagna av medlemmar i en förening för att förmå någon att inträda i föreningen. Utskottet uttalade för sin del, att, därest det föreslagna skyddet mot organisationstvång icke gjordes fullständigt och allsidigt, lagstiftningen för vissa samhällsgrupper skulle kunna framstå som riktad allenast mot dem. Utskottet lämnade för den skull frågan om skydd mot organisationstvång åsido och inskränkte sig till en reglering av de delar av föreningsrättsproblemen, som icke ansågos kunna uteslutas ur den då föreslagna lagen, nämligen föreningsrätten i egentlig mening.

Av kända skäl kom lagstiftning om vissa ekonomiska stridsåtgärder icke till stånd vid 1935 års riksdag.

Beträffande frågan om laglig reglering av föreningsrättsspörsmålen har sedermera tillkommit, att desamma delvis upptagits till behandling i den nu föreliggande propositionen, i den mån dessa problem röra det rättsområde, som propositionen behandlar. Samma spørsmål hava vidare upptagits till övervägande i det betänkande om folkförsörjning och arbetsfred, som i slutet av förra året avlämnades av de sakkunniga för utredning angående ingripanden från samhällets sida på vissa områden av det ekonomiska livet ur de synpunkter, som i detta sammanhang varit av betydelse.

Då sålunda skilda delar av de stora och betydelsefulla föreningsrättsproblemen framträda till övervägande på olika rättsområden, har det för utskottet framstått såsom den lämpligaste utvägen att komma till rätta med dessa problem, att en en-

hetlig plan för deras behandling uppgöres. Utskottet föreslår därför en utredning härom.

Vad utskottet sålunda anfört behöver emellertid icke föranleda därtill, att alla de lagstiftningsspörsmål inom skilda rättsområden, i vilka föreningsrättsproblemen beröras, böra bringas till avgörande i ett sammanhang. Utskottet anser det i stället vara möjligt, att, sedan en plan blivit uppgjord huru problemen lämpligen böra bearbetas och lösas, det kan visa sig, att olika delar av desamma kunna behandlas i viss ordning efter varandra samt sedermera, allteftersom utredningen på olika punkter blivit slutförd, föreläggas riksdagen.

Utskottet vill emellertid icke underlåta att i förevarande sammanhang framhålla, att det är av den största vikt att föreningsrättsproblemen bringas till en lösning, som innebär samhällelig rättvisa. I den mån partiella lösningar företagas, ligger det vikt uppå, att lagstiftning i ämnet genomföres på sådant sätt, att den kan anses vara socialt rättvis och icke riktad mot visst håll.

Då utskottet sålunda föreslår, att en laglig reglering av föreningsrätten nu bör upptagas till ytterligare utredning, förefinnes i utskottets lagförslag icke motsvarighet till 2 kapitlet i propositionen. Enligt utskottets mening är det emellertid av värde, att den föreningsrätt, som enligt allmänna rättsgrundsatser redan nu förefinnes, kommer till uttryck i lagen.

I anslutning till vad utskottet sålunda anfört föreslog utskottet, att till förhandlingsrättens tryggande bland allmänna bestämmelser i lagen såsom en 3 § infördes det stadgandet, att föreningsrätten skall lämnas okränk. Bestämmelser om påföljd för överträdelse av detta stadgande ansåg utskottet däremot icke böra införas i lagen. Utskottet fann nämligen, att vid avgörandet av frågan, huruvida och i vilken ordning sådana påföljder skulle inträda, allmänna rättsgrundsatser kunde tillämpas.

I en reservation av herr Sigfrid Hansson m. fl. yrkades, att föreningsrätten skulle upptagas till reglering. Till stöd härför anfördes:

På alla håll råder i stort sett enighet om att ett lagfästade av förhandlingsrätten bör äga rum. Detta förutsätter emellertid, att även arbetstagares föreningsrätt i förhållande till arbetsgivare uttryckligen erkännes, då denna utgör en nödvändig grundval för förhandlingsrätten. I samband med en lagstiftning om förhandlingsrätten måste därför även upptagas frågan om skydd för föreningsrättskränkningar från arbetsgivares sida. I annat fall skulle lätt en sådan lagstiftning bli utan större värde för de grupper av arbetstagare, vilkas organisationer hittills icke i större omfattning vunnit erkännande på arbetsmarknaden och för vilka på grund av arbetstagarens beroende ställning gentemot arbetsgivaren föreningsrätten för närvarande ofta är en chimär.

Enligt reservanternas mening borde regleringen av föreningsrätten ske i huvudsaklig överensstämmelse med de principer, som kommit till uttryck i Kungl. Maj:ts förslag.

Första kammaren biföll utskottets hemställan i fråga om lagens avfattning. Andra kammaren biträdde, såvitt nu är i fråga, den av herr Sigfrid Hansson m. fl. avgivna reservationen. I utskottets av riksdagen godkända sammanjämningsförslag (memorial nr 59) erhöi lagen i förevarande avseende sin nu gällande lydelse. I övrigt hemställde riksdagen i skrivelse (nr 418) till Kungl. Maj:t dels om utredning av frågan om föreningsväsendets normering genom lagstiftning, dels ock om fortsatt ut-

redning av frågan angående lagstiftning om vissa ekonomiska stridsåtgärder med beaktande av bland annat det sammanhang, vari denna utredning borde ställas till den föreslagna utredningen av frågan om föreningsväsendets normering genom lagstiftning. Riksdagen hänvisade härvid till vad i andra lagutskottets ovannämnda utlåtande anförts angående lagstiftning om ideella föreningar samt angående lag om vissa ekonomiska stridsåtgärder och därmed sammanhängande spörsmål, i vilka delar utlåtandet blivit av riksdagen godkänt. Tillika hemställde riksdagen om framläggande av de förslag, till vilka utredningarna kunde föranleda.

Lagrådet avgav yttrande över det av riksdagen för sin del antagna lagförslaget och anförde därvid bl. a.:

I det av riksdagen antagna förslaget har lagtexten i vissa delar erhållit en avfattning, som icke kan anses med önskvärd klarhet och fullständighet angiva den nya lagstiftningens innebörd. I första hand gäller detta om det grundläggande begreppet föreningsrätt, vilket i lagen kommer att sakna varje närmare bestämning. Att förslaget i olikhet med Kungl. Maj:ts proposition icke upptager någon legaldefinition, lärer visserligen ej medföra, att med avseende å det viktiga spörsmål, som plägat betecknas såsom skydd mot organisationstvång, förslaget bör anses intaga annan ståndpunkt än propositionen, eller med andra ord att detta spörsmål i nu förevarande sammanhang lämnas olöst. Men i övrigt torde osäkerhet icke vara utesluten i fråga om de rättsverkningar, som skola åtfölja den i lagen åsyftade föreningsrätten, i all synnerhet som förslaget jämväl därutinnan avviker från propositionen, att regler icke meddelas till ledning för ett fastställande av vad som är att uppfatta såsom kränkning av föreningsrätten. Med fog synes kunna ifrågasättas, huruvida icke lagstiftningen härigenom i alltför hög grad överlåter åt arbetsdomstolens lagtillämpning att vara i egentlig mening rättsbildande. Den särskilda ställning arbetsdomstolen sålunda erhåller med avseende å dess genom denna lagstiftning utvidgade verksamhet måste enligt lagrådets uppfattning vara ägnad att ytterligare framhäva angelägenheten av att, så snart sig göra låter, åt den i domstolen ingående representationen av intressegrupper beredes en för den nya uppgiften lämpad sammansättning.

Tillika uttalade lagrådet, att det utginge från att noggrann omprövning av lagens bestämmelser komme att äga rum, därest i enlighet med riksdagens hemställan frågan om föreningsväsendets normering genom lagstiftning bleve föremål för utredning.

Lagen utfärdades den 11 september 1936 och trädde i kraft med ingången av år 1937.

Lagens 1 kap. (1—3 §§) upptager inledande bestämmelser. Enligt 1 § äger lagen tillämpning å förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, dock icke beträffande sådana arbetstagare i statens eller kommunernas tjänst, som äro underkastade ämbetsmannansvar. Med förening av arbetstagare förstås i lagen — på sätt i 2 § stadgas — förening, som består av arbetstagare och enligt stadgarna har till uppgift att tillvarata arbetstagarnas intressen rörande anställningsvillkor och förhållandet i övrigt till arbetsgivaren. Med förening av arbetsgivare förstås en motsvarande sammanslutning å arbetsgivarsidan. Bestämmelser i lagen, som ha avseende å förening av arbetsgivare eller arbetstagare, skola äga motsvarande tillämpning å förening eller förbund av flera sådana föreningar (huvudorganisation). Då fråga är om huvudorganisation, gäller vad i lagen sägs om medlem i förening om de anslutna föreningarna och om deras medlemmar.

I huvudstadgandet angående föreningsrätten — 3 § — föreskrives, att föreningsrätten skall lämnas okränkadt och att, därest kränkning av föreningsrätten sker genom avtalsuppsägning eller annan dylik rättshandling eller genom bestämmelse i kollektivavtal eller annat avtal, rättshandlingen eller bestämmelsen skall vara ogill. En begränsning i stadgandets räckvidd göres såtillvida, att stadgandet icke skall utgöra hinder för intagande av föreskrift i avtal, att arbetsledare ej må vara medlem i förening, som avser tillvaratagande av honom underställd personals intressen gentemot arbetsgivaren. Ej heller skall stadgandet äga tillämpning å åtgärd, som grundas på sådan föreskrift. Med arbetsledare förstås den, som är anställd att såsom arbetsgivarens ställföreträdare leda, fördela och kontrollera arbete, vilket utföres av honom underställd personal och i vilket han icke annat än tillfälligtvis själv deltagar.

I 2 kap. (4—7 §§) stadgas om förhandlingsrätt och i 3 kap. (8—19 §§) om förhandlingsrätts utövande i visst fall. Här må endast beröras 4 §, enligt vilken med förhandlingsrätt förstås rätt att påkalla förhandling rörande reglering av anställningsvillkoren ävensom rörande förhållandet i övrigt mellan arbetsgivare och arbetstagare. Förhandlingsrätt tillkommer å ena sidan arbetsgivaren eller förening av arbetsgivare, vari han är medlem, samt å andra sidan förening av arbetstagare, vari de ifrågavarande arbetstagarna äro medlemmar. Förhandlingsrätt för en part medför skyldighet för andra parten att träda i förhandling. Denna skyldighet innebär alliggaende att, själv eller genom ombud, inställa sig vid förhandlingssammanträde samt att, där så erfordras, med angivande av skäl framlägga förslag till lösning av fråga, varom förhandling påkallats.

Om påföljd för överträdelse av lagen äro bestämmelser givna i 4 kap. (20—28 §§). Såsom påföljd för kränkning av föreningsrätten stadgas i 20 § att envar, som vidtagit åtgärd, vilken enligt 3 § ej må äga rum, är skyldig ersätta skada, som av förfarandet kommit. Har sådan åtgärd å förenings vägnar behörigen beslutats av dem, som äga företräda föreningen, är jämlikt 21 § föreningen pliktig ersätta skada, som kommit av åtgärden. Under skadestånd inbegripes, på sätt i 23 § stadgas, jämväl ersättning för personligt lidande samt för intrång i den kränktes intresse av att ostört bedriva sin verksamhet. I sistnämnda paragraf föreskrives vidare, att under vissa omständigheter nedsättning av skadeståndets belopp eller fullständig befrielse från skadeståndsskyldighet må äga rum. I 24 och 25 §§ äro regler givna angående skadeståndsskyldighetens fördelning, där flera finnas vara skadeståndsskyldiga, ävensom rörande tid för framställande av skadeståndsanspråk.

Lagens 5 kap. (29 §) handlar om rättegången. Mål, som avse tillämpning av lagen, skola — med visst undantag som i detta sammanhang saknar intresse — upptagas och avgöras av arbetsdomstolen.

Utredning om föreningsväsendets normering genom lagstiftning.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen hemställde 1936 års riksdag (skrivelse nr 418), samtidigt som riksdagen för sin del antog andra lagutskottets för sammanjämkning av kamrarnas skiljaktiga beslut framlagda förslag till lag om förenings- och förhandlingsrätt, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning av frågan om föreningsväsendets normering genom lagstiftning samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde giva anledning.

Den utredning, varom riksdagen sålunda hemställt, anförtröddes åt justiti-

ti edepartementet. Chefen för detta departement, statsrådet Westman, framhöll, då utredningen berördes under kammardebatten vid 1937 års riksdag angående lagstiftning till skydd för tredje mans rätt till neutralitet i arbetskonflikter, att den fristående föreningslagstiftning som riksdagen begärt förutsatte ett uppdragande av gränserna omkring detta lagstiftningsproblem. Departementschefen erinrade därom, att åtskillig lagstiftning tidigare tillkommit eller föreslagits i en utformning som betingades av att någon lag om ideella föreningar ej funnes, samt underströk behovet av att urskilja de föreningsrättsliga spörsmålen ur de olika sammanhang med andra lagfrågor, i vilka de sålunda kommit att ingå. Härför erfordrades enligt departementschefens mening en teknisk avvägning av vad som å ena sidan skulle inbegripas under föreningslagstiftningen och å andra sidan lämpligen fortfarande borde tillhöra speciella lagstiftningsområden. En förberedande utredning i detta syfte påginge inom justitiedepartementet.

Sistnämnda utredning resulterade i en i februari 1938 framlagd, av dåvarande byråchefen för lagärenden Carl Romberg utarbetad promemoria om grunderna för en lagstiftning angående ideella föreningar (Justitiedepartementets promemorior 1938: 1). I denna promemoria behandlas närmast frågan om föreningarnas organisation. I anslutning härtill redogöres för vad som förekommit rörande spörsmålen om skydd för föreningsrätten i egentlig bemärkelse och om skydd mot organisations tvång. Slutligen ges en sammanfattande framställning beträffande föreningslagstiftningens läge och de utgångspunkter, från vilka denna fråga syntes böra upptagas till mera ingående behandling.

Rörande föreningslagstiftningens omfattning framhålls i promemorian, att den av riksdagen påkallade normeringen av föreningsväsendet, på sätt åtskilliga uttalanden från riksdagens sida gäve vid handen, icke avsetts begränsad till föreningarna på arbetsmarknaden och att lagstifningen alltså principiellt borde erhålla generell karaktär.

Bland de spörsmål, som röra omfattningen av den tillämnade lagstiftningen om ideella föreningar, behandlas i promemorian särskilt frågan, huruvida därunder bör inbegripas en reglering av föreningsrätten i egentlig mening, d. v. s. dess positiva sida. Härutinnan anföres i promemorian följande:

Sistnämnda problem lär närmast vara att anse som en fråga om tryggande av de enskildas frihet att organisera sig för främjande av gemensamma intressen. Ur denna synpunkt torde bestämmelser därom ej ha sin plats i en lag, avsedd att huvudsakligen innefatta en normering av föreningarnas organisation. Å andra sidan är det tydligt att i den mån ett stadgande till skydd för föreningsrätten riktar sig mot föreningarna själva — t. ex. mot förenings rätt att söka hindra bildandet av en motorganisation eller personers inträde i en sådan — detta jämväl kommer att framstå som en inskränkning i deras beslutanderätt m. a. o. som ett stadgande av organisatorisk natur. Åt sist anförda omständighet torde dock knappast böra tillmätas avgörande betydelse i systematiskt hänseende. En reglering av föreningsrätten i en lag, avseende ideella föreningar, kunde principiellt ej få den omfattning, att den avsåge även andra rättssubjekt och sålunda förhindrade föreningsrättskränkningar från t. ex. enskildas eller bolags sida. Inga bärande skäl synas kunna anföras för att i den tillämnade föreningslagen genomföra det allenast par-

liella skydd för föreningsrätten, som där kunde beredas. Härav torde följa att, om en närmare reglering av föreningsrätten i egentlig mening finnes påkallad, denna fråga bör upptagas i sin helhet, utan omedelbart samband med de föreningsorganisatoriska spörsmålen.

Det sålunda i promemorian sagda skulle — enligt vad däri vidare uttalas — uppenbarligen äga motsvarande giltighet beträffande föreningsrättens negativa sida eller alltså frågan om skydd mot organisationstvång.

I detta sammanhang beröres i promemorian även frågan om införande av behörighetsregler med avseende å igångsättande av ekonomiska stridsåtgärder. Jämväl denna fråga anses i promemorian böra erhålla sin lösning utanför en lag om ideella föreningar.

Vid 1938 års riksdag framställdes en interpellation till chefen för justitiedepartementet angående vilka åtgärder regeringen vidtagit i anledning av 1936 års riksdagsskrivelse med begäran om utredning av bl. a. frågan om föreningsväsendets normering genom lagstiftning. I sitt svar på interpellationen den 24 maj 1938 redogjorde departementschefen, statsrådet Westman, för frågans dåvarande läge och yttrade därvid under hänvisning till ovannämnda promemoria om grunderna för en lagstiftning angående ideella föreningar bl. a. följande:

Genom departementsutredningen har en rågång utstakats mellan å ena sidan de ämnen som höra hemma i en lag om ideella föreningar samt å andra sidan sådana spörsmål som — om de också obestriddligen äga betydelse för föreningsväsendet — likväl på grund av sin natur icke böra upptagas i lagen om ideella föreningar. Jag syftar närmast på frågorna om den positiva och den negativa föreningsrättens tryggnad och om införande av behörighetsregler med avseende å igångsättande av ekonomiska stridsåtgärder. En reglering av dessa ämnen, som innefattade förbud endast för ideella föreningar att kränka föreningsrätten eller att vidtaga ekonomiska stridsåtgärder, skulle tydligtvis innebära en alltför snäv lösning av dessa problem. Också andra rättssubjekt — såväl enskilda personer som bolag och ekonomiska föreningar — kunna ju lika väl som ideella föreningar företaga föreningsrättskränkningar eller igångsätta ekonomiska stridsåtgärder. En lagstiftning om förbud mot kränkning av föreningsrätten eller om behörighet att vidtaga ekonomiska stridsåtgärder synes därför böra principiellt rikta sig mot alla rättssubjekt och ej vara inskränkt till att avse de ideella föreningarna enbart. Under den tidigare handläggningen av dessa frågor har det visat sig, att en reglering icke lämpligen kan ske utan en lag om ideella föreningar, som klarlägger de organisatoriska spörsmålen. Däremot är tydligen lagstiftningen om ideella föreningar såsom sådan icke beroende av att en lagstiftning i de andra frågorna kommer till stånd.

Min avsikt är nu, att intresserade organisationer och sakkunniga myndigheter skola få yttra sig över de riktlinjer för den ifrågasatta lagstiftningen rörande ideella föreningar, som framlagts i departementspromemorian.

Nästa led i utredningsarbetet synes mig vara att klargöra frågan om föreningsrätten, såväl dess positiva som dess negativa sida. De hithörande svåra och ömtåliga problemen ha hittills icke blivit allsidigt och fullständigt utredda. Jag erinrar om att de mer eller mindre vittgående bestämmelser till föreningsrättens tryggnad, som funnits upptagna i framlagda förslag till lagstiftning angående vissa ekonomiska stridsåtgärder, endast innefattat förbud för den som vore part i ett ekonomiskt förhållande att vidtaga vissa slags åtgärder i föreningsrättskränkande syfte, och den reglering i ämnet, som kommittén angående privatanställda förordade i sitt betänkande med förslag till lag om förenings- och förhandlingsrätt, avsåg blott föreningar av arbetsgivare och arbetstagare. Frågan om ett bestämmande av för-

eningsrätten berör ju dock många andra än parter i ekonomiska förhållanden. Den omspanner föreningslivet ej blott på arbetsmarknaden utan även på andra viktiga områden. Jag vill här endast hänvisa till vad som vid tidigare utredningar framkommit rörande förhållandena på vissa områden av affärslivet, där ett långt drivet organisationstväng genomförts av monopolistiska sammanslutningar. För att en utredning skall kunna tjäna som tillförlitlig vägledning vid ett övervägande av föreningsrättsproblemen, böra givetvis vid densamma beaktas alla de olika företeelser som i skiftande former framträda inom det vidsträckta område varom här är fråga och de bedömas ur såväl enskild som allmän synpunkt. Det förefaller mig, som om det skulle vara ett lämpligt tillvägagångssätt att inom justitiedepartementet utarbetas en promemoria, vari samtliga de problem som här möta upptagas till belysning och bestämning med hänsyn till deras sakliga betydelse och under framhållande av de olika möjligheter som kunna föreligga för deras behandling ur rättslig synpunkt.

Härmed torde jag ha angivit mina åtgärder och även mina avsikter med avseende å utredningsarbetet rörande lagstiftning om ideella föreningar och om föreningsrätten, så långt detta för närvarande låter sig göra.

Även vid 1939 års riksdag berördes spörsmålen rörande lagstiftning om ideella föreningar och om föreningsrätten. Som svar på en till chefen för justitiedepartementet framställd fråga, i vilket läge dessa spörsmål befunno sig och när förslag i ämnet kunde väntas förelagda riksdagen, yttrade sålunda departementschefen, statsrådet Westman, vid andra kammarens plenum den 22 februari 1939 följande:

Som bekant begärde 1936 års riksdag i skrivelse nr 418 utredning av frågan om föreningsväsendets normering genom lagstiftning. I anledning av denna skrivelse har inom justitiedepartementet utarbetats en promemoria om grunderna för en lagstiftning om ideella föreningar. Denna promemoria, som tryckts och vid förra årets riksdag tillställdes kamrarnas ledamöter, har därefter remitterats ut till ett stort antal myndigheter och sammanslutningar. Sålunda ha utlåtanden inhämtats från socialstyrelsen, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser, varjämte mer än 50 enskilda sammanslutningar beretts tillfälle att yttra sig. 15 av dessa ha ännu ej inkommit med yttranden.

En genomgång av de hittills inkomna remissvaren ger vid handen, att meningarna äro delade icke endast rörande utformningen av en eventuell lagstiftning utan även rörande lämpligheten öfverhuvud taget av en rättslig reglering å detta område. Sålunda ha exempelvis arbetsgivareföreningen, landsorganisationen, riksförbundet landsbygdens folk och de anställdas centralorganisation (Daco) ifrågasatt, huruvida lagstiftning om ideella föreningar vore påkallad av något praktiskt behov.

Sedan ytterligare några upplysningar från enskilt håll inhämtats, kommer frågan om lämpligaste sättet för ärendets vidare behandling att upptagas till övervägande inom departementet.

Av J.O:s ämbetsberättelse till denna riksdag (sid. 284 punkt 36) framgår, att frågan om föreningsväsendets normering genom lagstiftning även i de övriga delar, som hänskjutits till justitiedepartementet, är föremål för utredning. Beträffande dessa delar framhöll jag i mitt svar i denna kammare den 24 maj 1938 å en av herr Andersson i Rasjön gjord interpellation, att det lämpligaste syntes vara, att inom departementet utarbetades en promemoria, vari samtliga de problem, som i detta sammanhang påkallade uppmärksamhet, upptoges till belysning. En sådan utredning pågår för närvarande inom departementet.

Med hänsyn till det läge, i vilket de invecklade och svårbedömda spörsmålen om föreningslagstiftningen sålunda befinna sig, har regeringen icke tagit ställning till framläggande av förslag i dessa frågor till riksdagen.

Frågans behandling vid 1939 års riksdag.

I *motionen II: 245* vid 1939 års riksdag hemställdes av herrar Holm och Falk, att riksdagen för sin del måtte besluta att i 3 § lagen om förenings- och förhandlingsrätt införas, förslagsvis såsom första och andra stycke, följande bestämmelser:

Med föreningsrätt förstås i denna lag rätt för arbetsgivare och arbetstagare att tillhöra förening för tillvaratagande av medlemmarnas intressen i avseende å anställningsvillkor och förhållandet i övrigt mellan arbetsgivare och arbetstagare ävensom rätt för sådan förening att utan intrång från motsidan fritt utöva sin verksamhet.

Såsom kränkning av föreningsrätten skall i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare anses åtgärd, vidtagen i syfte att hindra någon att inträda i eller förmå honom att utträda ur förening eller i anledning av verksamhet för förening eller för åstadkommande av förening, ävensom eljest åtgärd med syfte att öva intrång i förenings organisationsverksamhet.

Därest riksdagen icke skulle vara beredd att utan föregående utredning taga ställning till frågan, hemställde motionärerna, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande sådan utvidgad tillämpning av lagen om förenings- och förhandlingsrätt, som i motionen angivits, samt om framläggande för riksdagen av förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

I motiveringen till motionen anfördes:

Lagen upptager icke någon definition av begreppet föreningsrätt, men enligt arbetsdomstolens tolkning förstås med föreningsrätt i lagens mening rätten att tillhöra facklig organisation. Vilka åtgärder som skola betraktas såsom föreningsrättskränkning angivas icke heller i lagen i vidare mån än att avtalsuppsägning eller annan dylik rättshandling eller bestämmelse i kollektivavtal eller annat avtal, varigenom föreningsrätten kränkes, förklaras vara ogill. Det framgår härav, att lagstiftaren närmast haft i sikte kränkning av den enskilda föreningsrätten, medan lagen icke giver någon bestämd ledning för bedömande, huruvida kränkning kan ske genom åtgärder, riktade mot den fackliga organisationen eller dess verksamhet. På grund av motstridiga uttalanden i förarbetena till lagen är det till och med tvivelaktigt, huruvida en organisation, vars medlemmar utsatts för föreningsrättskränkning, kan för egen del yrka skadestånd för liden skada på grund av det intrång i organisationsverksamheten, som de enskilda kränkningarna betyda. Ännu tvivelaktigare synes vara, huruvida organisationen kan på lagen grunda anspråk på grund av sådant intrång i organisationsverksamheten, vilket icke hänför sig till åtkomliga föreningsrättskränkningar mot enskilda medlemmar.

Ur synpunkten av föreningsrättskyddets syftemål synes det emellertid icke finnas någon anledning att begränsa skyddet att avse föreningsrättskränkning mot enskilda. Lagfästandet av sistnämnda skydd kan i själva verket till och med förväntas medföra, att motarbetandet inom vissa områden av de fackliga organisationssträvandena kommer att taga formen av åtgärder, riktade mot organisationsbildandet resp. organisationsverksamheten, syftande till att försvåra startandet eller upprätthållandet av fackliga organisationer. Dyliga åtgärder synas icke vara åtkomliga med mindre föreningsrättsbegreppet utvidgas att omfatta även rätt för facklig organisation att fritt utöva sin verksamhet och alltså till föreningsrättskränkning hänföres även åtgärd i syfte att öva intrång i förenings organisationsverksamhet.

Över motionen, som hänsköts till behandling av andra lagutskottet, avgåvos *yttranden* av arbetsdomstolens ordförande, de anställdas centralorganisation (Daco), landsorganisationen i Sverige och svenska arbetsgivareföreningen. Arbetsdomstolens ordförande uttalade härvid, att ovissheten om lagens innebörd på en så viktig punkt som den ifrågavarande måste innebära en betydande olägenhet i organisationernas arbete, i det att de icke veta, huruvida de skola våga påtala vissa åtgärder. Enligt hans mening borde frågan göras till föremål för särskild utredning. En sådan förordades även av Daco. Landsorganisationen tillstyrkte det i motionen framförda huvudyrkandet. Svenska arbetsgivareföreningen hemställde däremot, att utskottet måtte avstyrka motionen. Föreningen fann nämligen, att något behov för den av motionärerna föreslagna ändringen av föreningsrättslagen ej föreläge samt att det i allt fall kunde ifrågasättas om det ur systematisk synpunkt vore riktigt att i samma lag sammanföra skyddsbestämmelser avseende både enskilda personer och föreningar såsom sådana. Vidare påpekade arbetsgivareföreningen frågans samband med den inom justitiedepartementet pågående utredningen rörande föreningsväsendets normering.

I sitt utlåtande i ärendet (nr 25) yttrade *andra lagutskottet* — efter att ha redogjort för frågans tidigare behandling och därvid bl. a. berört utskottets utlåtande vid 1936 års riksdag i anledning av propositionen med förslag till lag om förenings- och förhandlingsrätt — följande:

Enligt utskottets mening hava övertygande skäl anförts för att det i motionen berörda spörsmålet bör i lagstiftningsväg klarläggas. Utskottet kan emellertid icke tillstyrka förslaget om en omedelbar lagändring. På grund av frågans komplicerade natur torde det vara erforderligt, att den underkastas närmare utredning med noggrant beaktande av de olika fall, som kunna tänkas uppkomma. Frågan måste givetvis även ses i sammanhang med de mera omfattande spörsmål på föreningsväsendets område, som inom justitiedepartementet underkastats förberedande undersökningar. Såsom utskottet i sitt ovannämnda utlåtande vid 1936 års riksdag framhållit torde det emellertid vara möjligt att behandla olika delar av detta frågekomplex efter varandra samt sedermera, allteftersom utredningen på olika punkter blivit slutförd, förelägga riksdagen förslag därutinnan. Enligt utskottets mening bör den i motionen behandlade frågan kunna bringas till en lösning, innan resultatet av det nu pågående utredningsarbetet i dess helhet föreligger.

På grund av vad utskottet sålunda anført hemställde utskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning angående ändring av lagen om förenings- och förhandlingsrätt i syfte att närmare bestämma begreppet föreningsrätt, därvid de i utskottets motivering angivna synpunkterna borde beaktas.

Under debatten i första kammaren i anledning av andra lagutskottets oförmålda utlåtande framhöll utskottets ordförande, då fråga uppkom rörande omfattningen av den föreslagna utredningen, att vad som syntes vara det väsentliga i detta sammanhang vore, att föreningsrättsbegreppet bleve så klarlagt i lagen om förenings- och förhandlingsrätt, att förhandlingsrätten kunde användas av vederbörande parter.

Riksdagen biföll utskottets hemställan (skrivelse nr 197).

KAP. III.

Föreningsrätten enligt arbetsdomstolens rättstillämpning.

Då det gäller att i lagen om förenings- och förhandlingsrätt närmare bestämma begreppet föreningsrätt, är arbetsdomstolens rättstillämpning på området uppenbarligen av största intresse. Härvid torde emellertid böra beaktas icke blott de fall, i vilka lagens bestämmelser blivit föremål för arbetsdomstolens tolkning, utan även de domar, i vilka arbetsdomstolen uttalat sig angående den föreningsrätt, som kan göras gällande med stöd av kollektivavtal. De i kollektivavtalen allmänt förekommande s. k. föreningsrättsklausulerna ha nämligen i regel på samma sätt som lagens stadgande i ämnet det innehållet, att föreningsrätten skall lämnas okränktd, och det torde otvivelaktigt ha varit dylika klausuler, vilka fått tjäna såsom förebild för lagens föreningsrättsstadgande. I detta sammanhang må för övrigt uppmärksammas, att arbetsdomstolen, även om ett kollektivavtal icke innehåller en uttrycklig bestämmelse, att föreningsrätten skall lämnas okränktd, funnit av kollektivavtalets rättsliga natur följa skyldighet att respektera föreningsrätten i samma utsträckning som om bestämmelsen funnits inskriven i avtalet.

Beträffande bevisskyldigheten vid tvister rörande frågan, huruvida genom viss åtgärd kränkning skett av föreningsrätten — vare sig den i lagen fastställda eller den som grundas på ett kollektivavtal — må här upplysas, att arbetsdomstolen ansett en uppdelning av bevisskyldigheten skälig på sådant sätt, att kändeparten har att visa sannolika skäl för att en föreningsrättskränkning föreligger och att, om sådana skäl framlagts, svarandeparten har att styrka, att för åtgärden skälig orsak förelegat oberoende av föreningsrättsfrågan.

Den lagstadgade föreningsrätten.

Bland de domar, i vilka arbetsdomstolen uttalat sig angående innebörden av föreningsrätten enligt 1936 års lag, torde först böra uppmärksammas domarna nr 73/1937 och 24/1939. I den förstnämnda domen har fastslagits, att lagens föreningsrättsbestämmelse avsett att i princip lösa endast frågan

om rätten att tillhöra en förening, alltså icke jämväl frågan om rätten att få stå utanför en förening. I båda domarna har föreningsrättsskyddet kommit under prövning i samband med spörsmålet om den verkan i föreningsrättsavseende, som en s. k. organisationsklausul — d. v. s. en bestämmelse i kollektivavtal vilken syftar till att bereda den avtalsslutande arbetstagarorganisationens medlemmar ensam- eller företrädesrätt till arbetsanställning hos den eller de arbetsgivare avtalet avser — medför för arbetstagare, vilka icke tillhöra den organisation till vars förmån klausulen gäller.

I det mål, som avgjordes genom domen nr 73/1937, voro omständigheterna följande. En person N. hade på entreprenad åtagit sig att utföra vissa bergsprängnings- och anläggningsarbeten. För ändamålet anställde N. sex arbetare, av vilka fyra voro organiserade i en avdelning av ett till landsorganisationen anslutet fackförbund och två tillhörde en syndikalistisk organisation. Någon tid efter arbetets början blev N. av avdelningen anmodad att underteckna ett kollektivavtal, som tidigare upprättats mellan avdelningen och vissa andra entreprenörer i orten. N. förklarade sig icke ha något att invända mot avtalets bestämmelser utom såvitt anginge en däri upptagen föreskrift att den avtalsslutande organisationens medlemmar skulle äga företrädesrätt till arbete. Denna föreskrift skulle enligt N:s förmenande medföra skyldighet för honom att avskeda de två syndikalistiskt organiserade arbetarna, vilket skulle kränka deras föreningsrätt. Sedan arbetet vid N:s arbetsplats av avdelningen förklarats i blockad, instämde N. avdelningen till arbetsdomstolen och yrkade, att domstolen måtte förklara avdelningens krav på att ovannämnda föreskrift skulle intagas i kollektivavtalet vara stridande mot innehållet i 3 § första stycket i 1936 års lag.

Arbetsdomstolen yttrade i sin dom:

Under förarbetena till lagen den 11 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt rådde avsevärda meningsskiljaktigheter angående föreningsrättens begrepp och den omfattning, vari skydd borde beredas för föreningsrätten. Mot varandra stodo särskilt två meningar. Enligt den ena borde genom lagstiftningen skydd beredas såväl för rätt att tillhöra en förening av arbetsgivare eller arbetstagare som även för rätt att stå utanför dylik förening. Enligt den andra meningen borde skyddet endast avse rätten att tillhöra förening av nämnda slag. Uttryckt med andra ord gällde alltså meningsskiljaktigheten, huruvida skydd skulle beredas icke blott för vad som kallats föreningsrätt i inskränkt mening utan även mot åtgärder, som syfta till s. k. organisationstvång. Sådan lagen framgick ur riksdagsbehandlingen blev denna meningsskiljaktighet icke löst, i det att huvudstadgandet endast kom att innehålla föreskrift att »föreningsrätten skall lämnas okränkt». Härtill lämnades allenast den motiveringen, att den föreningsrätt, som enligt allmänna rättsgrundsatser redan förefunnos, borde komma till uttryck i lagen.

Det har sålunda överlämnats åt arbetsdomstolen att med ledning av de allmänna rättsgrundsatser, som utbildats på förevarande område, bedöma vad ovan angivna stadgande skall anses innebära.

Begreppet föreningsrätt eller föreningsfrihet jämföras ofta med sådana begrepp som tanke- och yttrandefrihet och användes då i en offentligrättslig betydelse, i det att därmed betecknas en allmän medborgerlig befogenhet att utan hinder från samhällsorganens sida sammansluta sig i korporationer för skilda syftemål. Det är emellertid icke nu fråga om föreningsrätt från offentligrättslig synpunkt utan om

föreningsrätt i privaträttslig mening. I detta avseende torde — med bortseende tills vidare från innehållet i 1936 års lag — såsom allmän regel gälla *dels* att den enskilde kan i sina rättsliga relationer till andra låta sitt handlande utan påföljder bestämmas av att dessa tillhöra eller icke tillhöra en viss organisation *och dels* att en påverkan för att förmå andra att ansluta sig till en organisation är tillåten, så snart de därför anlitade medlen icke äro lagligen förbjudna, något som icke är fallet med de vanligaste påtryckningsmedlen, nämligen ekonomiska stridsåtgärder.

I nämnda allmänna regel har emellertid för arbetsförhållandenas del ett betydelsefullt undantag gjorts genom de i kollektivavtal vanliga föreningsrättsklausulerna, vilka oftast på samma sätt som föreningsrättsbestämmelsen i 1936 års lag hava det innehållet att föreningsrätten skall lämnas okränk. Arbetsdomstolen har för övrigt i sin rättstillämpning antagit, att även om en sådan klausul icke uttryckligen inskrivits, kollektivavtalets rättsliga natur dock måste medföra, att avtalspart blir skyldig respektera föreningsrätten i samma utsträckning som om klausulen funnits. En dylik föreningsrättsklausul avser emellertid otvivelaktigt endast att bereda ett skydd för rätten att tillhöra en förening, icke att samtidigt reglera frågan om organisationstvång.

Det torde icke lida tvivel, att det företrädesvis varit dylika klausuler man haft i tanke, när man i samband med antagandet av 1936 års lag uttalat, att den föreningsrätt, som enligt allmänna rättsgrundsatser redan förefunnes, borde komma till uttryck i lagen. Av denna omständighet kan till en början dragas den slutsatsen, att icke heller 1936 års lag avsett att i princip lösa frågan om organisationstvång utan allenast frågan om föreningsrätt i inskränkt mening, d. v. s. frågan om rätten att tillhöra en förening.

Därmed är emellertid icke lagens innebörd till fullo klarlagd. En föreningsrättsklausul i ett kollektivavtal tar i allmänhet sikte på den organisation, som slutit avtalet, och klausulens praktiska syfte är, att hinder icke skall kunna läggas mot att tillhöra nämnda organisation eller att utöva verksamhet för densamma. Det innebär därför icke någon motsägelse, om ett kollektivavtal vid sidan av en föreningsrättsklausul upptar en s. k. organisationsklausul. Den avtalslutande organisationens medlemmar bliva då vid sidan av rätten att tillhöra och *verka* för sin egen organisation dessutom tillförsäkrade monopol på arbetstillfällena på det sätt att arbetsgivaren blir pliktig att från arbetsplatsen utesluta icke blott alla oorganiserade arbetare utan även de arbetare, vilka tillhöra någon annan organisation, som konkurrerar med den avtalslutande.

I sakens natur ligger nu, att den nya lagens bestämmelse att föreningsrätten skall lämnas okränkt så till vida *skiljer* sig från en kollektivavtalsklausul av samma innehåll att den förra icke kan syfta allenast på en viss organisation utan är allmängiltig. Men frågan om tillåtligheten av en organisationsklausul kommer därför att ligga i något annat läge, om det gäller att kombinera den med nyssnämnda lagbestämmelse, än när den upptas vid sidan av en föreningsrättsbestämmelse i ett kollektivavtal.

Vad i de två närmast föregående styckena anförts torde bäst åskådliggöras genom ett exempel. Om en arbetsgivare före den nya lagens tillkomst sysselsatte dels oorganiserade arbetare, dels arbetare tillhörande organisationen A och dels arbetare tillhörande organisationen B, torde han — om han var obunden av kollektivavtal — hava kunnat utan rättsliga påföljder avskeda de organiserade på grund av deras anslutning till respektive organisationer, liksom han också naturligen kunnat avskeda de oorganiserade för att förmå dem till dylik anslutning. Om denne arbetsgivare slöt ett kollektivavtal med organisationen B — innehållande uttrycklig eller underförstådd föreningsrättsklausul — blev han därefter hindrad att avskeda denna organisations medlemmar på grund av deras organisationsförhållande. Huruvida föreningsrättsklausulen formellt gällde till förmån också för organisationen A:s medlemmar är tveksamt, men praktiskt var denna fråga icke av stor betydelse, enär

ett handlande mot klausulen i vad gällde dessa icke kunde påtalas annat än av organisationen B, som saknade intresse i saken, åtminstone om arbetsgivarens handlingssätt åsyftade att förmå A:s medlemmar att ingå i B. I förhållande till de oorganiserade medförde föreningsrättsklausulen uppenbarligen icke någon ändring i vad som förut gällde. Fullföljes exemplet så att kollektivavtalet med B antages dessutom hava innehållit en organisationsklausul till förmån för B, blev arbetsgivaren pliktig att från arbetsplatsen skilja icke blott de oorganiserade utan även de till A anslutna.

Efter den nya lagens tillkomst kan arbetsgivaren — oavsett om kollektivavtal gäller eller ej men förutsatt att organisationsklausul ej finnes — icke på grund av organisationsförhållandena från anställningen skilja vare sig medlemmarna i A eller medlemmarna i B, varemot lagen i enlighet med vad arbetsdomstolen ovan antagit icke medger något skydd för de oorganiserades intresse att stå utanför varje organisation. Skulle nu arbetsgivaren efter lagens ikraftträdande med organisationen B sluta avtal om en organisationsklausul till förmån för denna, uppstår den fråga, som arbetsdomstolen har att besvara i detta mål, nämligen huruvida medlemmarna i organisationen A genom en dylik med B slutet organisationsklausul förlora det skydd för sin föreningsrätt, som lagen enligt sin lydelse inrymmer åt dem.

Visserligen har den nya lagens föreningsrättsbestämmelse varit avsedd att endast fastslå vad som enligt allmänna rättsgrundsatser redan gällde, och måhända har i samband därmed förutsatts, att lagen icke heller skulle rubba den verkan, som en organisationsklausul ansågs före lagens tillkomst medföra. Såsom förut påvisats leder dock lagen längre än förut gällande grundsatser, och sådan lagen nu är kan den icke rimligen förutsättas medgiva, att en rätt, som lagen själv inrymt åt någon, får annulleras genom avtal mellan andra. Arbetsdomstolen måste sålunda antaga, att arbetare, som är anställd hos viss arbetsgivare och som genom lagens föreningsrättsstadgande är tillförsäkrad skydd att tillhöra viss arbetstagarorganisation, icke må av arbetsgivaren skiljas från sin anställning på den grund att arbetsgivaren eller hans organisation — efter lagens ikraftträdande och efter arbetarens anställning — med annan arbetstagarorganisation träffat avtal, att endast den sistnämnda organisationens medlemmar må sysselsättas i arbetsgivarens tjänst. Till den del en dylik avtalsbestämmelse sålunda är anlagd på att åsidosätta annan anställds föreningsrätt, måste bestämmelsen därför anses ogiltig jämlikt 3 § första stycket andra punkten i lagen, även om detta stadgande i vad det rör avtalsbestämmelsers ogiltighet närmast syftar på bestämmelser, som kränka föreningsrätten för avtalsslutande enskild person eller avtalsslutande organisations medlemmar.

Någon längre gående slutsats än ovan angivits kan däremot icke dragas av lagen. Lagen reglerar icke frågan om stridsåtgärder för genomdrivande av en organisationsklausul, och en sådan klausul blir bindande för arbetsgivaren i andra hänseenden än såvitt rör redan anställda arbetare med anslutning till viss annan organisation. Under sådana förhållanden kan icke åtgärden att söka genomdriva organisationsklausulen med tillgripande av stridsåtgärder i och för sig stämplas såsom olaglig.

På grund av vad sålunda anförts prövade arbetsdomstolen med hänsyn till föreliggande fall rättvist förklara, att avdelningens krav att en klausul om företrädesrätt till arbete för avdelningens medlemmar skulle intagas i kollektivavtal med N. ävensom avdelningens åtgärd att understryka sitt krav med blockad väl icke i och för sig kunde anses stridande mot 3 § i lagen om förenings- och förhandlingsrätt *men att* — om en sådan klausul komme att ingå i kollektivavtal mellan N. och avdelningen — densamma icke finge av avdelningen åberopas till stöd för yrkande, att N. skulle från

ifrågavarande arbete entlediga de redan förut till den syndikalistiska organisationen anslutna båda arbetarna på den grund att de icke tillhörde avdelningen.

Arbetsrepresentanterna i domstolen voro av skiljaktig mening och framhöllo, att då med 1936 års lag icke åsyftades att göra ändring i de rättsgrundsatser, som redan före dess tillkomst gällde på förevarande område, det icke kunde antagas, att en organisationsklausul, som tillkommit efter lagens ikraftträdande, skulle äga mindre vittgående verkan än tidigare. En sådan klausul måste därför gälla också mot medlemmar av annan organisation, oavsett att dessa före klausulens tillkomst varit på grund av lagen skyddade i rätten att tillhöra viss organisation. På grund härav ogillade dessa ledamöter N:s talan.

I domen nr 24/1939 har arbetsdomstolen närmare ingått på de olika frågor, som i förevarande hänseende uppstå, när två olika arbetarorganisationer inbördes konkurrera om arbetstillfällena och båda i kollektivavtal med arbetsgivaren lyckats få in en organisationsklausul. Omständigheterna i målet voro följande. Mellan en arbetsgivare inom byggnadsindustrin och en syndikalistisk organisation upprättades ett kollektivavtal innehållande en föreningsrättsklausul ävensom en organisationsklausul till förmån för denna organisations medlemmar. Vid tiden för avtalets upprättande sysselsatte arbetsgivaren bland andra två arbetare W. N. och A. N., vilka båda voro medlemmar av en fackförbundsavdelning. Sedan avdelningen sökt få tillstånd ett kollektivavtal med arbetsgivaren, men denne icke varit villig att träffa avtal med avdelningen, förklarade avdelningen arbetsgivarens rörelse i blockad, i anledning varav W. N. och A. N. nedlade arbetet. Efter det rörelsen legat nere någon tid, återupptogs arbetet med två nyanställda syndikalistiska arbetare J. och M. Konflikten mellan avdelningen och arbetsgivaren bilades därefter genom upprättandet av ett kollektivavtal dem emellan, vilket upptog en klausul av innehåll, att vid anställning av arbetare företräde skulle lämnas medlem av avdelningen. Efter tillkomsten av detta avtal avskedades J. och M., varefter arbetsgivaren återintog W. N. och A. N. i arbete samt nyanställde ytterligare en avdelningsmedlem, O. Vid arbetsdomstolen gjorde den syndikalistiska organisationen gällande, att avskedandet av J. och M. förorsakats av deras medlemskap av nämnda organisation, i följd varav avskedandet innebure en kränkning av ifrågavarande arbetares föreningsrätt, samt yrkade, att dessa skulle återanställas. Tillika yrkades, att de tre avdelningsmedlemmarna W. N., A. N. och O. skulle avskedas och att arbetsgivaren måtte förpliktas utgiva skadestånd till den syndikalistiska organisationen för det avtalet mellan denna och arbetsgivaren icke hållits i helgd.

Arbetsdomstolen yttrade i sin dom:

Med hänsyn till föreliggande tvist och ett antal andra tvister, som samtidigt föreligga till avgörande, torde det vara erforderligt, att arbetsdomstolen närmare ingår på vissa frågor, som beröra rättsförhållandena, då två arbetarorganisationer för sina medlemmar inbördes konkurrera om arbetstillfällena.

Till en början kan arbetsdomstolen då hänvisa till vad som anförts i domen nr 73/1937. På sätt där utvecklats torde en i kollektivavtal upptagen bestämmelse, att föreningsrätten skall lämnas okränk, i allmänhet i vad angår arbetarsidan taga sikte på den organisation, som slutit avtalet, och klausulens praktiska syfte är, att hinder ej skall kunna läggas mot att tillhöra nämnda organisation eller mot att utöva verksamhet för densamma. Det märkes härvid, att skyldighet att respektera föreningsrätten kan föreligga, utan att detta blivit uttryckligen fastställt i avtalet. Såsom arbetsdomstolen i ett flertal fall framhållit måste nämligen den rättsliga naturen av ett kollektivavtal innebära, att avtalspart blir skyldig att respektera föreningsrätten i samma utsträckning som om föreskrift därom givits. Det kan nu tänkas, att en arbetsgivare sluter kollektivavtal med två konkurrerande arbetarorganisationer och att enligt vartdera kollektivavtalet skyldighet föreligger att respektera föreningsrätten. Detta behöver icke medföra några rättsliga komplikationer, så länge arbetsgivaren icke genom avskedande av arbetare på den grund att de äro anslutna till den ena eller andra organisationen eller genom några jämförliga åtgärder tar parti i konkurrensförhållandet mellan organisationerna.

För den i 3 § av 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt upptagna bestämmelsen, att föreningsrätten skall lämnas okränk, har tydligen kollektivavtalens föreningsrättsklausuler tjänat såsom förebild. I sakens natur ligger emellertid, att lagens bestämmelse så till vida skiljer sig från en föreningsrättsklausul i ett kollektivavtal, att den förra icke kan syfta allenast på en viss organisation utan är allmängiltig. Om en arbetsgivare sysselsätter arbetare, tillhörande olika konkurrerande organisationer, blir han därför också skyldig att respektera de skilda arbetargruppernas föreningsrätt på samma sätt som om han med de olika organisationerna hade kollektivavtal, som var för sig innehöll en uttrycklig eller underförstådd föreningsrättsklausul.

Förhållandena gestalta sig emellertid väsentligt annorlunda, om arbetsgivaren frivilligt eller under trycket av tillåtna ekonomiska stridsåtgärder låtit binda sig av en s. k. organisationsklausul — under vilken beteckning i det följande inbegripas alla bestämmelser i kollektivavtal, som syfta till att bereda den avtalsslutande arbetarorganisationens medlemmar monopol på eller viss företrädesrätt till arbetet hos den eller de arbetsgivare avtalet avser. En dylik organisationsklausul förekommer vanligen i samband med en föreningsrättsklausul. Att sådana klausuler förekomma vid sidan av varandra i ett kollektivavtal innebär i och för sig icke någon motsägelse. Genom föreningsrättsklausulen bliva den avtalsslutande organisationens medlemmar tillförsäkrade rätten att tillhöra och verka för sin egen organisation. Genom organisationsklausulen bliva de i förhållande till andra arbetare dessutom tillförsäkrade monopol på eller företrädesrätt till arbetstillfällena. Men arbetsgivaren blir på grund av organisationsklausulen förpliktad att taga parti för viss organisations medlemmar och måste därigenom komma i konflikt med utomstående arbetares föreningsrättsliga intresse.

Det gäller alltså att bedöma verkan av en organisationsklausul i förhållande till föreningsrättsskyddet, därvid i första hand lagens föreningsrättsbestämmelse måste uppmärksammas. På sätt arbetsdomstolen framhållit i domen nr 73/1937 kan lagbestämmelsen icke antagas innefatta förbud mot organisationsklausuler. Arbetsdomstolen har i den ovannämnda domen likväl antagit, att en arbetsgivare, som med viss organisation överenskommit om en organisationsklausul, icke äger på grund av denna avskeda en före klausulens tillkomst anställd arbetare, tillhörande annan organisation. Arbetarens rätt till skydd för sin föreningsrätt har nämligen genom anställningen blivit aktualiserad, och lagens mening kan icke vara, att den sålunda redan förvärfvade rätten till föreningsrättsskydd skall kunna annulleras genom avtal, som arbetsgivaren sedermera sluter med annan organisation. Till den del organisationsklausulen på detta sätt kommer i strid med lagskyddad rätt, blir den också ogiltig enligt 3 § första stycket andra punkten i 1936 års lag.

Vad i näst föregående stycke sagts om skydd mot organisationsklausulen för den till annan organisation anslutne arbetare, vilken blivit anställd före organisationsklausulens tillkomst, syftar först och främst på det fall att arbetsgivaren icke slutit kollektivavtal jämväl med arbetarens egen organisation. Men om arbetsgivaren före eller efter organisationsklausulens tillkomst slutit ett dylikt kollektivavtal, innehållande uttrycklig eller underförstådd föreningsrättsklausul, kan detta tydligen icke verka försämrande på arbetarens rättsställning. Och då lagens skydd är ovillkorligt, kan han icke heller genom föreningsrättsklausulen erhålla bättre ställning. Det skydd den redan anställde arbetaren har enligt lagen är alltså ett och detsamma, oberoende av om hans organisation har ett kollektivavtal med arbetsgivaren samt oberoende av tiden för dess tillkomst och av dess innehåll.

Eftersom i de nu behandlade fallen arbetarens skydd mot organisationsklausulen är grundat på att denna jämlikt lagen är ogiltig, såvitt den står i strid med denne arbetares föreningsrättsintresse, kan icke heller den organisation, till vars förmån organisationsklausulen stipulerats, fordra skadestånd därför att klausulen blivit åsidosatt.

Därefter måste undersökas, vilken rättsverkan organisationsklausulen har i det motsatta fallet, nämligen att arbetare tillhörande annan organisation blivit anställd först efter organisationsklausulens tillkomst, därvid till en början förutsättes, att kollektivavtal icke finnes med den organisation arbetaren tillhör. Då lagen, på sätt ovan framhållits, förutsätter att överenskommelse kan träffas om organisationsklausul, måste en sådan också kunna göras gällande. Arbetsgivarens åtgärd att anställa en arbetare i strid med organisationsklausulen innebär en kränkning av en giltig utfästelse. Även om den anställda arbetaren tillhör en annan organisation, hade dock hans rätt till skydd för sin föreningsrätt icke aktualiserats före organisationsklausulens tillkomst. Lagens allmänna stadgande om skydd för föreningsrätten kan icke antagas innefatta hinder mot att det avtalsbrott, vartill arbetsgivaren genom anställandet gjort sig skyldig, gottgöres genom att arbetaren åter avskedas. Arbetsdomstolen anser alltså, att lagens regel icke omfattar detta fall, i följd varav organisationsklausulen kan i allo göras gällande. Men vid sådant förhållande torde arbetaren icke heller kunna göra anspråk på skadestånd för det han avskedats.

Frågan är då huruvida ett annat rättsligt läge föreligger, om arbetsgivaren med den organisation arbetaren tillhör slutit kollektivavtal innehållande uttrycklig eller underförstådd föreningsrättsklausul. Arbetsdomstolens i närmast föregående stycke angivna tolkning av lagen beror på att organisationsklausul är tillåten trots lagens föreningsrättsbestämmelse. En helt annan rättslig situation föreligger, om arbetsgivaren själv åt olika håll gjort utfästelser, som under förhållanden, vilka skola nedan närmare angivas, icke äro förenliga med varandra. Båda utfästelserna äro i och för sig giltiga, men endast den ena kan fullgöras efter sitt innehåll. I avslutning till allmänna rättsgrundsatser torde då i princip gälla, att den utfästelse, som först blivit gjord, skall fullgöras utan hänsyn till den andra, vilket icke utesluter, att den som är berättigad enligt den andra utfästelsen kan tillerkännas skadestånd därför att arbetsgivaren icke uppfyllt sitt löfte enligt denna. Vad nu sagts skall närmare utvecklas dels för det fall att kollektivavtal med föreningsrättsklausul slutits före organisationsklausulens tillkomst och dels för det fall att kollektivavtalet slutits efter nämnda tidpunkt.

I förstnämnda fall kan den senare tillkomna organisationsklausulen icke anses i och för sig stå i oförenlig motsättning till den tidigare tillkomna föreningsrättsklausulen. Arbetsgivaren kan nämligen icke anses pliktig att på grund av föreningsrättsklausulen anställa arbetare, tillhörande den organisation med vilken nämnda klausul slutits, och så länge arbetsgivaren endast sysselsätter arbetare, på vilka organisationsklausulen syftar, kan han därför icke ådraga sig några rättsliga påföljder. Emellertid föreligger en latent motsättning mellan klausulerna. Genom föreningsrättsklausulen, som enligt vad ovan anförts tagit sikte just på den avtals-

slutande organisationens medlemmar, måste dessa anses tillförsäkrade att icke på grund av sin anslutning till organisationen bliva skilda från sina anställningar, oavsett de överenskommelser som arbetsgivaren kan komma att träffa med andra organisationer. Denna latent motättning blir tydligen aktuell, så snart arbetsgivaren efter organisationsklausulens tillkomst anställer en arbetare av den organisation, med vilken han förut avtalat om föreningsrättens skyddande. Då den efter organisationsklausulens tillkomst anställde arbetarens anspråk på att vara föreningsrättsligt skyddad grundar sig på en tidigare utfästelse av arbetsgivaren än organisationsklausulen, bör den senare icke kunna göras gällande i fråga om denne arbetare. Då emellertid organisationsklausulen är giltig, kan däremot arbetsgivaren vara skyldig att gälda skadestånd i förhållande till den organisation, med vilken nämnda klausul avtalats.

Har arbetsgivaren först med en organisation överenskommit om organisationsklausul och därefter med annan organisation slutit kollektivavtal, innefattande uttrycklig eller underförstådd föreningsrättsklausul, föreligger icke heller oförenlig motättning, så länge arbetsgivaren följer den förra klausulen. Denna motsättning inträder även här först, om han anställer en arbetare tillhörande den organisation, med vilken föreningsrättsklausulen avtalats. Men då organisationsklausulen i detta fall tillkommit först, är det denna som skall fullgöras efter sitt innehåll, medan skadeståndsskyldighet eventuellt kan åläggas arbetsgivaren därför att han icke kunnat hålla sin utfästelse enligt föreningsrättsklausulen.

Slutligen har man att beakta det fall att arbetsgivaren med två olika organisationer träffat överenskommelse om organisationsklausul. Med de grundsatser, som arbetsdomstolen uttalat här ovan, står det i överensstämmelse att — i den mån klausulerna äro oförenliga — arbetsgivaren skall efter dess innehåll fullgöra den först tillkomna av de båda klausulerna men kan bliva skyldig att gälda skadestånd därför att han är urständsat att fullgöra den senare tillkomna.

Vad arbetsdomstolen här ovan anförut rörande giltigheten av båda utfästelserna och om skadestånd såsom påföljd av att den ena utfästelsen icke kan fullgöras, gäller såsom principiell regel. På särskild grund, exempelvis enligt bestämmelse i 1915 års lag om avtal, kan den ena utfästelsen vara ogiltig. Och skadeståndsskyldighet kan vara utesluten exempelvis på grund av att den part, i förhållande till vilken utfästelse icke fullgjorts, vid sitt avtals tillkomst ägde kännedom om att det andra avtalet innehöll en utfästelse, som var eller kunde bliva oförenlig med den förra.

I anslutning till det anförda fann arbetsdomstolen, att avdelningsmedlemmarna W. N. och A. N. — vilkas anställningar hos arbetsgivaren icke upphört genom deltagandet i arbetsinställelsen — enligt lagen voro på grund av sin tidigare anställning skyddade mot varje i senare avtal med den syndikalistiska organisationen upptagen organisationsklausul ävensom att arbetsgivaren genom att i arbete återtaga dessa arbetare icke kunnat ådraga sig några förpliktelser mot nämnda organisation. På grund av skyldigheten att respektera de tidigare anställda arbetarnas föreningsrätt kunde arbetsgivaren ej heller låta dessa arbetare stå tillbaka för de först efter avtalet med den syndikalistiska organisationen anställda medlemmarna av denna organisation J. och M. Med hänsyn härtill och då, om de förra skulle återtagas, plats icke funnes för de senare, kunde arbetsgivaren icke genom sin åtgärd att i samband med konfliktens biläggande entlediga J. och M. anses ha kränkt dessas föreningsrätt. Vad åter anginge den till avdelningen anslutne arbetaren O. fann arbetsdomstolen, att arbetsgivaren genom O:s in-

tagande i arbete handlat i strid mot organisationsklausulen i avtalet med den syndikalistiska organisationen ävensom att O. icke på avtalet med avdelningen, som tillkommit först efter det organisationsklausulen med den syndikalistiska organisationen avtalats, kunde grunda anspråk att med hänsyn till föreningsrätten få kvarstå i anställningen. Arbetsgivaren förpliktades därför att avskeda O. ävensom att till den syndikalistiska organisationen utge skadestånd för avtalsbrottet.

Domstolens vice ordförande var av skiljaktig mening och yttrade:

Jämlikt andra punkten av 3 § första stycket i lagen den 11 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt är en organisationsklausul ogiltig, såvitt den syftar till avskedande av arbetare, vars föreningsrätt blivit tryggad på grund av stadgandet i första punkten av samma lagrum. Då sistnämnda lagbestämmelse — på sätt i domen nr 73/1937 framhållits — äger allmängiltig innebörd, följer enligt min tanke därav, att genom anställning hos en arbetsgivare skydd för arbetarens föreningsrätt vinnes, oansett huruvida arbetsgivaren före anställandet av arbetaren slutit eller därefter sluter kollektivavtal med annan organisation och organisationsklausul ingår i detta avtal. På dylik klausul kan förty icke lagligen grundas anspråk att till annan organisation ansluten arbetare skall avskedas; och sker likväl avskedande, ådrager sig arbetsgivaren principiellt skadeståndsskyldighet gentemot arbetaren och — om kollektivavtal jämväl med dennes organisation föreligger — även mot denna.

Om arbetare anställts *före* organisationsklausulens tillkomst, är — även om arbetarens behållande i arbetsgivarens tjänst strider mot klausulen — skadeståndsrätt utesluten för den organisation, till vars förmån klausulen ingåtts; med avseende å detta fall måste nämligen klausulen anses helt ogiltig.

Så är däremot icke förhållandet, om arbetaren anställts *efter* organisationsklausulens tillkomst. I princip är denna giltig, och arbetsgivaren har följaktligen varit oförhindrad att med en organisation avtala, att han vid val av arbetare skall hålla sig endast till medlemmar av denna organisation. Gentemot denna kan därför skadeståndsskyldighet ifrågakomma för arbetsgivaren, därest han, trots klausulen, anställer utanför sistnämnda organisation stående arbetare.

Av det anförda följer, att enligt min mening någon skillnad med avseende å giltigheten av en organisationsklausul icke föreligger mellan det fall, att den därav bundne arbetsgivaren har avtal jämväl med annan arbetarorganisation, och det fall, att så ej är händelsen; i såväl det ena som det andra fallet blir organisationsklausulens verkan att bedöma med tillämpning av föreningsrättsstadgandet i ovan nämnda lag.

Därest arbetsgivare genom att sluta avtal med två arbetarorganisationer blivit försatt i en situation, som icke kan lösas utan konflikt mellan två i och för sig oförenliga intressen, samt i anledning härav skadeståndsskyldighet gentemot endera organisationen eller medlem därav principiellt åvilar arbetsgivaren, kan emellertid sådan skyldighet av särskilda skäl vara utesluten. — — — — —

På grund av vad sålunda anförts rörande förhållandet mellan en organisationsklausul och lagens föreningsrättsstadgande ansåg denne ledamot — som i likhet med domstolsmajoriteten fann den syndikalistiska organisationens talan beträffande återintagande i arbete av W. N. och A. N. samt avskedandet av J. och M. sakna fog — yrkandet om åläggande för arbetsgivaren att avskeda O. icke kunna vinna avseende. Då emellertid O:s anställande stått i strid mot organisationsklausulen i avtalet med den syndikalistiska orga-

nisationen, samt den omständigheten att arbetsgivaren i detta hänseende följt organisationsklausulen i avtalet med avdelningen icke vore av beskaffenhet att kunna fritaga arbetsgivaren från skyldighet att för avtalsbrottet utge skadestånd till den syndikalistiska organisationen, förpliktade ifrågavarande ledamot arbetsgivaren att till nämnda organisation utge dylikt skadestånd.

Arbetsrepresentanterna i domstolen instämde, ehuru med särskild motivering, i det slut vartill domstolsmajoriteten kommit.

I andra av arbetsdomstolen avgjorda mål, vari talan förts mot arbetsgivare för kränkning av föreningsrätten, har föreningsrättsbestämmelsen i lagen tolkats i anslutning till vad som skett i nyss refererade domar. Även här har frågan om föreningsrättsskyddet kommit under prövning i samband med frågan om den verkan en organisationsklausul i ett kollektivavtal medför för arbetstagare, vilka icke tillhöra den organisation, till vars förmån klausulen gäller. Härutinnan må hänvisas till domarna nr 150—152/1937 och 25—27/1939.

I det mål, som avgjordes genom domen nr 150/1937, hade en arbetsgivare — efter att med ett fackförbund ha träffat ett kollektivavtal innehållande en monopolklausul — i anledning av klausulen uppsagt fyra redan vid avtalets upprättande anställda arbetare, av vilka tre voro anslutna till syndikalistiska organisationer och en var oorganiserad. Uppsägningen återkallades dock sedermera, innan den trätt i kraft. Vid arbetsdomstolen yrkade de uppsagda arbetarna bland annat, att arbetsdomstolen måtte förklara uppsägningen stridande mot 1936 års lag. Beträffande de tre organiserade arbetarnas talan förklarade arbetsdomstolen, att arbetsgivaren genom att uppsäga dessa, vilka alltsedan tiden före klausulens tillkomst varit anställda hos honom och tillhört annan organisation än den avtalsslutande, handlat i strid med lagens föreningsrättsbestämmelse. Däremot ansågs arbetsgivaren icke ha förfarit i strid med lagen genom att han i anledning av monopolklausulen uppsagt den fjärde arbetaren, eftersom denne icke var medlem av någon organisation.

Arbetsrepresentanterna i domstolen voro skiljaktiga och ansågo — i anslutning till den skiljaktiga meningen i det mål, som avgjorts genom domen nr 73/1937 — ej heller avskedandet av de organiserade arbetarna stridande mot lagen.

I domarna nr 151/1937 och 152/1937 förklarades, att en organisationsklausul i kollektivavtal vore ogiltig till den del, den skulle förplikta arbetsgivaren att avskeda arbetare, som alltsedan tiden före klausulens tillkomst varit anställda hos honom och tillhörde annan organisation än den till vars förmån klausulen gällde; och lämnade arbetsdomstolen i överensstämmelse härmed av den avtalsslutande organisationen framställt yrkande om förpliktande för arbetsgivaren att avskeda sådana arbetare utan bifall.

Domstolens arbetsrepresentanter hade avvikande mening och biföllo, med hänvisning till den skiljaktiga meningen till domen nr 73/1937, berörda yrkande.

I det fall, som avsågs i domen nr 25/1939, hade en arbetsgivare först med

en syndikalistisk organisation träffat ett kollektivavtal innehållande en organisationsklausul och därefter med vissa fackförbundsavdelningar slutit kollektivavtal, jämväl upptagande organisationsklausuler. Efter tillkomsten av sistnämnda avtal hade arbetsgivaren anställt avdelningsmedlemmar. På talan av den syndikalistiska organisationen förpliktades arbetsgivaren att avskeda dessa avdelningsmedlemmar ävensom att till organisationen utge skadestånd för avtalsbrott.

En ledamot av domstolen anmälde skiljaktig mening och fann, i anslutning till den principiella mening, som uttalats av vice ordföranden i det genom domen nr 24/1939 avgjorda målet, att arbetsgivaren med hänsyn till 3 § i 1936 års lag icke kunde förpliktas avskeda de ifrågakomna avdelningsmedlemmarna. I skadestandsfrågan var denne ledamot ense med domstolsmajoriteten.

I de mål, som avgjordes genom domarna nr 26/1939 och 27/1939, voro förhållandena såtillvida likartade med dem i domen nr 25/1939, att arbetsgivaren träffat kollektivavtal först med en syndikalistisk organisation samt därefter med en fackförbundsavdelning. Emellertid förelåg den skillnaden att i förstnämnda båda mål allenast de med fackförbundsavdelningarna upprättade kollektivavtalen innehöllo organisationsklausuler.

I domen nr 26/1939 uttalade arbetsdomstolen, att arbetsgivaren, som efter organisationsklausulens tillkomst anställt syndikalistiska arbetare, å ena sidan med hänsyn till sin tidigare förpliktelse i förhållande till den syndikalistiska organisationen att respektera föreningsrätten icke kunde åläggas att på grund av organisationsklausulen avskeda de nyssnämnda syndikalistiska arbetarna men å andra sidan vore pliktig att till avdelningen gälda skadestånd för det han genom anställandet av dessa arbetare handlat i strid med organisationsklausulen.

Domstolens vid målets behandling tjänstgörande ordförande — den ordinarie vice ordföranden — fann under hänvisning till vad han i sitt skiljaktiga votum till domen nr 24/1939 anfört om förhållandet mellan en organisationsklausul och lagens föreningsrättsstadgande, arbetsgivaren icke kunna åläggas avskeda de ifrågavarande syndikalistiska arbetarna men instämde i övrigt med domstolsmajoriteten.

En arbetarrepresentant i domstolen var jämväl skiljaktig och förpliktade i överensstämmelse med den mening, domstolens arbetarrepresentanter uttalat till domen nr 73/1937, arbetsgivaren att avskeda de efter organisationsklausulens tillkomst anställda syndikalistiska arbetarna.

Genom domen nr 27/1939 förpliktades arbetsgivaren, som efter organisationsklausulens tillkomst i strid med denna anställt två syndikalistiska arbetare men därefter avskedat dessa på grund av deras organisationsförhållanden, att ersätta de avskedade arbetarna den arbetsförtjänst de genom avskedandet gått förlustiga samt att för avtalsbrottet utge skadestånd till den syndikalistiska organisationen.

Även i detta mål anmäldes avvikande mening av domstolens ordinarie vice ordförande, vilken fann avskedandet icke blott innebära ett brott mot

avtalet med den syndikalistiska organisationen utan jämväl stå i strid med lagens föreningsrättsstadgande.

En arbetarrepresentant i domstolen var även skiljaktig och uttalade, att avskedandet icke innebure något brott vare sig mot lagen eller mot avtalet med den syndikalistiska organisationen, i vad detta avsåge föreningsrätten.

Jämväl i ett antal andra fall har arbetsdomstolen haft att pröva, huruvida *kränkning av den lagstadgade föreningsrätten* förelåge. Att arbetsdomstolen ansett vägran att sluta kollektivavtal icke innebära kränkning av föreningsrätten framgår av domen nr 59/1937. Av de övriga domar, som i detta sammanhang förtjäna uppmärksamhet, må här något närmare redogöras för domarna nr 57/1937 och 130/1937 samt 30/1939 och 96/1939.

Domen nr 57/1937. Omständigheterna i detta mål voro följande. Ett bolag, som bedrev industriell verksamhet, sysselsatte å sitt kontor ett flertal anställda. Kontorspersonalen var oorganiserad. Hösten 1936 vidtogos från svenska industritjänstemannaförbundets sida åtgärder i och för bildande av en avdelning av förbundet å platsen. Vid ett av förbundet anordnat propagandamöte invaldes två kontorsbiträden J. och D. i den interimsstyrelse, som vid tillfället utsågs att verka för avdelningens bildande. I den sedermera konstituerade avdelningen blevo J. och D. valda, den förre till ordförande och den senare till sekreterare. Kort därefter blev J. inkallad till bolagets verkställande direktör C., som därvid antydde lämpligheten av att J. skaffade sig arbete å annat håll. Någon tid efteråt blev J. uppsagd från sin anställning. Förbundet krävde därpå i skrivelse till bolaget, att J. skulle återtagas och förhandlingar upptagas angående upprättande av kollektivavtal för kontorspersonalen. Denna skrivelse lämnades obesvarad, och i stället blev D. efter någon tid uppsagd från sin befattning. Vid arbetsdomstolen gjorde J. och D. gällande, att uppsägningarna föranletts av deras verksamhet för avdelningen och sålunda innefattade en *kränkning* av föreningsrätten. Arbetsdomstolen fann, att de ovan angivna förhållandena måste — betraktade utan samband med övriga omständigheter i målet — anses innefatta sannolika skäl för att uppsägningarna skett i syfte att utöva repressalier mot J. och D. på grund av deras verksamhet för förbundet. Å andra sidan fann emellertid arbetsdomstolen omständigheterna i målet ge vid handen, att skälig anledning funnits att entlediga såväl J. som D. på grund av deras mindre användbarhet och brister i arbete ävensom att sådant entledigande skulle ha kommit till stånd oavsett det intresse J. och D. ådagalagt för kontorspersonalens anslutning till förbundet och den befattning de tagit därmed.

Vidare yttrade domstolen:

Även om sålunda anledning föreligger att antaga, att J. och D. under alla omständigheter icke kunnat påräkna fortsatt anställning, utesluter detta icke, att deras förhållande till förbundet haft viss betydelse i detta sammanhang. Otvivelaktigt har C. med ovilja sett, att J. och D. erhållit ledande ställningar inom den nybildade avdelningen, varvid han säkerligen på frågan lagt bland annat den i och för sig naturliga synpunkten, att det strede mot båda sidornas intresse, att avdelningens angelägenheter skulle komma att handhavas av personer, vilka han be-

traktade såsom de minst dugliga bland personalen. Denna inställning kan hava i någon mån inverkat på valet av tidpunkt för uppmaningen till J. att se sig om efter annat arbete och för uppsägningen av D. Men en mindre förskjutning av tidpunkten för den avgörande åtgärd, som redan förut var bestämd, kan icke för-
anleda till att avskedandena anses hava innefattat kränkning av föreningsrätten med därav följande skyldighet för bolaget att återtaga de avskedade i arbete.

Fyra av domstolens ledamöter voro av skiljaktig mening.

Arbetsgivarrepresentanterna kommo till samma slut som majoriteten men på den grund, att de icke ansågo det vara i målet styrkt, att bolaget vidtagit de ifrågavarande avskedandena i föreningsrättskränkande syfte.

Domstolens arbetarrepresentanter funno uppsägningarna utgöra en uppenbar föreningsrättskränkning, då såväl av tidssammanhanget med avdelningens bildande som av övriga omständigheter i målet framginge, att uppsägningarna verkställdes i anledning av J:s och D:s medverkan i föreningsbildningen och deras ledande ställning i föreningen samt med syfte att motverka kontorspersonalens intresse att organisera sig i varje fall i industritjänstemannaförbundet.

I det genom domen nr 130/1937 avdömda målet hade en arbetsgivare efter påtryckning av en fackförening avskedat två till en syndikalistisk organisation anslutna arbetare. Dessa påstodo vid arbetsdomstolen, att uppsägningen föranletts av deras organisationsförhållanden och att uppsägningen på grund därav vore att anse såsom föreningsrättskränkning. Arbetsdomstolen fann i sin dom, att arbetsgivaren av fackföreningen bibragts den uppfattningen att, om avskedandet icke komme till stånd, samtliga hos arbetsgivaren anställda arbetare av viss kategori, vilka tillhörde fackföreningen, skulle nedlägga arbetet. Även om det verkliga skälet till fackföreningens handlingssätt skulle varit det förhållandet, att ifrågavarande båda arbetare tillhörde den syndikalistiska organisationen, hade — enligt arbetsdomstolens mening — saken tydligen icke för arbetsgivaren framställts på sådant sätt, att han haft anledning antaga annat än vad från fackföreningens sida vid tillfället uppgivits eller att yrkandet om avskedandet haft sin grund i att de båda arbetarna uppträtt såsom blockadbrytare. Under sådana förhållanden fann arbetsdomstolen, att avskedandet icke kunde från arbetsgivarens sida anses innefatta en kränkning av föreningsrätten.

Målet, som avgjordes genom domen nr 30/1939, rörde avskedandet av ett hos järnhandlaren L. anställt biträde A. Avskedandet skedde kort efter det handelstjänstemannaförbundet — till vilket A., som var organiserad i en till förbundet ansluten förening, hänvänt sig i anledning av att han fått sin lön reducerad — hos L. påkallat förhandling angående A:s anställningsförhållanden. Vid arbetsdomstolen hävdade A., att entledigandet föranletts av att han vänt sig till sin organisation för att med hjälp av densamma få rättelse i uppkomna missförhållanden och att entledigandet därför innebure en föreningsrättskränkning. Arbetsdomstolen fann att bland annat till följd av skillnad i temperament ett spänt förhållande uppstått mellan L. och A. tämligen snart efter det den senare börjat anställningen, att situationen, sådan saken utvecklats sig, i längden var ohållbar samt att icke bara från L:s

synpunkt utan även objektivt sett en lösning knappast kunnat tänkas i annan form än att A. och L. skildes åt. Härefter anförde domstolen:

Vad angår påståendet om föreningsrättskränkning har icke i målet visats, att L. intagit en fientlig hållning till A. på grund av dennes anslutning till järnhandelsbiträdesföreningen; åtskilliga omständigheter tyda fastmera på att L. haft en förstående inställning till denna organisation. Emellertid synes det vara antagligt, att den redan aktuella frågan om A:s fortsatta anställning ytterligare aktualiserats genom förbundets framställning till L. den 5 juli 1938, därvid förbundet yrkade, att A:s lön, som någon tid dessförinnan blivit sänkt, skulle höjas till det belopp, varmed den förut utgått. Med hänsyn till berörda krav fick L. särskild anledning att överväga, huruvida icke A. i detta läge hellre borde uppsägas. Förbundets ingripande, över vilket L. otvivelaktigt visat missnöje, kan sålunda antagas hava stått i visst sammanhang med uppsägningen, men med hänsyn till vad ovan anförts om det i längden ohållbara i situationen, kan ingripandet icke anses hava varit av sådan självständig betydelse för L:s handlingssätt, att detta kan rubriceras såsom en föreningsrättskränkande åtgärd.

I det genom domen nr 96/1939 avdömda fallet voro omständigheterna följande. Vaktmästarna vid skolorna inom ett skoldistrikt voro vid ingången av 1938 anställda enligt kontrakt, som i flertalet fall gällde till den 1 juli 1938 med en månads uppsägningstid. En vaktmästare J., som sedan flera år tillbaka varit vaktmästare vid G. folkskola, hade kontrakt till den 1 januari 1939 med enahanda uppsägningstid. Vaktmästarnas löner voro icke enhetligt reglerade. Sedan folkskolestyrelsen i augusti 1937 beslutat verkställa utredning om vaktmästarnas avlönings- och tjänstgöringsförhållanden i syfte att utforma enhetliga normerande bestämmelser, framlades den 9 april 1938 ett förslag till vaktmästaravlönningar vid skolorna. Förslaget medförde ingen förändring av lönen vid G. folkskola. Folkskolestyrelsen godkände förslaget den 21 maj 1938 och beslöt ingå till kommunalfullmäktige med begäran om fastställelse av förslaget. Samtidigt beslöts att — under förutsättning att fullmäktige godkände förslagets löner — uppsäga samtliga anställningskontrakt till den 1 juli 1938 och med angivande av fastställda arvoden kungöra vaktmästartjänsterna till ansökan lediga i god tid före nästa läsårs början. Sedan kommunalfullmäktige godkänt förslaget, förklarades vaktmästartjänsterna — även J:s — lediga. Frågan om tillsättande av de ledigförklarade vaktmästartjänsterna upptogs av folkskolestyrelsen den 12 augusti 1938. Bland de inkomna ansökningarna förelåg en av J. och elva andra personer undertecknad gemensam ansökan, däri vederbörande under hänvisning till blivande kollektivavtal med en angiven fackförbundsavdelning anmälde sig såsom sökande till de av dem tidigare innehavda tjänsterna. Redan dessförinnan hade nämligen bland skolvaktmästarna i distriktet beslutats bilda en sektion av nämnda avdelning, i vilken sektion J. utsetts till ordförande; och hade avdelningen den 20 juli 1938 till folkskolestyrelsen överlämnat ett förslag till kollektivavtal för vaktmästarpersonalen vid distriktets skolor. Omförmälda gemensamma ansökan godtogs emellertid icke av folkskolestyrelsen vid sammanträdet den 12 augusti, enär sökandena anmält sig på andra än kungjorda villkor. Vid nämnda sammanträde tillsattes vissa vaktmästartjänster. Frågan om tillsättande av tjänsten

vid G. folkskola blev dock icke avgjord vid detta sammanträde. Emellertid beslöts, att J. skulle skriftligen uppsägas från sin tjänst. Vid sammanträde den 19 november 1938 föredrogs — utan att tjänsten ånyo kungjorts till ansökan ledig — frågan om val av vaktmästare vid G. folkskola till slutligt avgörande. Nu förelågo, förutom J:s tidigare ansökan jämte ansökningar av andra personer, en den 7 november 1938 dagtecknad ansökan av J., däri denne sökte tjänsten utan hänvisning till blivande kollektivavtal. Folkskolestyrelsen fann sig förhindrad godkänna J:s ansökningar, den förra emedan den innehölle särskilda av sökanden stipulerade villkor och den senare när den vore inkommen först efter ansökningstidens utgång den 10 augusti 1938. Vid därefter företaget val utsågs en av de övriga sökandena till tjänstens innehavare. Vid detta sammanträde beslöt folkskolestyrelsen vidare, att hos kommunalfullmäktige avstyrka det framlagda kollektivavtalsförslaget.

Vid arbetsdomstolen gjorde J. gällande, att folkskolestyrelsen hyst ovilja mot att hava med en fackorganisation att göra och motarbetat vaktmästarnas organisationssträvanden för att därigenom liksom förut praktiskt taget ensam få bestämma vaktmästarnas anställningsvillkor. Som ett led härutinnan hade det legat i folkskolestyrelsens intresse att få J. avlägsnad och därigenom ställa den ledande kraften bland de organiserade vaktmästarna utanför vaktmästarnas krets. Genom att J. icke fått behålla sin tjänst hade skett en föreningsrättskränkning; och yrkades att uppsägningen av J. måtte förklaras ogiltig och att folkskolestyrelsen måtte förpliktas att återinsätta J. i hans tidigare befattning.

Arbetsdomstolen fann — efter en utförlig redogörelse för de omständigheter, som kunde anses belysande för frågan om folkskolestyrelsens inställning till J. — sig böra såsom slutomdöme uttala, att folkskolestyrelsen i fråga om J. förfarit på ett sätt, mot vilket åtskilliga anmärkningar kunde framställas, men att tillräckliga skäl saknades för att domstolen skulle kunna stämpla folkskolestyrelsens handlingssätt såsom anlagt på att utestänga J. från hans tjänst på grund av den befattning han tagit med organisationsbildningen bland vaktmästarna och för åstadkommande av ett kollektivavtal. På grund därav ogillades J:s talan om ogiltigförklaring av uppsägningen av hans anställning och om hans återinsättande i tjänst.

Spörsmålet huruvida en *förening* kan för egen del åberopa någon föreningsrätt enligt 1936 års lag har icke blivit föremål för domstolsmajoritetens prövning. Emellertid har spörsmålet berörts i de redan tidigare omnämnda domarna nr 57/1937, 130/1937, 150/1937, 30/1939 och 96/1939. I dessa mål fördes nämligen talan icke blott av de enskilda arbetstagarna utan jämväl av dessas organisationer. Ifrågavarande spörsmål har även bragts på tal i domen nr 149/1937.

Domen nr 57/1937. I detta mål (jfr sid. 42) gjorde svenska industrijanstemannaförbundet gällande, att avskedandet av de båda handelsbiträdena J. och D. tillskyndat icke allenast dessa utan även förbundet stor skada, enär en dylik föreningsrättskränkande åtgärd skrämde de anställda från

anslutning till förbundet och vållade särskilda svårigheter, när det gällde att finna lämpliga personer, som ville åtaga sig befattningar såsom funktionärer i förbundets underavdelningar. Förbundet hade sålunda lidit stort avbräck i sina organisationssträvanden och yrkade därför skadestånd för egen del. Från arbetsgivarsidan bestreds förbundets yrkande under framhållande av att kränkning av föreningsrätten i lagens mening icke kunde ske annat än i förhållande till enskild person. Såsom ovan angivits ogillade arbetsdomstolen den av J. och D. förda talan. Domstolen yttrade vidare, att enär vid sådant förhållande förbundets talan i varje fall icke kunde vinna bifall, arbetsdomstolen icke funne erforderligt att ingå i bedömande av frågan, huruvida förbundets talan i och för sig hade stöd i 1936 års lag. Förbundets yrkande lämnades därför utan avseende.

Domstolens arbetarrepresentanter, vilka biföllo de båda avskedade kontorsbiträdenas talan, biföllo även förbundets yrkande, enär arbetsgivarens förfarande måste anses ha tillskyndat stort avbräck i förbundets organisationssträvanden och då enligt dessa ledamöters mening lagen förutsatte möjlighet att tillerkänna en organisation skadestånd för det intrång i dess organisationsverksamhet, som föreningsrättskränkning mot dess medlemmar utgjorde.

Även i domen nr 130/1937 ogillades såsom förut nämnts (jfr sid. 43) arbetstagarnas talan. Vid sådant förhållande lämnade arbetsdomstolen av arbetstagarnas organisation framställt yrkande om skadestånd utan avseende.

Domen nr 149/1937. En arbetsgivare H. hade träffat två kollektivavtal, först ett med en syndikalistisk organisation, nedan kallad samorganisationen, samt därefter ett med en fackförbundsavdelning inom byggnadsindustrin. Det förra avtalet innehöll klausul om intagning av arbetare. Det senare avtalet upptog en monopolklausul till förmån för avdelningens medlemmar. Vid arbetsdomstolen yrkade samorganisationen bland annat, att monopolklausulen i avtalet mellan H. och avdelningen skulle förklaras ogiltig såsom föreningsrättskränkande såväl gentemot de hos H. sedan tiden före berörda avtals upprättande anställda arbetarna tillhörande samorganisationen som ock gentemot övriga till samorganisationen anslutna byggnadsträarbetare.

Arbetsdomstolen fann detta yrkande innebära, att den i kollektivavtalet mellan H. och avdelningen upptagna monopolklausulen skulle förklaras ogiltig såsom stridande mot 1936 års lag. Emellertid ansåg domstolen, att det icke vore ogiltigförklaringen såsom sådan, som utgjorde det egentliga syftet med yrkandet, utan vad samorganisationen ville ha prövat vore frågan, huruvida H. genom att följa monopolklausulen kränkte den föreningsrätt, som jämlikt nämnda lag vore tillförsäkrad andra arbetare än dem, vilka tillhörde avdelningen, och sålunda även samorganisationens medlemmar. Huru än yrkandet fattades, hänförde sig detsamma emellertid enligt domstolens mening icke till något mellan samorganisationen och H. bestående rättsförhållande utan innefattade i själva verket en begäran att arbetsdomstolen skulle ge en från varje rättstvist fristående uttolkning av

1936 års lag. En sådan talan ansåg domstolen icke lagligen komma under bedömande. Arbetsdomstolen — som förklarade sig med det anförda icke ha tagit ståndpunkt till frågan, huruvida eller i vad mån en organisation över huvud kunde åberopa någon rätt enligt 1936 års lag — fann alltså samorganisationens ifrågavarande yrkande icke kunna upptagas till prövning.

Arbetsdomstolens ordförande, med vilken en ledamot instämde, var av skiljaktig mening. Dessa ledamöter funno samorganisationens förevarande yrkande, såsom detta var avfattat, innebära, att monopolklausulen i avtalet mellan H. och avdelningen skulle förklaras ogiltig samt anförde vidare:

Huruvida klausulen är ogiltig — d. v. s. praktiskt sett, huruvida H. utan påföljd i förhållande till avdelningen kan underlåta följa densamma — kan emellertid avgöras endast i tvist mellan H. och avdelningen. Därom äger samorganisationen icke föra talan. På sätt jämväl pluraliteten anført kan emellertid yrkandet också tolkas såsom avseende endast frågan om monopolklausulens verkan utåt, d. v. s. frågan om H. genom att följa klausulen kränker den föreningsrätt, som jämlikt 1936 års lag är tillförsäkrad andra arbetare än dem, vilka tillhöra avdelningen, särskilt samorganisationens medlemmar. Även om yrkandet tolkas på detta sätt, innebär detsamma visserligen en fastställsetalan, som icke avser ett mellan samorganisationen och H. bestående rättsförhållande. Här stå emellertid mot varandra två organisationer, vilkas medlemmar konkurrera om arbets-tillfällena, och den monopolklausul, som den ena organisationen fått inryckt i sitt kollektivavtal till förmån för sina medlemmar, utgör ett bestående hot mot den andra organisationens medlemmar. Med anledning härav och med hänsyn till den allmänna avfattning lagens föreningsrättsstadgande erhållit finner jag det stå i överensstämmelse med nämnda stadgande, att en fastställsetalan av sist angivna innebörd får föras av en organisation, mot vilkens samtliga medlemmar klausulen riktar sig.

Med hänsyn till det anförda förklarade sig nämnda ledamöter beredda att till saklig prövning upptaga samorganisationens ifrågavarande yrkande tolkat på angivet sätt.

I det mål, som avgjordes genom domen nr 150/1937 (jfr sid. 40), yrkades från arbetarsidan att arbetsdomstolen måste förklara icke blott att uppsägningen av arbetarna vore stridande mot 1936 års lag utan även att monopolklausulen vore ogiltig såsom i sig innebärande en föreningsrättskränkning. Tillika framställde de syndikalistiska organisationerna anspråk på skadestånd, enär de genom uppsägningen av organisationsmedlemmarna lidit avbräck i sin verksamhet. Arbetsdomstolen fann under hänvisning till domen nr 149/1937 yrkandet om monopolklausulens ogiltigförklaring icke kunna upptagas till prövning såsom innefattande en icke tillåten fastställsetalan, varjämte domstolen såsom förut nämnts förklarade uppsägningen av de organiserade arbetarna stridande mot lagen. Emellertid ansåg domstolen, att dessa arbetare icke skäligen kunde göra anspråk på skadestånd, då arbetsgivaren i samförstånd med fackförbundet återkallat uppsägningen samt arbetsgivaren och förbundet därjämte voro ense om att monopolklausulen i fortsättningen skulle tillämpas i överensstämmelse med arbetsdomstolens uttolkning. Utan att ingå på frågan om organisationerna i princip

kunde på 1936 års lag stöda anspråk på skadestånd för egen räkning, fann domstolen sådant skadestånd under alla förhållanden icke kunna ifrågakomma i det förevarande målet.

Arbetsdomstolens ordförande och ytterligare en ledamot voro såtillvida av skiljaktig mening, att de under hänvisning till vad de yttrat i det mål, som avgjorts genom domen 149/1937, förklarade sig beredda att till prövning upptaga organisationernas yrkande om ogiltigförklaring av monopolklausulen, dock endast till den del yrkandet finge anses innefatta begäran om prövning av frågan, huruvida arbetsgivaren genom att följa monopolklausulen kränkte den föreningsrätt, som enligt 1936 års lag tillkomme de syndikalistiska organisationernas medlemmar.

I de båda domarna nr 30/1939 och 96/1939 (jfr sid. 43 och 44) fann arbetsdomstolen med hänsyn till att den enskilde arbetstagarens talan ogillades ej erforderligt taga ställning till spörsmålet, huruvida arbetstagarorganisationen vid sidan av arbetstagaren över huvud ägde föra talan med stöd av 1936 års lag.

Föreningsrätten med stöd av kollektivavtal.

Innan redogörelse lämnas för vissa domar, i vilka arbetsdomstolen yttrat sig angående föreningsrätten enligt kollektivavtal, må uppmärksamheten fästas på 13 § i den processrättsliga lagen om arbetsdomstol av den 22 juni 1928. Enligt första stycket i detta lagrum — vilket avser mål rörande kollektivavtal — äger förening som slutit sådant avtal vid arbetsdomstolen väcka och utföra talan för den som är eller varit medlem i föreningen. Denne må däremot ej kära, med mindre han visar att föreningen undandragit sig att tala å hans vägnar.

Vidare må i förevarande sammanhang erinras om bestämmelserna i 8 § av lagen om kollektivavtal. Enligt nämnda lagrum åligger det arbetsgivare, arbetare eller förening, som åsidosätter sina förpliktelser enligt kollektivavtal eller berörda lag, att gälda därav uppkommen skada. Vid bedömande om och i vad mån skada uppstått skall hänsyn tagas även till intresset i avtalets upprätthållande och övriga sådana omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse.

I det följande redogöres först för sådana arbetsdomstolens domar, som röra *olika fall av föreningsrättskränkning*. Därefter beröras vissa domar, som äro ägnade att belysa den *förening* såsom sådan tillkommande rätten till skydd mot föreningsrättskränkning.

Då det gäller att redogöra för de särskilda domar, i vilka frågan om föreningsrättskränkning varit under prövning, torde lämpligen till en *första grupp* böra hänföras sådana domar vari prövats, huruvida arbetsgivare kränkt föreningsrätten genom åtgärder i syfte att hindra arbetstagare inträda i eller att förmå honom utträda ur den avtalsslutande arbetstagarorganisationen. En *andra grupp* synes böra omfatta sådana domar, vari

fråga uppkommit, huruvida arbetsgivare gjort sig skyldig till föreningsrättskränkning genom åtgärd mot organiserad arbetstagare i anledning av organisationstillhörigheten eller utnyttjande av denna. Slutligen har till en tredje grupp ansetts böra hänföras domar, i vilka arbetsdomstolen haft att pröva, huruvida arbetsgivare, som mot arbetstagare vidtagit åtgärd i anledning av dennes verksamhet för sin organisation, därigenom kränkt föreningsrätten.

Det må här anmärkas, att arbetsdomstolen icke ansett föreningsrättskränkning föreligga i fall då arbetsgivare icke vidtagit någon särskild åtgärd mot arbetstagare utan endast fällt yttranden, varigenom hans motvilja mot arbetstagarnas organisationsförhållanden kommit till uttryck. I sådant hänseende kan hänvisas till domen nr 119/1936.

Såsom exempel på domar tillhörande den första gruppen må följande anföras.

Domen nr 30/1933. En fabriksägare K. var såsom medlem av Sveriges träindustriförbund bunden av ett mellan nämnda förbund och svenska träindustriarbetareförbundet gällande kollektivavtal, vilket upptog en bestämmelse, att föreningsrätten skulle å omse sidor lämnas okränkta. Vid fabriken sysselsattes dock uteslutande oorganiserade arbetare. Det utröntes, att K. sedan flera år tillbaka avfordrat varje arbetare vid fabriken en skriftlig förbindelse att under anställningstiden icke inträda i någon fackorganisation. På talan av arbetarförbundet förklarade arbetsdomstolen att K. därigenom gjort sig skyldig till grov kränkning av förpliktelsen att respektera föreningsrätten samt ålade K. att för ifrågavarande avtalsbrott till arbetarförbundet utgiva skadestånd.

Domen nr 6/1934. Mellan ett mejeriföretag och ett fackförbund hade upprättats ett kollektivavtal gällande förbundets vid företaget anställda medlemmar. (Skyldighet för arbetsgivaren att tillämpa avtalet även för oorganiserade arbetare förelåg således icke.) Avtalet innehöll en sedvanlig föreningsrättsklausul. Efter avtalets upprättande träffade företaget med en då oorganiserad arbetare A. ett personligt anställningsavtal, däri A. förband sig att icke under anställningstiden ansluta sig till fackförening. Innan anställningsavtalet utlöpte, inträdde emellertid A. i det avtalsslutande fackförbundet. Detta yrkade vid arbetsdomstolen, att domstolen måtte förklara bestämmelsen i det personliga avtalet, att A. icke skulle ansluta sig till fackförening, stridande mot kollektivavtalets föreningsrättsklausul. Arbetsdomstolen yttrade, att det måste anses stridande mot förpliktelsen att respektera föreningsrätten, om företaget sökte hindra personer, som företaget anställt, att ansluta sig till förbundet och på sådant sätt tillika motverka, att kollektivavtal bleve tillämpligt. Företaget förklarades i enlighet härmed ha handlat i strid med kollektivavtalet genom att låta A. utfästa sig att icke ansluta sig till fackförening.

Domen nr 108/1937. Mellan ett bolag och ett fackförbund hade upprättats

ett kollektivavtal upptagande lönebestämmelser för lagerarbetare men ej för springpojke. En arbetare N., som enligt bolagets uppfattning var att anse såsom springpojke, förbjöds av bolaget vid äventyr av avsked att ansluta sig till förbundet. N. inträdde emellertid i förbundet och blev, sedan detta förhållande kommit till bolagets kännedom genom att förbundet påfordrat lagerarbetarlön åt N., avskedad. Förbundet hävdade vid arbetsdomstolen, att bolagets förfarande mot N. utgjorde en föreningsrättskränkning samt fordrade, bland annat, att N. skulle återintagas i arbete samt att bolaget skulle förpliktas utgiva skadestånd till förbundet. Arbetsdomstolen fann, att N. icke kunde anses såsom lagerarbetare. Även om N. sålunda fölle utom kollektivavtalet, ansåg emellertid arbetsdomstolen, att bolagets åtgärd att förbjuda N. att ingå såsom medlem av förbundet stå i strid med bolagets av kollektivavtalet följande skyldighet att respektera föreningsrätten. Då avskedandet inneburit ett fullföljande av den föreningsrättskränkning, som redan uppställandet av organisationsförbudet utgjorde, fann arbetsdomstolen bolaget pliktigt att återtaga N. i sin tjänst och till honom utgiva ersättning för mistade löneförmåner. Vidare förpliktades bolaget utgiva skadestånd till förbundet.

Att icke blott uppställandet av ett organisationsförbud utan jämväl andra åtgärder i syfte att förmå arbetare att icke organisera sig kunna innefatta en kränkning av föreningsrätten framgår av arbetsdomstolens dom nr 78/1936. I detta mål voro omständigheterna, såvitt nu är i fråga, följande. Enligt ett kollektivavtal för jordbruket skulle förkörare åtnjuta förutom vissa naturaförmåner en kontant årslön av 720 kronor. Vid anställandet av en förkörare, som då var oorganiserad, lät en av kollektivavtalet bunden arbetsgivare L. upprätta ett skriftligt anställningskontrakt, vari stadgades bland annat, att avlöningen skulle bestå dels i vissa naturaförmåner och dels en kontant lön av 750 kronor per år. Vidare föreskrev kontraktet, att denna avlöning skulle utgå så länge förköraren stode utanför lantarbetarnas organisation ävensom att förköraren, därest han skulle organisera sig — vilket ej förmenades — godtoge en kontant årslön av 720 kronor jämte naturaförmåner. Förköraren inträdde sedermera i svenska lantarbetareförbundet. I målet gjorde detta förbund gällande, att L. genom ifrågavarande kontraktsbestämmelser kränkt föreningsrätten. På grund härav och då L. jämväl genom ett flertal andra åtgärder påverkat sina arbetare att icke tillhöra förbundet, till följd varav förbundets organisationssträvanden i orten lidit stor skada, yrkade förbundet, att L. måtte förpliktas utgiva skadestånd till arbetarorganisationen. Arbetsdomstolen yttrade i sin dom:

L:s åtgärd att i anställningskontrakt med arbetare upptaga alternativa löner allt eftersom den anställda står utanför eller är ansluten till lantarbetareförbundet måste anses stå i bestämd strid med den förpliktelse att lämna föreningsrätten okränkt, som L. enligt kollektivavtalet har gentemot organisationen å motsidan. Den enskilde arbetarens val, huruvida han vill tillhöra organisationen eller icke, vilket val principiellt bör vara fritt, påverkas nämligen genom att ekonomiska förmåner utlovas, för den händelse valet utfaller i viss riktning.

För den kränkning av föreningsrätten, vartill L. i förevarande och andra hänseenden gjort sig skyldig, förpliktades han att utge skadestånd till arbetarorganisationen.

Sistnämnda dom lämnar dessutom exempel på av arbetsgivare vidtagen åtgärd, som ansetts innebära kränkning av föreningsrätten därigenom, att arbetsgivaren med åtgärden åsyftat att förmå arbetare att utträda ur sin organisation. Bland de olika av L. vidtagna åtgärder, vilka från arbetarsidan förmenades innefatta föreningsrättskränkning, förekom nämligen även den åtgärden, att L. erbjudit en i lantarbetareförbundet organiserad, hos L. anställd arbetare en löneförhöjning av 5 kronor i månaden för den händelse denne begärde utträde ur förbundet. Arbetsdomstolen fann på skäl som ovan intagits, att L. jämväl härutinnan gjort sig skyldig till en kränkning av föreningsrätten.

Till den *andra gruppen* domar har såsom förut nämnts hänförts sådana, däri arbetsdomstolen haft att taga ställning till frågan, huruvida arbetsgivare gjort sig skyldig till kränkning av föreningsrätten genom åtgärd mot organiserad arbetstagare antingen i anledning av organisationstillhörigheten eller på grund av utnyttjande av denna.

Bland de domar, där frågan gällt åtgärd mot arbetstagare i anledning av hans organisationstillhörighet, märkas följande.

Domen nr 57/1935. En arbetsgivare, som enligt det för honom gällande kollektivavtalet var skyldig att tillämpa detta även beträffande oorganiserade arbetare, hade i strid med avtalet underbetalat de hos honom anställda oorganiserade arbetarna. Sedan dessa arbetare organiserat sig och detta kommit till arbetsgivarens kännedom, avskedades arbetarna. På talan av arbetarnas organisation uttalade arbetsdomstolen, att arbetsgivaren, som var pliktig att tillämpa kollektivavtalet även beträffande oorganiserade arbetare, icke haft något berättigat intresse att anlita oorganiserade. Med hänsyn därtill och då arbetsgivaren icke framställt någon anmärkning mot de ifrågavarande arbetarnas arbetsduglighet och uppförande, fann arbetsdomstolen det måste antagas, att åtgärden att avskeda arbetarna och i deras ställe intaga andra, som stått utanför den avtalsslutande arbetarorganisationen, varit föranledd av önskan att utöva vedergällning mot dem för att de inträtt i denna organisation eller i varje fall att genom deras avlägsnande underlätta det avtalsstridiga förfarandet. Genom avskedande i dylik avsikt måste arbetsgivaren hava åsidosatt sin avtalsenliga förpliktelse att underlåta åtgärder, som innefattade angrepp på föreningsrätten.

Domen nr 94/1935. En lantarbetsgivare P. blev genom sitt inträde i viss arbetsgivarorganisation bunden av ett för jordbruket gällande riksavtal, innehållande en föreningsrättsklausul med föreskrift tillika, att såsom kränkning av föreningsrätten skulle anses uppsägning av arbetare, som ordentligt skött sin plats, utan annan anledning än att han vore medlem av eller intoge en ledande ställning i arbetarorganisationen. Samtliga hos P. anställda or-

ganiserade arbetare blevo uppsagda och ersatta av oorganiserad arbetskraft. Från arbetarsidan gjordes i målet gällande, att uppsägningarna innefattade ett brott mot föreningsrätten. Arbetsdomstolen fann utrett, att P. före sitt inträde i arbetsgivarorganisationen i olika hänseenden visat motvilja mot arbetarnas organisationssträvanden ävensom att P. efter inträdet i denna organisation låtit de organiserade arbetarna förstå, att han hyst missnöje mot att de varit organiserade. Vid sådant förhållande fann arbetsdomstolen starka skäl tala för antagande, att P:s i och för sig anmärkningsvärda åtgärd att uppsäga samtliga organiserade arbetare utan att i samband därmed framställa någon anmärkning mot deras arbetsduglighet uteslutande föranletts av deras organisationstillhörighet, samt att P. för att föreningsrättskränkning icke skulle anses föreligga hade att visa annan, tillfredsställande förklaring till uppsägningarna. Då sådan förklaring icke kunde av P. angivas, ansåg arbetsdomstolen uppsägningarna ha inneburit en kränkning av föreningsrätten.

Domen nr 129/1938. Mellan ett mejeriföretag och ett fackförbund hade år 1932 upprättats ett kollektivavtal, gällande för förbundets vid företaget anställda medlemmar. (Skyldighet för arbetsgivaren att tillämpa avtalet även för oorganiserade arbetare förelåg således icke.) I mitten av 1938 anställde företaget, vilket alltsedan 1934 endast sysselsatt oorganiserad arbetskraft, tre arbetare, av vilka en, maskinisten F., redan då var organiserad i det avtalslutande fackförbundet och de båda övriga efter kort tid anslöto sig till detta förbund. Ifrågavarande tre arbetare blevo sedermera uppsagda från sina anställningar. Förbundet hävdade, att avskedandena inneburit en kränkning av föreningsrätten samt yrkade vid arbetsdomstolen ej mindre att de avskedade arbetarna måtte återtagas i tjänst samt erhålla ersättning för mistade löneförmåner än även att förbundet — vilket genom företagets inställning till arbetarnas organisationssträvanden åsamkats allvarlig skada, enär densamma medfört viss rädsla hos arbetarna att tillhöra organisationen — måtte tillerkännas skadestånd. Arbetsdomstolen fann omständigheter föreligga, som gjorde det sannolikt, att företaget velat göra sig av med de avskedade på grund av deras anslutning till förbundet. Då vidare företaget icke förmått visa, att avskedandena varit motiverade av andra skäl, måste arbetsdomstolen antaga, att kränkning av föreningsrätten föreläge. Företaget förpliktades återtaga de avskedade och till dem utge ersättning för förlorade arbetsförmåner, varjämte företaget förpliktades att utge skadestånd till arbetarorganisationen.

Domstolens vice ordförande och arbetsgivarrepresentanterna i domstolen voro sätillvida av skiljaktig mening, att de beträffande maskinisten F. funno utredningen ge vid handen, att denne på ett otillfredsställande sätt skött maskinerna samt lagt i dagen en påtaglig liknøjdhets i det dagliga arbetet. Vad härutinnan mot F. förekommit vore enligt dessa ledamöters mening av den art, att, även om arbetsgivaren önskat avskeda F. redan på grund av hans anslutning till förbundet, avskedandet måste ur objektiv synpunkt anses befogat. På grund härav ogillade ifrågavarande ledamöter förbundets talan beträffande F.

Vissa domar, genom vilka talan rörande påstådd föreningsrättskränkning ogillats, torde även vara belysande i förevarande hänseende. Detta gäller bland annat domarna nr 78/1933 och 78/1934, vilka rörde samma mejeriföretag som det i domen nr 129/1938 omförmälda, samt domen nr 21/1934.

Domen nr 78/1933. I maj 1933 avskedade mejeriföretaget två manliga organiserade arbetare och ersatte dem med kvinnlig oorganiserad arbetskraft. Fackförbundet gjorde vid arbetsdomstolen gällande, att avskedandena utgjort ett led i en strävan från företagets sida att göra sig av med den organiserade personalen för att därigenom sätta kollektivavtalet ur kraft och på så sätt bereda sig möjlighet att använda arbetare med lägre lön och längre arbetstid. Arbetsdomstolen ansåg emellertid anledning saknas att antaga, att avskedandet föranletts av dylika illojala motiv, enär avskedandet först och främst torde ha föranletts av företagets önskan att i sin rörelse anställa för mejerirörelse skolad arbetskraft och samtidigt övergå till att använda kvinnor i stället för män, varigenom företaget trott sig kunna vinna ett bättre utbyte av sin rörelse. Mot ett sådant syfte med avskedandet fann arbetsdomstolen det icke från kollektivavtalets synpunkt kunna göras någon berättigad anmärkning.

Domen nr 78/1934. Mejeriföretaget avskedade i april 1934 en organiserad maskinist och intog i stället en yngre, lägre avlönad arbetare, som stod utanför förbundet. Från förbundets sida gjordes även i detta fall gällande, att avskedandet måste anses såsom en kränkning av föreningsrätten. Arbetsdomstolen fann väl i målet ha förekommit omständigheter, som syntes ge vid handen, att företaget varit missnöjt med maskinistens medlemskap av förbundet och även sökt påverka honom till utträde ur detta. Det saknades dock enligt domstolens mening anledning antaga, att uppsägningen föranletts därav, att maskinisten icke velat lämna organisationen. Arbetsdomstolen fann nämligen omständigheterna ge stöd för riktigheten av företagets påstående, att avskedandet varit betingat av en önskan att nedbringa kostnaderna för mejeriet genom indragning av den maskinistsyssla ifrågavarande arbetare tidigare beklätt och överlåtande av de därmed förenade göromålen åt mejeriföreståndaren och ett åt honom anställt lägre avlönat biträde. På grund därav ansåg arbetsdomstolen, att giltigt skäl för maskinistens uppsägning ådagalagts. Domstolens arbetarrepresentanter voro i detta mål av skiljaktig mening och funno avskedandet utgöra en föreningsrättskränkning.

Domen nr 21/1934. För ett restaurangföretag gällde ett kollektivavtal innehållande en sedvanlig föreningsrättsklausul. Vid företaget sysselsattes dels fyra organiserade servitriser dels två oorganiserade servitriser, Stina W. och Elsa L. De fyra organiserade servitriserna uppsades från sina anställningar, varemot de båda oorganiserade behöllös vid sina tjänster. I de uppsagdas ställe intogs oorganiserad personal. I målet gjordes från arbetarsidan gällande, att uppsägningarna, sedda mot bakgrunden av ledningens åtgärd att endast nyanställa oorganiserad personal, tillkommit för att bli kvitt de organiserade servitriserna och att uppsägningarna därför vore att betrakta såsom en kränkning av föreningsrätten. Arbetsdomstolen fann

emellertid utrett, att en stark motsättning uppkommit mellan de fyra avskedade servitriserna, å ena, samt Stina W. och Elsa L., å andra sidan, till vilken motsättning huvudanledningen varit, att de förra hyst ovilja mot Stina W. på grund av henne tilldelat förmanskäp, ävensom att avskedandena skett, därför att förhållandena blivit olidliga för företagets ledning. På grund därav och då icke styrkts, att företaget genom förfrågningar rörande anslutning till den avtalsslutande arbetarorganisationen eller på annat sätt systematiskt eftersträvat att ersätta de avskedade servitriserna med oorganiserade, saknades anledning antaga, att företaget gjort sig skyldigt till kränkning av föreningsrätten.

Slutligen bör bland de domar, däri föreningsrättskränkningen gällt åtgärd mot arbetstagare i anledning av hans organisationstillhörighet, nämnas den tidigare i viss del refererade domen nr 78/1936 (jfr sid. 50). En av ett kollektivavtal för jordbruket bunden arbetsgivare L. hade i olika avseenden visat motvilja mot de hos honom anställda arbetarnas organisationssträvanden. Sedan tre till svenska lantarbetareförbundet anslutna arbetare slutat anställningen hos L., hade denne i de för arbetarna utfärdade arbetsbetygen insatt den upplysningen, att arbetarna tillhörde nämnda förbund. Vid arbetsdomstolen påstods från arbetsarsidan, att en sådan uppgift, som icke på något sätt vore motiverad i ett arbetsbetyg, tillkommit för att skada arbetarna vid sökande av ny arbetsanställning. L. uppgav, att uppgiften intagits i arbetsbetygen uteslutande av praktiska skäl. Arbetsdomstolen yttrade i denna del av sin dom:

Vad angår innehållet i arbetsbetygen kan rimlig anledning sällan föreligga att i arbetsbetyg intaga en uppgift om att vederbörande tillhör viss arbetarorganisation. Dylik uppgift behöver dock icke nödvändigt innefatta kränkning av föreningsrätten, men kan å andra sidan göra det. Huruvida det ena eller andra är fallet, beror av syftet. I detta fall måste på grund av omständigheterna antagas, att L. vid inskrivandet av denna uppgift i betygen handlat i avsikt, att svårigheter därigenom skulle beredas betygens innehavare att erhålla annat arbete, och föreningsrättskränkning måste sålunda anses föreligga.

I det skadestånd, L. av arbetsdomstolen förpliktades utge till arbetarorganisationen, ingick även gottgörelse för ifrågavarande föreningsrättskränkning.

Till den andra gruppens domar ha vidare hänförts sådana, däri föreningsrättskränkningen gällt åtgärd mot organiserad arbetstagare i anledning av utnyttjande av organisationstillhörigheten. Bland dessa domar märkas följande.

Domen nr 51/1934. En arbetsgivare, som avlönat en arbetare med lägre lön än kollektivavtalet föreskrev, hade på talan av arbetarens organisation av arbetsdomstolen förpliktats till arbetaren utgiva för litet utbetald lön. Sedan arbetaren gjort anspråk på att utfå det honom tilldömda beloppet, blev arbetaren avskedad. Arbetsgivaren bestred vid arbetsdomstolen, att avskedandet sammanhängt med att arbetaren hållit på sin rätt att utfå avtalsenlig lön, och uppgav, att anledningen till avskedandet varit att arbetaren dels överträtt visst ordningsförbud och dels icke hade den kompetens, som förutsattes för den lön avtalet föreskreve. Arbetsdomstolen fann uppenbart, att

den verkliga anledningen till arbetarens avskedande varit, att arbetsgivaren genom arbetsdomstolens tidigare dom förpliktats att till arbetaren utbetala lön enligt kollektivavtalet och att arbetaren sedermera framställt krav på att få åtnjuta denna sin avtalsenliga rätt. Avskedandet ansågs därför ha skett i strid med arbetsgivarens förpliktelse att respektera föreningsrätten.

Domen nr 17/1935. Vid ett företag hade arbetsgivaren ställt arbetarna inför valet att antingen finna sig i arbete å tre skift med minskad arbetstid å varje skift eller att å två skift arbeta längre än ordinarie arbetstid utan övertidsersättning. Arbetarna valde det senare alternativet. Efter ingripande av två arbetare nödgades arbetsgivaren sedermera utbetala övertidsersättning. Arbetsgivaren avskedade därefter arbetsstyrkan vid minskad tillgång på arbete. Vid förbättrad arbetstillgång återtogs arbetsstyrkan med undantag av ifrågavarande två arbetare. Arbetsdomstolen fann, att de båda arbetarna otvivelaktigt skulle ha erhållit återanställning, därest icke vissa förhållanden föranlett arbetsgivaren att vägra sådan. Vidare fann arbetsdomstolen, att huvudanledningen till arbetsgivarens vägran att återanställa ifrågavarande arbetare varit, att dessa påfordrat kollektivavtalets tillämpning i fråga om övertidsersättningen och att en aktion företagits från arbetarorganisationens sida, som medfört att sådan ersättning måste utgivas. En av dylika skäl föranledd vägran att återanställa de båda arbetarna ansåg arbetsdomstolen innebära kränkning av föreningsrätten.

Domen nr 28/1936. Vid ett företag, vid vilket lönernas storlek voro beroende av arbetstid i yrket, uppstod tvist angående viss arbetares lönevillkor. Sedan på initiativ av arbetarens organisation upptagits förhandlingar angående arbetarens löneförhållanden, blev arbetaren avkopplad från arbete och ersatt med en annan. Vid arbetsdomstolen gjordes från arbetarsidan gällande, att arbetaren blivit avskedad och att arbetsgivarens förfarande att under pågående förhandlingar rörande uppkomna tvistefråga avskeda den arbetare, varom tvisten rört sig, vore att betrakta såsom en kränkning av föreningsrätten. Arbetsgivaren uppgav vid arbetsdomstolen, att han ansett det mindre lämpligt, att ifrågavarande arbetare varit i tjänst, medan tvisten pågått och att arbetaren därför permitterats för att åter intagas i arbete, sedan arbetsdomstolens dom i målet fallit. Arbetsdomstolen yttrade, att — även om arbetsgivaren redan från början haft för avsikt att, sedan tvistefrågorna erhållit sin lösning, återtaga arbetaren i sin tjänst — arbetsgivaren med hänsyn till den skyldighet att respektera föreningsrätten, som följde av kollektivavtalets natur, under inga omständigheter varit berättigad avstänga arbetaren från arbete uteslutande på den grund att tvist förelegat rörande de förmåner, som enligt kollektivavtalet skolat tillkomma arbetaren. Arbetsgivaren förpliktades därför återtaga arbetaren i arbete ävensom att till honom utge ersättning för mistad arbetsinkomst. Vidare förpliktades arbetsgivaren att utge skadestånd till arbetarorganisationen. Domstolens arbetsgivarrepresentanter voro så tillvida skiljaktiga, att de ansågo något särskilt skadestånd till arbetarorganisationen icke skäligen böra ifrågakomma.

Domen nr 76/1939. Ett kollektivavtal mellan en arbetsgivare och ett fackförbund hade angivits gälla bland annat för lagerarbetare. Sedan förbundet — under förmenande att en hos arbetsgivaren sysselsatt person J. vore lagerarbetare — krävt lagerarbetarlön för J., tillmötesgick arbetsgivaren detta krav. Samtidigt därmed avskedade emellertid arbetsgivaren en lagerarbetare B., 64 år gammal. Vid arbetsdomstolen gjorde förbundet gällande, att avskedandet av B. varit en ren repressalieåtgärd för att förbundet ingripit i fråga om J. Arbetsgivaren hävdade däremot, att B:s avskedande föranletts av dennes höga ålder. Arbetsdomstolen fann, att B:s entledigande förorsakats av att förbundet med avseende å J. hävdade en avtalstolkning, som arbetsgivaren visserligen icke delade men dock funnit sig böra följa. Då sådana omständigheter icke förelågo, att arbetsdomstolen kunde fästa avseende vid att arbetsgivaren till stöd för entledigandet skulle ha kunnat åberopa jämväl ett objektivt godtagbart skäl, fann arbetsdomstolen, att arbetsgivaren genom entledigandet av B. handlat i strid med avtalsbestämmelse, att föreningsrätten skulle lämnas okränk. I målet anfördes skiljaktig mening av domstolens arbetsgivarrepresentanter, vilka funno påståendet, att B:s entledigande varit att anse såsom en repressalieåtgärd, icke förtjäna avseende.

Dessutom må här anföras domarna i tvenne mål, däri arbetsgivaren gjort gällande, att avskedandet varit påkallat av ekonomiska skäl.

Domen nr 14/1935. I ett kollektivavtal mellan ett aktiebolag och ett fackförbund hade för handelsarbetare upptagits olika löner, alltefter arbetarnas ålder från 18 år och uppåt. Arbetsgivaren, som icke var skyldig att tillämpa kollektivavtalet för oorganiserade arbetare, uppsade tre arbetare, sedan dessa organiserat sig och fordrat avtalsenliga löner. En av arbetarna var 21 år och de båda övriga 19 år. Såsom motiv för avskedandet anfördes, att bolaget måste anlita yngre och billigare arbetskraft. Från arbetarsidan hävdades, att avskedandet — såsom förorsakat av att arbetarna gjort gällande en rätt, som de genom kollektivavtalet voro garanterade — inneburit en föreningsrättskränkning. Arbetsdomstolen yttrade:

Av utredningen i målet framgår, att bolaget i sitt varulager har användning för arbetskraft av olika kvalitet. Arbetsdomstolen anser det vara ställt utom allt tvivel, att vissa av de göromål, som förekomma, och särskilt de arbeten, varmed de ifrågakomna tre arbetarna varit sysselsatta, kunna utföras av unga personer och t. o. m. av personer under 18 år. Om den av förbundet i målet hävdade uppfattningen vore riktig, skulle bolaget icke hava ovillkorlig rätt att sammansätta arbetsstyrkan med hänsyn till arbetets ifrågavarande beskaffenhet och det med en sådan sammansättning förenade ekonomiska intresset. Bolaget skulle i stället vara skyldigt att i sin tjänst behålla alla en gång anställda personer, så vitt icke arbetsbrist förelåge, med påföljd att samtliga så småningom komme upp i den högsta löneklassen. Denna mening kan arbetsdomstolen icke dela. Med stöd av sin allmänna befogenhet att fritt antaga och avskeda arbetare lär bolaget — utan att därigenom göra sig skyldigt till kränkning av föreningsrätten — kunna entlediga sådan personal, som är äldre och högre avlönad, i den mån dess arbete lämpligen kan utföras av yngre och lägre avlönade personer.

På grund av vad sålunda anförts kunde arbetsdomstolen icke antaga, att entledigandet av ifrågavarande tre arbetare inneburit en kränkning av föreningsrätten.

Domstolens arbetarrepresentanter voro av skiljaktig mening och ansågo, att arbetsgivaren genom att avskeda arbetarna gjort sig skyldig till avtalsbrott.

Domen nr 72/1939. En lantarbetsgivare A ägde enligt visst kollektivavtal frihet avlöna arbetare som icke tillhörde den avtalsslutande arbetarorganisationen — svenska lantarbetareförbundet — efter andra normer än som upptagits i kollektivavtalet. Avtalet upptog en föreningsrättsklausul av innehåll, att föreningsrätten skulle å ömse sidor lämnas okränkt samt att kränkning av föreningsrätten skulle anses föreligga om arbetare, vilken ordentligt skött sin plats, uppsades utan annan anledning än att han vore medlem av eller intoge en ledande ställning i arbetarorganisationen. En hos A. anställd arbetare K., som åtnjutit lägre lön än kollektivavtalets, avskedades då han under åberopande av sin anslutning till organisationen krävde avtalsenlig lön. Beträffande frågan, huruvida K:s avskedande innebure föreningsrättskränkning, fann arbetsdomstolen uppenbart, att uppsägningen föranletts därav, att representanter för förbundet, under åberopande av K:s medlemskap, fordrat avtalsenlig lön för honom, samt yttrade vidare:

A. har till sitt fredande allenast åberopat, att han, som varit berättigad både att sysselsätta oorganiserade arbetare och att avlöna dessa med lägre lön än lokalavtalet stadgar, ansett det innebära en ekonomisk nödvändighet att skilja K. från anställningen, eftersom denne skulle åtnjuta avtalsenlig lön. Även om det under särskilda omständigheter icke kan anses innebära kränkning av föreningsrätten att på grund av ekonomiska orsaker från anställningen skilja en arbetare, som till följd av medlemskap i en organisation blivit berättigad till lön av viss norm — jämför härutinnan exempelvis arbetsdomstolens dom nr 14/1935 — kan dock allenast vad A. åberopat till stöd för uppsägningen av K. icke antagas utgöra sådan anledning till entledigande, som må åberopas mot riksavtalets föreningsrättsklausul.

På grund härav fann arbetsdomstolen A:s åtgärd att uppsäga K. stå i strid med nämnda klausul. Arbetsdomstolen förpliktade A. att återtaga K. i arbete ävensom att till K. utge ersättning för förlorad arbetsförtjänst, varjämte A. förpliktades utge skadestånd till A:s organisation för den skada, denna organisation lidit genom att kollektivavtalets bestämmelse om föreningsrätt icke hållits i helgd.

Tre av domstolens ledamöter voro av skiljaktig mening. Arbetsgivarrepresentanterna funno uppsägningen av K. icke innebära en kränkning av föreningsrätten utan endast en av ekonomiska skäl betingad åtgärd för att förbilliga A:s omkostnader.

Domstolens vice ordförande fann med hänsyn till de omständigheter, varunder K. skilts från sin anställning, skäligt befria A. från skyldighet att — vid sidan av ersättningen till K. — utge skadestånd till arbetarorganisationen.

I förevarande sammanhang bör även uppmärksammas domen nr 179/1934.

Då denna dom emellertid närmast torde beröra tredje gruppens fall, behandlas den i anslutning därtill.

Vad slutligen beträffar fall inom den *tredje gruppen*, d. v. s. sådana där föreningsrättskränkningen rört åtgärd av arbetsgivare mot arbetstagare i anledning av dennes verksamhet för en organisation, må följande domar nämnas.

Domen nr 107/1931. Sedan en arbetarorganisation anhängiggjort talan vid arbetsdomstolen mot en hotellinnehavare N. — vilken talan rört en hotellvaktmästare B:s rätt enligt en på arbetarpartens initiativ träffad överenskommelse angående vaktmästartjänstgöringens anordnande vid hotellet — blev B. avskedad. Vid arbetsdomstolen gjordes därefter gällande, att B:s avskedande inneburit en kränkning av föreningsrätten. Arbetsdomstolen fann, att B. varit verksam för omförmälda talans anhängiggörande ävensom att B. energiskt verkat för hotellpersonalens organisering och för att kollektivavtal skulle upprättas på arbetsplatsen. Vidare fann arbetsdomstolen, att den omedelbara anledningen till uppsägningen varit N:s förargelse över det tidigare målets anhängiggörande ökad med hans allmänna missnöje med B:s åtgärder i organisationens intresse. Då N. icke kunnat visa, att han vid sidan därav haft fullgott skäl att entlediga B., ansåg arbetsdomstolen N:s angivna ovilja huvudorsak till avskedandet, till följd varav detta måste tolkas såsom ett angrepp på föreningsrätten. N. förpliktades att återtaga B. i arbete samt att till denne utgiva ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

Domen nr 78/1936. En lantarbetsgivare L., som — på sätt framgår av det tidigare referatet av denna dom (jfr sid. 50 och 54) — i olika avseenden visat motvilja mot de hos honom anställda arbetarnas organisationssträvanden, hade kort efter det vissa arbetare organiserat sig låtit uppsäga en tidigare organiserad arbetare K. till avflyttning till annan — enligt K:s förmenande sämre — lägenhet än den K. förut bebott. Arbetsdomstolen fann uppsägningen av K. från lägenheten just vid den ifrågavarande tidpunkten varit beroende på L:s missnöje över att K., såsom L. antagit, medverkat till att de övriga arbetarna organiserat sig. Då uppsägningen sålunda skett i trakasseringssyfte, ansåg arbetsdomstolen densamma utgöra en föreningsrättskränkning.

Av de domar, tillhörande förevarande grupp, däri talan ogillats, må följande nämnas.

Domen nr 42/1931. Ett cykelbud D. hade avskedats, därvid såsom motiv för avskedandet åberopats, att D. vägrat utföra av arbetsledningen meddelade order. Vid arbetsdomstolen gjordes från arbetarsidan gällande, att avskedandet haft sin grund däri, att D., som varit en aktiv fackföreningsmedlem, varit synnerligen verksam att iakttaga sina kamraters intressen gentemot arbetsgivaren. Arbetsdomstolen fann, att D:s uppförande utgjort fullgiltig orsak för arbetsgivaren att entlediga honom och att det icke funnes någon anledning att i avskedandet se ett angrepp på föreningsrätten. Samtidigt därmed uttalade arbetsdomstolen, att föreningsrätten icke kunde åbe-

ropas till skydd för ett avtalsstridigt och disciplinärt förhållande från en arbetares sida.

Domen nr 94/1933. Sedan en bageriarbetare K. avskedats, uppkom fråga, huruvida avskedandet haft sin grund däri, att K. representerat sin organisation vid avtalsförhandlingar med arbetsgivaren H. ävensom övervakat kollektivavtalets tillämpning. Arbetsdomstolen uttalade i denna dom:

I förevarande fall har tydligen mellan H. och K. uppstått en ganska djupgående missämja, som i hög grad försvårar arbetet i H:s bageri. Härtill hava säkerligen båda bidragit, därvid en motsättning i temperament gjort sig gällande. Det kan emellertid icke betvivlas, att H:s missnöje över det sätt, varpå K. uppträtt för tillvaratagande av arbetarnas intressen, varit åtminstone en bidragande orsak till misshälligheterna. Möjligen har K. i dylika angelägenheter icke alltid uppträtt med erforderlig takt, men det är icke heller uteslutet, att H. visat en rätt betydande oresonlighet. Såsom förhållandena utvecklats sig, måste arbetsdomstolen dock utgå från att avskedandet har sin egentliga orsak i H:s önskan att skaffa sig arbetsro och icke skett för att hämnas på K. för hans uppträdande i arbetarnas intresse eller att för framtiden kunna undgå att följa avtalets bestämmelser. Härtill föreligger ett särskilt skäl däri, att H. enligt § 13 i avtalet är pliktig att endast anställa organiserade arbetare och sålunda alltid är i hög grad beroende av ett gott samarbete med arbetarnas organisation.

I anledning av vad sålunda anförts fann arbetsdomstolen tillräckliga skäl icke föreligga för antagande, att H. med hänsyn till sin skyldighet att respektera föreningsrätten saknat rätt att avskeda K.

Domstolens arbetarrepresentanter anmälde skiljaktig mening och funno, att K. entledigats på grund av sin ställning att bevaka medlemmarnas och arbetarorganisationens intressen samt att H. under alla förhållanden icke anförut tillräckliga skäl för att så icke varit fallet. I enlighet härmed ansågo dessa ledamöter H. hava skyldighet återtaga K. i arbete.

Domen nr 179/1934. Arbetarna vid en kvarn, tillhörig ett aktiebolag, hade vägrat utföra beordrat övertidsarbete på en söndag, sedan ordföranden i arbetarnas klubb på arbetsplatsen, Z., från arbetarnas organisation — svenska livsmedelsarbetareförbundet — på förfrågan erhållit det beskedet, att arbetarna borde motsätta sig att utföra arbetet. Z. blev kort därefter avskedad. Vid arbetsdomstolen påstod livsmedelsarbetareförbundet, att orsaken till Z:s entledigande varit, att han såsom arbetarnas talesman till bolagsledningen påtalat en mångfald missförhållanden i avseende å tolkningen av det för arbetsplatsen gällande kollektivavtalet. Förbundet förmenade, att bolaget särskilt fattat agg till Z. på grund av hans medverkan till arbetarnas vägran att utföra övertidsarbetet. Denna arbetsvägran hade dock enligt förbundets mening varit fullt berättigad och, även om så ej skulle hava varit fallet, hade Z. handlat såsom funktionär, vilken följt förbundsledningens direktiv, i anledning varav ansvaret låge helt på förbundet. Förbundet gjorde sålunda gällande, att här föreläge ett fall av föreningsrättskränkning. Arbetsdomstolen, som fann arbetarnas vägran att utföra övertidsarbete å ifrågavarande söndag icke vara förenlig med kollektivavtalets innebörd, ansåg anledning icke föreligga till antagande av att entledigandet av Z. haft sin grund i att Z. tidigare vid olika tillfällen uppträtt såsom arbetarnas talesman utan att

avskedandet föranletts av omständigheterna i samband med ifrågakomnä arbetsvägran. Vidare uttalade arbetsdomstolen:

Livsmedelsarbetareförbundet har nu hävdad, att när som i detta fall vederbörande arbetarorganisation godkänt viss åtgärd, en underordnad funktionärs eller en enskild arbetares del i åtgärden alltid vore att betrakta såsom ett av den organisationsmässiga disciplinen betingat handlande och att därför ett entledigande, som vore föranlett av samma handlande, städse vore att betrakta såsom kränkning av föreningsrätten. Denna uppfattning kan icke utan vidare godkännas. Enligt lag äro icke blott de avtalslutande organisationerna utan även deras medlemmar ansvariga för att kollektivavtalet följes. Ett avtalsstridigt handlande av enskilda organisationsmedlemmar måste dock bedömas olika i skilda fall. Skyldigheten att respektera föreningsrätten måste i många situationer medföra rättsligt hinder mot att låta enskilda organisationsmedlemmar vedergälla vad organisationen avtalsstridigt företager sig, nämligen så långt medlemmarna icke göra annat än att i enlighet med sina förpliktelser mot organisationen ställa sig dess direktiv till efterrättelse. Saken ligger dock på ett annat sätt, om enskild organisationsmedlem tager initiativet till eller eljest är positivt verksam för framdrivande av en avtalsstridig åtgärd men lyckas utverka sin organisations medgivande till åtgärden. Hans eget handlande har då en sådan självständig betydelse, att han i regel icke kan anses skyddad för efterräkningar genom motpartens förpliktelse att respektera föreningsrätten.

I anslutning till vad sålunda anförts fann arbetsdomstolen det icke lida något tvivel, att Z. tagit initiativet till och framdrivit arbetarnas avtalsstridiga vägran att utföra övertidsarbete. Att livsmedelsarbetareförbundet lämnat sitt godkännande synes arbetsdomstolen väsentligen ha berott på att man där uppfattat ordern om övertidsarbete såsom fullständigt onödig, och i denna uppfattning hade Z. styrkt förbundet. Vissa av Z. fällda yttranden fann arbetsdomstolen bestyrka, att Z. velat framkalla en arbetsvägran mindre för att upprätthålla viss avtalstolkning än för att i det speciella fallet våla bolaget avbräck. Med hänsyn till den självständiga del, Z. sålunda tagit i framkallandet av ifrågavarande arbetsvägran, kunde arbetsdomstolen icke godkänna påståendet, att bolaget genom att avskeda Z. gjort sig skyldigt till kränkning av föreningsrätten.

Domstolens arbetarrepresentant fann bolagets åtgärd utgöra kränkning av föreningsrätten, till stöd varför han anförde:

Jag kan ej dela det slut, vartill domstolen kommit rörande bolagets rätt att på de skäl som angivits entlediga Z., enär detta innebär, att varje fackföreningsmedlem, som mera aktivt deltagit i beslutsfattande inom föreningen, skulle få räkna med liknande påföljd. Då Z. varit föreningens ordförande, är det enligt min mening desto mindre berättigat, att han såsom enskild arbetare och enskild medlem i föreningen drabbas på grund av åtgärd, som tillkommit på fullt organisationsmässigt sätt. Med föreningslivets utveckling, framför allt på områden där förening uppträder som part, måste såsom grund för föreningens verksamhet följa, att den enskilde icke bör drabbas av sådan påföljd, som i detta fall inträtt, alldestund den enskilde i gemensamma intressen måste träda tillbaka för det kollektiva förfarandet. Vid hävdandet av föreningsmedlemmarnas intressen är det självklart, att detta i första hand tillkommer föreningens styrelse och framför allt föreningens ordförande. Då Z. i enlighet med denna princip i god tid varit i förbindelse med sin huvudorganisation för att erhålla besked om huru man från arbetarnas sida i föreliggande fall skulle förfara, kan Z:s förhållande icke på nå-

got sätt anses stå i strid med den grundläggande principen i kollektivavtalet, enär det måste vara huvudorganisationen, vilken i detta fall är part i avtalet, som har att lämna besked rörande medlemmarnas skyldigheter och det enligt det praktiska föreningslivet även är medlemmarnas skyldighet att respektera huvudorganisationens direktiv. Föreningens medlemmar kunna enligt min mening icke i dylika fall anses ha vare sig rätt att avgöra vad som skall åtgöras eller ha större förmåga att bedöma vad som avtalsenligt kan vara tillåtet eller icke.

Ett godkännande av bolagets åtgärd gentemot Z. skulle medföra, att en arbetsgivare praktiskt taget kan själv avgöra, om någon eller vilken av de enskilda medlemmarna inom arbetarnas organisation skall drabbas av påföljd i anledning av kollektiv åtgärd, tillkommen och sanktionerad av den avtalsslutande organisationen, allenast därför att arbetsgivaren för sin del anser att arbetarnas förfarande icke står i överensstämmelse med avtalets innebörd. Det kan enligt min mening icke vara avtalets mening, att bolaget skulle kunna, utan att hänskjuta en uppkommen tvist till arbetsdomstolen för avgörande, upphöja sig själv till domare på ett område, inom vilket prövningsrätten endast bör tillkomma arbetsdomstolen. Det förfarande, som i detta fall förekommit från bolagets sida, måste därför anses stå i strid med avtalets bestämmelser rörande föreningsrätten. Såväl bolaget som domstolsmajoriteten har enligt min mening fäst alltför stort avseende vid Z:s förhållande i fråga om att vägra utföra skiftarbete å icke ordinarie tid.

Domen nr 47/1935. Mellan en stad och ett antal åkeriägare hade upprättats olika entreprenadavtal avseende vissa körslor för stadens räkning. All s. k. lejkörning hos de av staden antagna entreprenörerna förklarades sedermera av en fackförening i blockad. En hos en entreprenör K. — vilken såsom medlem av viss arbetsgivarorganisation var bunden av ett kollektivavtal mellan denna organisation och fackföreningen — anställd arbetare J. avskedades, sedan han under arbetstid uppmanat en av K. inkallad lejakare att respektera den av fackföreningen proklamerade blockaden. Från fackföreningens sida hävdades vid arbetsdomstolen, att J. genom att erinra om blockaden endast handlat i överensstämmelse med den rätt, som måste anses tillkomma varje medlem av fackföreningen och särskilt J., vilken vore sektionsordförande. Entledigandet måste därför betraktas såsom en kränkning av föreningsrätten. I arbetsdomstolens dom uttalades:

Enligt förevarande kollektivavtal föreligger icke annan begränsning i arbetsgivarens rätt att avskeda arbetare, än som sammanhänger med hans skyldighet att respektera föreningsrätten. En arbetare kan emellertid icke på den honom tillkommande befogenheten att få oförkränkt tillgodonjuta föreningsfrihet stödja jämväl rätt att under sin anställning och t. o. m. under arbetstid få tillvarata sin fackorganisations intressen i fråga om upprätthållande av en blockads effektivitet genom att därunder till personer, med vilka han för arbetsgivarens räkning kommer i beröring, utdela varning att icke uppträda såsom blockadbrytare.

Under åberopande härav fann arbetsdomstolen, att K. genom avskedandet av J. icke kunde anses ha gjort sig skyldig till kränkning av föreningsrätten.

Såsom av det föregående framgår har arbetsdomstolen i vissa domar haft att taga ställning till frågan, huruvida förening såsom sådan kan med stöd av kollektivavtal göra någon föreningsrätt gällande. Här må hänvisas

till de förut refererade domarna nr 30/1933 (sid. 49), 78/1936 (sid. 50, 54 och 58), 108/1937 (sid. 49) och 129/1938 (sid. 52). I samtliga dessa fall tillerkändes arbetarorganisation för egen del skadestånd av arbetsgivare för föreningsrättskränkning. Arbetsdomstolen har uppenbarligen ansett kollektivavtal berättiga organisation till skydd mot dylik kränkning. Detta framgår tydligast av domen nr 30/1933. I denna dom tillerkändes nämligen arbetarorganisation skadestånd av arbetsgivare för det denne avfordrat arbetare, som icke tillhörde och ej heller förut tillhört organisationen, förbindelse att icke inträda i någon fackorganisation.

KAP. IV.

Förslag i ämnet.

Allmän motivering.

Lagen om förenings- och förhandlingsrätt stadgar förbud mot kränkning av föreningsrätten i vad avser förhållandet mellan arbetsgivare och arbets-tagare men lämnar frågan om föreningsrättsbegreppets innebörd liksom de övriga med föreningsväsendet sammanhängande problemen olösta. Vid lagens antagande hemställde riksdagen, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning av frågan om föreningsväsendets normering genom lagstiftning samt för riksdagen framlägga de förslag, till vilka denna utredning kunde ge anledning. Andra lagutskottet yttrade i sitt i ärendet avgivna utlåtande, vilket i denna del godkändes av riksdagen, att då skilda delar av de stora och betydelsefulla föreningsrättsproblemen framträdde till övervägande på olika rättsområden, det för utskottet framstått som den lämpligaste utvägen att komma till rätta med dessa problem, att en enhetlig plan för deras behandling uppgjordes. Vad utskottet sålunda anfört behövde emellertid enligt utskottets mening icke föranleda därtill, att alla de lagstiftningsspörsmål inom skilda rättsområden, i vilka föreningsrättsproblemen berördes, borde bringas till avgörande i ett sammanhang. Utskottet ansåg det i stället som möjligt att, sedan en plan blivit uppgjord huru problemen lämpligen borde bearbetas och lösas, det kunde visa sig, att olika delar av desamma kunde behandlas i viss ordning efter varandra samt sedermera, allteftersom utredningen på olika punkter blivit slutförd, föreläggas riksdagen.

Såsom en första åtgärd med anledning av riksdagens nyssnämnda hemställan har inom justitiedepartementet, till vilket ärendet i förevarande del överlämnats, upprättats en promemoria om grunderna för en lagstiftning angående ideella föreningar. Till reglering genom en dylik lagstiftning ha i promemorian endast hänförts de frågor, som beröra ideella föreningars organisation. Över promemorian ha utlåtanden inhämtats från myndigheter och sammanslutningar.

Som svar på en vid 1938 års riksdag framställd interpellation har chefen för justitiedepartementet uttalat, att i nämnda promemoria en rågång utskats mellan å ena sidan de ämnen, som hörde hemma i en lag om ideella

föreningar, samt å andra sidan sådana spörsmål som — om de också obestriddligen ägde betydelse för föreningsväsendet — likväl på grund av sin natur icke borde upptagas i en dylik lag. Departementschefen syftade härvid bl. a. på frågan om föreningsrättens trygghet. Ett närmast följande led i det utredningsarbete, som anförtratts justitiedepartementet, syntes departementschefen vara att klargöra frågan om föreningsrätten, såväl dess positiva som dess negativa sida. Denna fråga omspände emellertid — på sätt departementschefen vidare framhöll — föreningslivet ej blott på arbetsmarknaden utan även på andra viktiga områden. Departementschefen hänvisade härvid till vad som vid tidigare utredningar framkommit rörande förhållandena på vissa områden av affärslivet, där ett långt drivet organisationstväng genomförts av monopolistiska sammanslutningar. För att en utredning skulle kunna tjäna som tillförlitlig vägledning vid ett övervägande av föreningsrättsproblemen, ansåg departementschefen vid densamma böra beaktas alla de olika företeelser, som i skiftande former framträdde inom det vidsträckta område varom här vore fråga. Det förefölle departementschefen, som om det skulle vara ett lämpligt tillvägagångssätt att inom justitiedepartementet utarbetades en promemoria, vari samtliga de problem som här mötte upptoges till belysning och bestämning med hänsyn till deras sakliga betydelse och under framhållande av de olika möjligheter, som kunde föreligga för deras behandling ur rättslig synpunkt. Vid 1939 års riksdag upplyste chefen för justitiedepartementet som svar å till honom framställd fråga, att en utredning sådan som den sist angivna för det dåvarande påginge inom departementet.

Som synes omfattar den utredning, vilken inom justitiedepartementet igångsatts rörande föreningsrättens klargörande, föreningsväsendet i allmänhet. Förevarande, i anledning av riksdagens skrivelse nr 197 år 1939 inom socialdepartementet tillsatta utredning är däremot begränsad till föreningsväsendet på arbetsmarknaden. Utredningen skall nämligen — såsom chefen för sistnämnda departement vid utredningens tillkallande uttalade till statsrådsprotokollet — avse den i berörda riksdagsskrivelse omnämnda frågan angående ändring av lagen om förenings- och förhandlingsrätt i syfte att närmare bestämma begreppet föreningsrätt. I den motion, som föranledde riksdagsskrivelsen, väcktes främst frågan om sådan bestämning i lagen av sagda begrepp, att detta komme att omfatta, förutom rätt för enskild arbetsgivare och arbetstagare att tillhöra förening, även rätt för facklig organisation att fritt utöva sin verksamhet. Andra lagutskottet framhöll i sitt utlåtande över motionen, att den däri berörda frågan givetvis måste ses i sammanhang med de mera omfattande spörsmål på föreningsväsendets område, som inom justitiedepartementet underkastats förberedande undersökningar. Utskottet fann det emellertid, såsom utskottet i sitt ovannämnda utlåtande vid lagens tillkomst framhållit, vara möjligt att behandla olika delar av detta frågekomplex efter varandra samt sedermera, allteftersom utredningen på olika punkter blivit slutförd, förelägga riksdagen förslag därutinnan. Enligt utskottets mening borde den i motionen behandlade frå-

gan kunna bringas till en lösning, innan resultatet av det nu pågående utredningsarbetet i dess helhet föreläge.

Vid en utredning av frågan om ändring av lagen om förenings- och förhandlingsrätt i syfte att närmare bestämma begreppet föreningsrätt torde till en början innebörden av den gällande lagens bestämmelser rörande föreningsrätten böra klargöras. Under förarbetena till lagen gjorde sig huvudsakligen tvenne meningar gällande angående föreningsrättens begrepp och den omfattning, vari skydd borde beredas för föreningsrätten. Enligt den ena borde genom lagstiftningen föreningsrätten på arbetsmarknadens område erhålla en fullständig lösning. Detta innebure, att till reglering i lagen om förenings- och förhandlingsrätt borde upptagas såväl frågan om skydd för rätt att tillhöra förening av arbetsgivare eller arbetstagare som ock frågan om skydd för rätt att stå utanför dylik förening. Enligt den andra meningen borde föreningsrätten i förevarande sammanhang ej regleras i vidare mån än som vore nödvändigt för tryggnad av förhandlingsrätten. För detta ändamål ansågs tillfyllest, att skydd tillskapades för rätt att tillhöra förening. Sådan lagen framgick ur riksdagsbehandlingen blev denna meningsskiljaktighet ej löst, i det att huvudstadgandet endast kom att innehålla föreskrift, att föreningsrätten skulle lämnas okränk. Som motivering till detta stadgande angavs, att den föreningsrätt, vilken enligt allmänna rättsgrundsatser redan förefunnnes, borde komma till uttryck i lagen. Vad dessa rättsgrundsatser skulle anses innebära, antyddes däremot ej. Emellertid torde det vara otvivelaktigt, att man härvid haft i tanke de i kollektivavtal vanliga föreningsrättsklausulerna, vilka liksom lagens föreningsrättsbestämmelse föreskriva, att föreningsrätten skall lämnas okränk. På sätt dylika klausuler allmänt tolkats, avse de icke att reglera den negativa sidan av föreningsrätten utan allenast vad som kan vara att hänföra till föreningsrättens positiva sida.

Det anförda ger vid handen, att om än lagens förarbeten icke tillåta några bestämda slutsatser rörande lagens innebörd på ifrågavarande punkt, det likväl kan vara berättigat antaga, att lagen avsett en reglering allenast av föreningsrättens positiva sida i vad angår förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, samtidigt som frågan om föreningsrättens negativa sida lämnats olöst. Denna bedömning av lagens innebörd överensstämmer även med den tolkning av lagen, som kommit till uttryck i av arbetsdomstolen meddelade domar. Emellertid kan med de i lagen givna bestämmelserna rörande föreningsrätten icke ha avsetts annat än en provisorisk lösning av de med denna rätt förknippade spörsmålen. Detta framgår tydligt av uttalanden under riksdagsbehandlingen och bestyrkes även därav, att riksdagen vid lagens antagande hemställde om utredning av frågan om föreningsväsendets normering genom lagstiftning.

I det läge, vari ifrågavarande lagstiftningsspörsmål sålunda befinner sig, synes det kunna ifrågasättas, huruvida icke även nu de problem rörande föreningsrättens omfattning upprullas, som inställde sig vid det tidigare lagstiftningsärendet. Även om så skulle vara fallet, måste dock de skäl, som

då talade för en begränsning av lagstiftningen till att omfatta allenast sådana föranstaltningar vilka kunde erfordras för förhandlingsrättens trygghande, alltså göra sig gällande. Härtill kommer, att frågan om föreningsväsendets normering genom lagstiftning numera är under utredning inom justitiedepartementet. Att innan resultatet av detta utredningsarbete föreligger söka i sin helhet lösa föreningsrättsspörsmålen på arbetsmarknadens område — d. v. s. uppnå en lösning som omfattar föreningsrättens såväl positiva som negativa sida — kan icke gärna vara lämpligt. Förevarande utredning skulle härmed vara begränsad till en undersökning av de närmare föreskrifter rörande föreningsrätten, som kunna erfordras för förhandlingsrättens säkerställande.

För ernående av det uppställda målet, förhandlingsrättens trygghande, synas huvudsakligen två vägar kunna beträdas. Den ena innebär reglering av föreningsrätten i den utsträckning som för ändamålet erfordras, den andra blott meddelande av förbud mot sådana åtgärder i föreningsavseende, som kunna vara ägnade att minska värdet av förhandlingsrätten. I sak skulle tydligen enahanda resultat kunna vinnas i båda fallen. Den egentliga skillnaden torde ligga däri, att vid anlitaandet av den förstnämnda utvägen ernås utöver förhandlingsrättens säkerställande jämväl en partiell lösning av föreningsrätten på arbetsmarknadens område. Valet mellan de båda vägarna skulle med hänsyn härtill främst vara beroende av det svar som lämnas å frågan, huruvida en dylik partiell lösning i och för sig kan anses vara av behovet påkallad. Vidare skulle på ett ståndpunkts-tagande i förevarande avseende kunna inverka den ställning som tages till frågan, huruvida det kan anses lämpligt att ens till viss del lösa frågan om föreningsrättens reglering på arbetsmarknadens område utan att avvakta resultatet av det inom justitiedepartementet pågående utredningsarbetet rörande föreningsväsendet. Emellertid föreligga, även om svaren på dessa frågor närmast skulle bli nekande, andra omständigheter, som förlåna den först antydda vägen ett bestämt företräde, i det att man i den gällande lagen redan i viss mån beträtt densamma och att den följer i huvudsak samma linjer som i fråga om föreningsrätten kommit till uttryck i kollektivavtalen. Att nu ur lagen borttaga den reglering av föreningsrätten, som däri redan må ha gjorts, och ersätta den med enbart förbud mot vidtagandet av vissa åtgärder i föreningsavseende, skulle innebära ett steg bakåt, vilket ej kan anses tillrådligt.

Vid en sådan partiell reglering av föreningsrätten, som här avses, begränsas — såsom redan antytts — området för lagstiftningen genom dess syftemål att trygga förhandlingsrätten vad arbetsmarknaden beträffar. Härigenom kommer lagstiftningen att avse blott sådana förhållanden, som kunna uppkomma mellan arbetsgivare och arbetstagare, under det att förhållandet mellan arbetstagare eller arbetsgivare *inbördes* faller utanför lagstiftningen.

För vinnande av den mera konkreta reglering av föreningsrätten, vartill utredningsuppdraget syftar, torde i lagen böra fastställas icke blott den när-

mare innebörden av föreningsrätten till den del densamma blir föremål för reglering utan även de fall, i vilka kränkning av föreningsrätten skall anses föreligga. Ett bedömande av hithörande spörsmål har nödvändiggjort en omfattande undersökning under medverkan av representanter för arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer. Vid undersökningen har det främst gällt att med utgångspunkt från de fall, som kommit under arbetsdomstolens bedömande, söka utröna de olika tänkbara situationer, i vilka ett skydd för föreningsrätten kan anses påkallat.

Vad beträffar *arbetsgivare* och *arbetstagare* har av undersökningen framgått, att föreningsrätten för dem i första hand bör innefatta rätt att tillhöra förening. En dylik rätt måste även anses följa av det ändamål, som i detta sammanhang tillagts föreningsrätten, nämligen att säkerställa förhandlingsrätten. Däremot har förhandlingsrättens säkerställande icke synts kräva en föreningsrätt, som tillika innefattar rätt för arbetsgivare och arbetstagare att icke tillhöra förening, d. v. s. skydd mot organisationstvång. Följande må tjäna till belysning härav. Den i lagen stadgade förhandlingsrätten gäller i förhållandet mellan å ena sidan arbetsgivare eller förening av arbetsgivare samt å andra sidan förening av arbetstagare. En åtgärd från ena sidan, som innebär organisationstvång mot någon å andra sidan, kan i första hand rikta sig mot oorganiserad arbetsgivare eller arbetstagare, och åtgärdens syfte är då att förmå arbetsgivaren eller arbetstagaren att inträda i viss organisation. I dylikt fall kan icke gärna någons förhandlingsrätt bli lidande, såvida icke den mot vilken åtgärden riktar sig skulle ha för avsikt att ansluta sig till annan organisation. För denna sistnämnda organisations del kan värdet av förhandlingsrätten visserligen förringas genom minskad medlemsanslutning, men den påverkan för vilken vederbörande utsättes berör härvid dennes rätt att tillhöra en organisation d. v. s. föreningsrättens positiva sida. Åtgärden kan emellertid även rikta sig mot organiserad arbetsgivare eller arbetstagare, och den avser då att antingen hindra denne från att utgå ur den organisation han tillhör eller ock förmå honom att övergå till annan organisation. Tydligt är att en åtgärd, som avser att hindra någon från att lämna en organisation, icke kan för denna organisations del minska värdet av förhandlingsrätten. Ej heller kan en åtgärd, som går ut på att förmå någon att övergå från en organisation till en annan, förringa värdet av förhandlingsrätten för den senare organisationen. Skulle en arbetsgivare eller arbetstagare, som utsättes för påverkan att mot sin vilja kvarstanna i en organisation, ha för avsikt att övergå till annan organisation, kan däremot för denna senare organisations del förhandlingsrätten mista i värde. Likaså kan, då arbetsgivare eller arbetstagare utsättes för påverkan att övergå från en organisation till en annan, förhandlingsrätten för den förra organisationen minska i betydelse. Emellertid beröres i båda dessa fall arbetsgivarens eller arbetstagarens rätt att tillhöra förening; därest föreningsrätten här skulle anses kränkt, föreläge sålunda en kränkning av dess positiva sida. I detta sammanhang är

att uppmärksamma arbetsdomstolens dom nr 73/1937 (sid. 32). Häri uttalade arbetsdomstolen, att föreningsrätten enligt 1936 års lag endast omfattade den positiva sidan av denna rätt; och enligt den uppfattning, som kom till uttryck i domen, skulle en arbetsgivare — vilken, efter att ha träffat avtal med en arbetstagarorganisation om företrädesrätt för dess medlemmar till arbete hos honom, till uppfyllande av avtalet avskedar tidigare anställda arbetstagare tillhörande annan organisation — göra sig skyldig till kränkning av dessa arbetstagares lagenliga föreningsrätt.

Undersökningen har vidare gett vid handen, att arbetsgivare och arbetstagare böra tillförsäkras rätt att göra bruk av de förmåner, som åtfölja medlemskap i förening. Upplysande härutinnan äro arbetsdomstolens domar nr 51/1934, 17/1935, 28/1936, 72/1939 och 76/1939 (sid. 54—57). En rätt i förevarande hänseende torde även följa av rätten att tillhöra förening. Då ändamålet med förening som här avses är att tillvarataga medlemmarnas intressen rörande förhållandet till motsidan, bör medlemskap i förening i första hand innebära rätt att påkalla föreningens stöd i sådana angelägenheter, som falla inom området för dess verksamhet. Föreningsmedlem bör äga rätt att själv göra de rättigheter gällande, som följa av medlemskapet; och om förening vare sig på eget initiativ eller på begäran av någon medlem ingriper för tillvaratagande av medlemmars intressen rörande förhållandet till motsidan böra medlemmarna ej vara skyldiga tåla en såsom följd därav från motsidan vidtagen repressalieåtgärd.

Ytterligare har undersökningen visat, att medlem av förening bör ha rätt att bekläda funktionärskap i föreningen eller på annat sätt verka för denna. I detta sammanhang bör uppmärksammas arbetsdomstolens domar nr 107/1931 och 78/1936 (sid. 58); jfr även domen nr 57/1937 (sid. 42). Tillika ha arbetsgivare och arbetstagare synts böra äga rätt att verka för bildandet av förening; jfr arbetsdomstolens dom nr 96/1939 (sid. 44).

Enligt det anförda skulle alltså arbetsgivare och arbetstagare i förhållandet till motsidan tillförsäkras rätt att tillhöra förening, utnyttja medlemskap i förening samt verka för förening eller för bildandet av sådan. Något skäl att härutöver utsträcka föreningsrätten för arbetsgivare och arbetstagare har icke vid undersökningen kunnat påvisas. Föreningsrättens syftemål, nämligen att trygga förhandlingsrätten, synes ej heller motivera ett vidare innehåll av denna rätt för arbetsgivares och arbetstagares vidkommande.

Föreningsrätten för arbetsgivare och arbetstagare bör vara absolut. Den bör sålunda icke kunna med laga verkan efterges. Ej heller böra de rättsverkningar, som knutits till rätten, kunna upphävas eller inskränkas genom kollektiva eller andra avtal. I detta sammanhang må uppmärksammas de stundom i kollektivavtal förekommande s. k. organisationsklausulerna, vilka vanligen innebära företrädesrätt till arbete för medlemmarna i den arbetstagarorganisation som slutit avtalet. En dylik organisationsklausul bör väl i och för sig vara giltig. Men verkningarna av densamma böra icke kunna sträcka sig därhän, att en åtgärd från en arbetsgivares sida, som eljest skolat vara föreningsrättskränkande, icke blir att anse som sådan, därför att

den sker med stöd av klausulen. Skydd för en organiserad arbetstagares föreningsrätt bör alltså med hänsyn till föreningsrättens absoluta natur föreligga, oavsett huruvida den arbetsgivare, hos vilken arbetstagaren är anställd, före eller efter arbetstagarens anställande med annan organisation än den arbetstagaren tillhör slutit kollektivavtal innehållande organisationsklausul. Anmärkas må, att denna ståndpunkt överensstämmer med den skiljaktiga mening, som i arbetsdomstolens dom nr 24/1939 omfattades av domstolens vice ordförande (jfr sid. 39).

Av föreningsrättens absoluta natur torde vidare följä, att en organisationsklausul icke kan göras gällande till den del densamma skulle ålägga en arbetsgivare något som strider mot hans förpliktelse att hålla föreningsrätten i helgd. Följande fall torde härutinnan vara belysande. Situationen tänkes vara den, att två arbetstagarorganisationer, kallade A och B, konkurrera om arbetstillfällena hos en och samme arbetsgivare och att organisationen B med arbetsgivaren överenskommit om organisationsklausul. Har arbetsgivaren inga A-medlemmar anställda, och anställer han ej heller sådana, erbjuder situationen tydligen intet av intresse i detta sammanhang. Har arbetsgivaren A-medlemmar anställda, kan däremot en motsättning uppstå mellan arbetsgivarens i lag stadgade skyldighet att respektera dessas föreningsrätt samt de åtaganden, arbetsgivaren genom organisationsklausulen gjort. Ett dylikt åtagande kan vara att avskeda redan vid klausulens tillkomst anställda A-medlemmar för att i deras ställe intaga B-medlemmar. Föreningsrätten måste emellertid lägga hinder i vägen för arbetsgivaren att fullgöra detta åtagande, och vid sådant förhållande kan arbetsgivaren ej bli skadeståndsskyldig till B, om han underlåter att avskeda A-medlemmarna. Verkställer han dylikt avskedande för att fullgöra sitt ifrågavarande åtagande, kränker han A-medlemmarnas föreningsrätt, och för denna kränkning kan han åläggas skadestånd. Anställer arbetsgivaren i strid mot organisationsklausulen A-medlemmar, utgör dessas föreningsrätt väl hinder mot åläggande för honom att på grund av organisationsklausulen avskeda de anställda A-medlemmarna för att i deras ställe intaga B-medlemmar, men genom anställandet av A-medlemmarna bryter arbetsgivaren mot organisationsklausulen och för avtalsbrottet härutinnan kan han förpliktas att till B utge skadestånd.

Det anförda torde innebära, att den lagstadgade föreningsrätten städse utgör hinder för en arbetsgivare att till uppfyllande av en organisationsklausul, som han träffat med en organisation, avskeda arbetstagare tillhörande annan organisation samt att underlåtenhet av en arbetsgivare att till efterkommande av en organisationsklausul verkställa avskedanden icke medför skadeståndsskyldighet för honom gentemot den organisation, till vars förmån klausulen ingåtts.

I enlighet med det innehåll, som getts åt arbetsgivares och arbetstagares föreningsrätt, torde kränkning av denna rätt föreligga, då åtgärd å ena sidan vidtages mot någon å andra sidan för att förmå honom att icke inträda i eller utträda ur förening eller att icke utnyttja medlemskap i förening

eller att icke verka för eller för bildandet av förening. Sådan kränkning torde dessutom vara för handen då å ena sidan, till nackdel för någon å andra sidan, åtgärd vidtages på grund av den angripnes medlemskap i förening eller utnyttjande av detta eller hans verksamhet för förening eller för bildandet av sådan.

För föreningsrättskränkning skulle alltså fordras vidtagandet av en åtgärd å ena sidan riktad mot någon å andra sidan. Olika slag av åtgärder böra härvid kunna ifrågakomma, såsom framgår av arbetsdomstolens i det föregående refererade domar. Framhållas må dock, att en verklig åtgärd bör ha vidtagits. Liksom arbetsdomstolen i sin dom nr 119/1936 funnit, böra sålunda enbart yttranden av en arbetsgivare, varigenom hans motvilja mot arbetstagarnas organisationsförhållanden kommit till uttryck, icke konstituera en föreningsrättskränkning. För att en åtgärd skall innebära dylik kränkning, fordras emellertid att den vidtagits antingen i visst syfte eller ock av viss anledning. I det senare fallet kräves dessutom, att åtgärden skall vara till skada för den angripne.

Vidare må uppmärksammas, att då arbetstagares föreningsrätt icke torde kunna aktualiseras annorledes än i ett anställningsförhållande, en åtgärd för att kunna innebära kränkning av arbetstagares föreningsrätt måste beröra en dennes anställning. Åtgärder, vilka blott ingå som ett led i förhandlingar om anställning, lära alltså ej kunna innebära föreningsrättskränkning. Detta betyder — för att taga ett exempel — att en arbetsgivare, som vägrar anställa en arbetstagare enbart därför att han är organiserad eller organiserad i visst förbund, icke härigenom gör sig skyldig till kränkning av arbetstagarens föreningsrätt. En annan sak är att, därest avtal om anställning kommer till stånd, vad som föregått avtalet kan vara av betydelse i förevarande hänseende. Om en arbetsgivare exempelvis i samband med anställandet av arbetstagare förklarat sig endast vilja anställa oorganiserade sådana, bör denna förklaring kunna betraktas som ett anställningsvillkor, vilket för den antagne arbetstagaren innebär en förpliktelse att under anställningstiden ej ansluta sig till någon organisation. I dylikt fall måste en kränkning av föreningsrätten föreligga. — På vad sätt en åtgärd skall beröra ett anställningsförhållande för att föreningsrättskränkning skall uppkomma torde få anses likgiltigt, blott ett omedelbart samband däremellan finnes. Här må erinras om arbetsdomstolens dom nr 78/1936. I denna fann arbetsdomstolen, att en arbetsgivare kränkt föreningsrätten därigenom, att han — efter att ha uppsagt tre hos honom anställda arbetare — för att bereda dessa svårigheter att erhålla annat arbete i de för dem utfärdade arbetsbetygen insatt uppgift om att de tillhörde visst fackförbund. — Frågan om anställning föreligger eller ej får avgöras efter omständigheterna i varje särskilt fall. De regler som gälla för arbetsavtals ingående och upphörande bli alltså tillämpliga. Givet är, att vid en permittering anställningsförhållandet ej upphör. Ofta nog göres emellertid ej en bestämd skillnad mellan permittering och avsked. Härvid bör verkliga förhållandet vara avgörande och ej det ordval, som kommer till användning. Tillika bör uppmärksammas, att

— även om vid en driftsnedläggelse ett avskedande av arbetsstyrkan måste anses ha kommit till stånd — en vägran att vid driftens senare upptagande återtaga arbetare under särskilda omständigheter torde kunna innebära en föreningsrättskränkning. Belysande för sådant fall synes vara arbetsdomstolens dom nr 17/1935. En arbetsgivare, som vid minskad tillgång på arbete i avtalsenlig ordning uppsagt arbetstagare, vägrade då arbetet senare vid förbättrad arbetstillgång ånyo upptogs att återanställa två av de entledigade arbetarna. I målet var upplyst, att det vid arbetsstället varit en normal företeelse, att arbetsstyrkan vissa tider av året, då arbetsbrist föreläggat, åtminstone till viss del avskedats men att därefter de avskedade återtagits i tjänst, så snart tillfälle erbjudit sig. Arbetsdomstolen ansåg det därför otvivelaktigt, att de båda arbetarna skulle ha erhållit återanställning, därest icke vissa förhållanden föranlett arbetsgivaren att vägra sådan; och då anledningen till denna vägran befanns vara att de båda arbetarna utnyttjat sin organisationstillhörighet, fann arbetsdomstolen kränkning av föreningsrätten föreligga.

Vad ovan sagts gäller den föreningsrätt, som skulle tillkomma enskilda arbetsgivare och arbetstagare. Beträffande *förening* av arbetsgivare eller arbetstagare har av den företagna undersökningen framgått, att i samtliga de fall, däri föreningsmedlems föreningsrätt kränkes, jämväl föreningen kan lida intrång i sin verksamhet, och detta på sådant sätt, att verklig skada för föreningen kan uppkomma. Med hänsyn härtill och då dylikt intrång är ägnat att förringa värdet av förhandlingsrätten för föreningens vidkommande bör förening som sådan tilläggas rätt att icke behöva tåla kränkning av medlems föreningsrätt. Emellertid har tillika framgått, att förening kan lida intrång i sin verksamhet ej blott då någon dess medlem utsättes för föreningsrättskränkning utan jämväl då arbetsgivare eller arbetstagare utanför föreningen påverkas att icke ansluta sig till föreningen. Förening bör därför äga rätt att icke behöva tåla kränkning av arbetsgivares eller arbetstagares föreningsrätt, oavsett om den kränkte är föreningsmedlem eller ej, allt dock under förutsättning att den föreningsrättskränkande åtgärden innebär intrång i föreningens verksamhet. Den föreningsrätt, som med stöd av kollektivavtal kan göras gällande, har även — på sätt framgår av ett flertal av arbetsdomstolens domar — ansetts medföra en dylik rätt för förening som sådan, och någon anledning att göra lagen såvitt nu är ifråga mindre omfattande än de på överenskomnelsens väg framsprungna kollektivavtalen kan näppeligen föreligga. Att utöver vad som följer av det nu sagda medge en materiell rätt på förevarande område för förening som sådan, torde däremot icke vara tillrådligt. Förening kan visserligen tillfogas intrång i sin verksamhet utan att någon arbetsgivares eller arbetstagares föreningsrätt kränkes. Men de fall där så kan ske synas enligt vad den företagna undersökningen gett vid handen icke böra föranleda till ett fristående skydd för förening. Uppmärksamheten riktas här främst å det fall, då en arbetsgivare systematiskt undviker att an-

ställa arbetstagare tillhörande viss förening, vilket kan leda till minskad medlemsanslutning. Ett skydd för förening mot dylikt intrång i sin verksamhet skulle emellertid — eftersom skillnad uppenbarligen icke kan göras mellan det fall arbetsgivaren till stöd för sitt berörda handlingssätt kan åberopa en organisationsklausul och då så ej är händelsen — medföra, att organisationsklausuler bleve ogiltiga i vad de avse åläggande för arbetsgivare att vid anställning av arbetstagare hålla sig till viss organisation, och vad detta skulle betyda för förhållandena på arbetsmarknaden kan blott bedömas i ett vidare sammanhang. Övriga fall, som här kunna komma i fråga, låra sakna egentlig praktisk betydelse. Som exempel må nämnas, att en arbetsgivare bedriver agitation mot en viss förening av arbetstagare eller reser hinder för sådan förening att erhålla möteslokal eller dylikt.

Med hänsyn till det anförda har förening icke ansetts böra tillerkännas en självständig föreningsrätt. Sådan rätt skulle endast tillkomma enskild arbetsgivare och arbetstagare. Förening skulle emellertid icke vara skyldig tåla sådan kränkning av arbetsgivares eller arbetstagares föreningsrätt, som innebär intrång i föreningens verksamhet.

Beträffande de *rättsliga följderna* av föreningsrättskränkning bör — i likhet med vad den gällande lagen föreskriver — därest kränkningen sker genom avtalsuppsägning eller annan dylik rättshandling eller genom bestämmande i kollektivavtal eller annat avtal, rättshandlingen eller bestämmelsen vara ogiltig. Att en organisationsklausul icke kan göras gällande i den mån densamma är anlagd på att åsidosätta någons föreningsrätt framgår av vad förut anförts (sid. 69).

Vidare bör i princip skadeståndsskyldighet inträda vid varje föreningsrättskränkning. Detta skulle, därest förening tillerkännes en rätt i enlighet med vad ovan föreslagits, leda till att i flertalet fall av föreningsrättskränkning rätt till skadestånd skulle uppkomma för såväl arbetsgivare eller arbetstagare som för förening. Att sålunda dubbelt skadestånd skulle kunna utgå, kan emellertid icke anses oriktigt. Det torde nämligen i åtskilliga fall av föreningsrättskränkning förhålla sig så, att icke blott enskild arbetsgivare eller arbetstagare utan även förening som sådan lider påtaglig skada, om än denna för föreningens del mindre ofta är av ekonomisk natur. Understundom synes dock endast enkelt skadestånd böra utgå. Härvid åsyftas bl. a. det fall, att en arbetstagare av sin arbetsgivare mottagit gottgörelse i en eller annan form för att icke ansluta sig till eller ock utgå ur viss organisation. Att i dylikt fall — däri arbetstagaren änskönt den erhållna gottgörelsen får anses ha lidit en föreningsrättskränkning — arbetstagaren icke bör vara berättigad till skadestånd är uppenbart. Däremot synes det icke uteslutet att den organisation varom fråga varit skulle kunna tillerkännas ersättning för genom åtgärden uppkommet intrång i dess intresse av att ostört bedriva verksamheten (jfr arbetsdomstolens dom nr 78/1936, sid. 50). Vidare torde fall av föreningsrättskränkning kunna förekomma, där föreningens intresse av att ostört bedriva sin verksamhet icke i sådan mån

kan anses kränkt, att skäl föreligga som motivera ett särskilt skadestånd till föreningen. I de fall, där föreningsrättskränkningen hänför sig till verksamhet för bildandet av förening — en arbetsgivare förbjuder exempelvis sina arbetstagare att verka för bildandet av en arbetstagarorganisation — kan tydligen, därest föreningen icke är avsedd att anslutas till någon existerande organisation, endast enkelt skadestånd ifrågakomma. Ytterligare bör i detta sammanhang erinras om den befrielse från skadeståndsskyldighet, som må äga rum jämlikt 23 § andra stycket lagen om förenings- och förhandlingsrätt.

Liksom i gällande lag torde från bestämmelserna rörande föreningsrätten *undantag* böra göras för arbetsledare. Frågan om och i vad mån ändring i de nuvarande föreskrifterna i ämnet är erforderlig har icke med anledning av utredningsuppdraget ansetts böra göras till föremål för undersökning.

Enligt det förut anförda skulle förening utan vidare äga befogenhet att vid arbetsdomstolen göra de rättsanspråk gällande, vartill en kränkning av medlems föreningsrätt för föreningens egen del lagligen kunde leda. Där- emot skulle förening icke utan en särskild *processuell* bestämmelse äga föra talan rörande föreningsrättskränkning i vad denna berör medlems rätt. I detta sammanhang synes böra uppmärksammas bestämmelsen i 13 § första stycket lagen om arbetsdomstol, enligt vilken i mål rörande kollektivavtal kärandetalan i första hand skall utföras av förening, som slutit kollektivavtal. Denna bestämmelse gäller sålunda redan för mål, däri fråga är om föreningsrätt med stöd av kollektivavtal. Flera skäl torde tala för att en liknande ordning kommer till stånd med avseende å mål, däri talan föres med stöd av lagens föreningsrättsbestämmelser, och detta oavsett om kollektivavtal föreligger eller ej. Man torde nämligen städse kunna förvänta bättre utredning, när en organisation uppträder än när enskild medlem själv utför sin talan. En viss garanti mot förhastade rättegångar kan säkerligen även ligga däri, att ansvaret för ett måls anhängiggörande i första hand åvilar en organisation. Vidare torde organisations *talerätt* vara av betydelse för medlemmarna ur ekonomisk synpunkt. Att för utförandet av kärandetalan i mål om föreningsrätt uppställa olika regler allteftersom talan föres med stöd av lagen eller kollektivavtal lär jämväl kunna vålla förbiseenden med därav följande onödigt besvär och uppskov. Enahanda synpunkter ha föranlett en utsträckning av den för mål rörande kollektivavtal gällande processordningen till att avse även vissa andra slag av mål vid arbetsdomstolen. Detta gäller mål enligt lagarna den 17 juni 1938 om semester (17 §), den 19 maj 1939 om förbud mot arbetstgares avskedande i anledning av trolovning eller äktenskap m. m. (5 §) och den 14 oktober 1939 om förbud mot arbetstgares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m. (7 §). Beträffande mål, som enligt någon av dessa tre lagar skola upptagas av arbetsdomstolen, gäller emellertid dess-

utom de i 13 § andra stycket lagen om arbetsdomstol meddelade föreskrifterna om svarandetalan, nämligen att i mål mot medlem eller förutvarande medlem i förening, som slutit kollektivavtal, även föreningen skall instämmas och att föreningen äger svara å medpartens vägnar där denne ej själv utför sin talan. Att beträffande mål om den lagstadgade föreningsrätten göra sistnämnda regel tillämplig synes dock ej vara påkallat, då i dessa mål arbetsavtalet ej — såsom i fråga om mål enligt nyssnämnda tre lagar — förutsättes vara reglerat av kollektivavtal. Samma skäl lär även tala för att vad i 13 § första stycket lagen om arbetsdomstol stadgas om rätt för förening att i första hand utföra kärandetalan jämväl för förutvarande medlem icke göres tillämpligt med avseende å förevarande mål.

Specialmotivering.

I anslutning till vad som anförts i den allmänna motiveringen har upprättats ett förslag till ändring i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. Då lagen, därest den kompletteras i ovan berörda avseenden, skulle komma att innehålla mera fullständiga bestämmelser rörande föreningsrätten än tidigare, har övervägts, huruvida icke stadgandena om föreningsrätten borde utbrytas ur de inledande bestämmelserna i första kapitlet och i stället bilda ett nytt andra kapitel. Emellertid har med hänsyn till det förhållandet, att föreningsrätten i lagen regleras endast i den mån som erfordras för förhandlingsrättens tryggnad, ävensom till önskvärdheten av att undvika större förändringar av lagen ansetts lämpligast att i 3 § inarbeta de nya bestämmelserna rörande föreningsrättens innebörd och de fall, i vilka kränkning av denna rätt skall föreligga. Såsom ett nytt andra stycke till 29 § ha upptagits de föreslagna bestämmelserna om anhängiggörande och utförande hos arbetsdomstolen av talan i mål rörande föreningsrätt jämlikt ifrågavarande lag. Beträffande förslagets särskilda bestämmelser må följande anmärkas.

3 §.

Första stycket innehåller den föreslagna definitionen av begreppet föreningsrätt. Härmed åsyftas på sätt framgår av den allmänna motiveringen blott den rätt, som skulle tillkomma arbetsgivare och arbetstagare. Den förning av arbetsgivare eller arbetstagare i förevarande avseende tillagda rätten har nämligen med hänsyn till dess accessoriska karaktär icke ansetts böra betecknas som en föreningsrätt.

Föreningsrätten skulle innebära rätt för arbetsgivare och arbetstagare att tillhöra förening, utnyttja medlemskap i förening samt verka för förening eller för bildandet av sådan. Då det gällt att närmare utforma denna rätt, har tvekan yppats om behovet av att i lagtexten upptaga mera än en föreskrift om rätt att tillhöra förening. Av en dylik föreskrift

skulle nämligen kunna anses följa även rätt att utnyttja medlemskap i förening och att verka för förening eller för bildandet av sådan. Även om så skulle förhålla sig — vilket beträffande rätten att utnyttja medlemskap i förening närmast är att antaga — har dock till undvikande av oklarhet en uttömmande föreskrift ansetts erforderlig. Samma skäl har föranlett att föreskrifterna rörande föreningsrätten jämväl i övrigt måhända gjorts mera fullständiga än som varit oundgängligen nödigt.

Vad den rätt skall innebära, som kommit till uttryck i lagtexten, torde framgå av den allmänna motiveringen. Att här icke åsyftas annat än en rätt i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare har icke synts böra i detta sammanhang särskilt utsägas, då lagen i sin helhet enligt vad i 1 § stadgas endast äger tillämpning å nämnda förhållande. För den lagstadgade föreningsrätten förutsättes i intet fall att arbetsavtalet är reglerat genom kollektivavtal. En arbetstagare, som förmenar sig icke ha kommit i åtnjutande av avtalsenliga förmåner, bör alltså även om arbetsavtalet icke är kollektivavtalsmässigt reglerat äga rätt att utan hinder från motsidan vända sig till sin organisation och påkalla dess hjälp i den uppkomna situationen.

Rätten att utnyttja medlemskap i förening och att verka för förening eller för bildandet av sådan bör självfallet icke kunna hänföra sig till ett utnyttjande eller en verksamhet, som strider mot lag eller goda seder. När så skall anses vara förhållandet får bedömas från fall till fall. I viss mån belysande härutinnan är arbetsdomstolens dom nr 47/1935 (sid. 61). Det torde vidare vara tydligt, att föreningsrätten icke må åberopas till skydd för ett avtalsstridigt eller disciplinärt förhållande från en arbetstagares sida (se domen nr 42/1931, sid. 58). Däremot synes föreningsrätten böra resa hinder mot att låta enskilda föreningsmedlemmar umgälla vad föreningen avtalsstridigt företager. Har exempelvis en fackförening i strid mot gällande kollektivavtal ingripit mot en arbetsgivare och denne i anledning därav vidtagit en repressalieåtgärd mot en hos honom anställd medlem av föreningen, vilken blott i enlighet med sina förpliktelser mot föreningen ställt sig dess direktiv till efterrättelse, bör sålunda en kränkning kunna föreligga av denne medlems föreningsrätt (jfr arbetsdomstolens dom nr 179/1934, sid. 59).

Andra stycket av förevarande paragraf innehåller den allmänna regeln, att föreningsrätten skall lämnas okränk. I samband härmed har ansetts böra upptagas stadgandet om att förening icke skall vara skyldig tåla sådan kränkning av föreningsrätten, som innebär intrång i dess verksamhet. Förening skall sålunda icke behöva tåla kränkning av vare sig medlems föreningsrätt eller den föreningsrätt, som tillkommer utanför föreningen stående arbetsgivare eller arbetstagare, allt under förutsättning att kränkningen innebär intrång i föreningens verksamhet. Sådant intrång torde kunna föreligga såväl då den åtgärd, varigenom kränkningen sker, kan antagas leda till minskad anslutning till föreningen som då den är ägnad att på ett eller annat sätt försvåra för föreningen att tillvarata sina medlemmars intressen i förhållandet till motsidan. Vad beträffar sådana fall, där fråga är om kränkning av utanför föreningen stående arbets-

givares eller arbetstagares rätt, kan kränkningen tydligen innebära intrång i föreningens verksamhet endast där den föreningsrättskränkande åtgärden går ut på att hindra arbetsgivaren eller arbetstagaren att ansluta sig till föreningen.

I *tredje stycket* anges de fall, i vilka kränkning av föreningsrätten föreligger. Dessa fall ha utformats i direkt anslutning till det sätt, varpå föreningsrätten blivit bestämd. Uppräkningen av fallen är att anse som uttömmande. Däremot har det icke varit möjligt att närmare beskriva de olika slag av åtgärder, som böra betraktas såsom kränkningar av föreningsrätten. Sätten att kränka föreningsrätten äro nämligen alltför mångskiftande. Åtgärderna begränsas emellertid genom kravet på att de skola ha vidtagits antingen i visst syfte eller ock av viss anledning; i det senare fallet skall åtgärden dessutom vara till nackdel för den därav drabbade. Till nackdel för annan torde en åtgärd få anses vara, då den är ägnad att för honom medföra skada i ett eller annat avseende. Att åtgärden skall ha vidtagits i syfte att skada kräves ej. Dock måste den som vidtagit åtgärden ha insett, att skada därav kunnat uppkomma för den angripne. I fall varom här är fråga lär åtgärden ofta nog vara dikterad av hämndmotiv, men förefintligheten av dylikt motiv har icke ansetts böra utgöra förutsättning för att föreningsrättskränkning skall uppkomma. Anledningen till åtgärden skall emellertid ha varit någon av de angivna. Då bland anledningarna upptages arbetsgivares eller arbetstagares utnyttjande av medlemskap i förening, har närmast åsyftats det fall, att arbetsgivaren eller arbetstagaren själv påkallat sin organisations biträde i ett eller annat avseende. Hit böra dock även räknas sådana fall, där organisationen handlat av eget initiativ för att tillvarata en sin medlems intresse i förhållandet till motparten. När det säges att åtgärden skall ha vidtagits av viss anledning, menas att det angivna förhållandet — medlemskap i förening, utnyttjande av sådant etc. — skall ha varit den egentliga orsaken till åtgärdens vidtagande. Härutinnan må hänvisas till arbetsdomstolens domar nr 94/1933 (sid. 59), 57/1937 (sid. 42) och 30/1939 (sid. 43); jfr även domen nr 14/1935 (sid. 56). Tillika må här erinras om den av arbetsdomstolen tillämpade uppdelningen av bevisskyldigheten i mål rörande föreningsrättskränkning, enligt vilken kärandeparten har att visa sannolika skäl för att en föreningsrättskränkning föreligger och att, om sådana skäl framlagts, svarandeparten har att styrka, att för åtgärden skälig orsak förelegat oberoende av föreningsrättsfrågan (jfr sid. 31).

I *fjärde stycket* har oförändrat införts den gällande lagens stadgande om ogiltighet av sådana rättshandlingar och avtalsbestämmelser, som innebära föreningsrättskränkning, varjämte i *femte stycket* upptagits de bestämmelser, den gällande lagen innehåller om undantag för arbetsledare samt rörande vad med sådan förstås.

29 §.

Av den allmänna motiveringen framgår, att vad i 13 § första stycket lagen om arbetsdomstol stadgas om anhängiggörande och utförande av ta-

lan i mål rörande kollektivavtal synts — utom vad angår förutvarande medlem i förening — böra äga tillämpning jämväl å mål rörande föreningsrätt oberoende av om kollektivavtal föreligger eller ej. Detta har ansetts böra komma till uttryck icke genom en hänvisning till nämnda stadgande utan genom en direkt föreskrift i ämnet. Någon föreskrift motsvarande bestämmelsen i 13 § tredje stycket lagen om arbetsdomstol har här ej funnits nödig med hänsyn till den bestämmelse som finnes i 2 § tredje stycket lagen om förenings- och förhandlingsrätt.

Den nya ordningen för kärandetalan i mål rörande föreningsrätt har ej synts böra gälla mål, däri stämning till arbetsdomstolen utfärdats före lagändringens ikraftträdande. Förslaget innehåller en övergångsbestämmelse härom.

FÖRENINGSG- OCH FÖRHANDLINGSRÄTT FÖR HANDELSAGENTER OCH VISSA HANDELSRESANDE.

KAP. V.

Utgångspunkter för frågans bedömning.

Såsom i kap. I nämnts äger lagen om förenings- och förhandlingsrätt endast tillämpning å förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Någon definition å begreppet arbetstagare finnes icke i lagen. Ej heller lagens förarbeten ge någon ledning för en närmare bestämning av innebörden i detta begrepp. I det av kommittén angående privatanställda avgivna, till grund för lagen liggande betänkandet (Stat. off. utr. 1935: 59) uttalades visserligen, att den föreslagna lagen skulle äga tillämplighet å all enskild tjänst, men tjänstebegreppets innehåll utvecklades icke närmare. Det lär därför ha överlämnats åt rättspraxis att bestämma arbetstagarbegreppets innebörd och därmed även avgöra vilka yrkesutövare som ha laglig rätt att på organisationsmässig väg öva inflytande å fastställandet av de normer, enligt vilka de ha att utföra sitt arbete.

Förevarande fråga gäller, huruvida handelsagenter och i 87 § kommissionslagen avsedda handelsresande, vilka merkantila mellanhänder enligt kommissionslagens bestämmelser äro att anse som självständiga yrkesutövare, böra tillerkännas förenings- och förhandlingsrätt i förhållande till sina huvudmän.

Den skillnad i rättsställning som förefinnes mellan arbetstagare och självständiga yrkesutövare — och vilken skillnad föranlett begränsningen av tillämpningsområdet för lagen om förenings- och förhandlingsrätt till att omfatta allenast förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare — har tagit sig uttryck på ett flertal lagstiftningsområden. Belysande för frågans bedömning har därför i första hand synts vara det innehåll, som i lagstiftningen i allmänhet getts åt begreppet arbetstagare (arbetare) och de rättsanspråk vilka knutits till detta begrepp. Vidare har det befunnits vara av intresse att i detta sammanhang taga del av innebörden i kommissionslagens bestämmelser om handelsagenter och handelsresande, såvitt angår dessas ställning till huvudmännen, varvid tillika ansetts böra uppmärksammas vissa motions-

ledes i riksdagen väckta spörsmål om revision av nämnda bestämmelser. Även rättstillämpningen å området har synts böra beaktas, innan till övervägande upptages i vilka hänseenden frågans bedömning kräver vidare utredning.

Begreppet arbetstagare (arbetare).

Enligt 17 kap. 4 § handelsbalken äga betjänter, tjänstehjon och annan arbetare *förmånsrätt i konkurs* för lönefordran. I lagen anges ej närmare vilka yrkeskategorier som åsyftas. I rättstillämpningen har förmånsrätt enligt nämnda lagrum tillerkänts bl. a. affärsförmedlare och resande, handelsresande även för provision samt personer, vilka enligt kontrakt med sågverksbolag handhaft timmerutdrivning, för betingad ersättning.

Den tidigaste legala definitionen av begreppet arbetare torde återfinnas i lagen den 29 juni 1912 *om arbetarskydd*, vilken lag innehåller föreskrifter om vad arbetsgivare har att iakttaga för att skydda hos honom sysselsatta arbetare mot olycksfall och ohälsa i arbete m. m. Enligt 2 § denna lag förstås däri med arbetare envar, som utför arbete för annans räkning utan att i förhållande till denne vara att anse såsom självständig företagare, samt med arbetsgivare envar, för vilkens räkning arbete utföres av sådan arbetare, utan att mellan dem står någon tredje person, vilken såsom självständig företagare åtagit sig att ombesörja arbetets utförande.

Enligt lagen den 17 juni 1916 *om försäkring för olycksfall i arbete* är i princip varje arbetare försäkrad för skada till följd av olycksfall i arbete, därvid kostnaden för försäkringen med bidrag av statsmedel bestrides genom försäkringsavgifter som erläggas av arbetsgivaren. I denna lag har även upptagits en definition av arbetarbegreppet, vilken med vissa i förevarande sammanhang betydelselösa skiljaktigheter överensstämmer med den i lagen om arbetarskydd givna. Med arbetare förstås sålunda i olycksfallsförsäkringslagen enligt 2 § envar, som mot avlöning användes till arbete för annans räkning utan att i förhållande till honom vara att anse såsom självständig företagare, så ock envar, som för vinnande av yrkesutbildning utan avlöning utför dylikt arbete. Med arbetsgivare förstås den, för vilkens räkning sådan arbetare användes till arbete, utan att mellan dem står någon tredje person, vilken såsom självständig företagare åtagit sig att ombesörja arbetets utförande.

Såsom framgår av det anförda använder sig såväl lagen om arbetarskydd som olycksfallsförsäkringslagen för bestämmande av begreppet arbetare av uttrycket »sjelvständig företagare». Något klagörande av innebörden i detta uttryck förekommer dock icke i någondera lagens förarbeten. Beträffande ett specialfall ha emellertid i förarbetena till olycksfallsförsäkringslagen gjorts vissa uttalanden angående frågan, huruvida någon i förhållande till en uppdragsgivare är att betrakta såsom självständig företagare eller såsom arbetstagare. Sålunda framhölls i en motion vid 1916 års riksdag (II: 274) i anledning av propositionen (nr 111) med förslag

till nämnda lag, att den föreslagna gränsen mellan arbetare och arbetsgivare — denna gräns hade i förslaget uppdragits på samma sätt som i den senare antagna lagen — torde medföra, att en stor del av skogsarbetarna komme att framstå som arbetsgivare. Enligt motionären utlämnades nämligen den del av skogsarbetet, som under vintern förrättades i skogarna, av trävarubolagen eller avverkningsinnehavaren i första hand åt timmerkörare, vilka i regel utgjordes av mindre hemmansägare eller arrendatorer som sedan i sin tur anskaffade och avlönade erforderliga huggare. Motionären framhöll, att dessa timmerkörare enligt det föreliggande lagförslaget komme att framstå som arbetsgivare, ehuru de i verkligheten vore att anse som arbetare, samt hemställde, att riksdagen måtte vidtaga sådan ändring av propositionen att skogskörare, vilka självständigt åtog sig att med hjälp av lejda arbetare utföra skogsavverkning, enligt lagen bleve att betrakta som arbetare och icke som arbetsgivare. Särskilda utskottet ansåg i sitt utlåtande i lagärendet, att det ej vore lämpligt ändra ifrågavarande ur arbetarskyddslagen hämtade bestämmelse, och avstyrkte motionen. Utskottet fann visserligen den av motionären berörda frågan förtjäna all uppmärksamhet och att det utan tvivel i många fall vore svårt att avgöra, huruvida personer i förevarande ställning vore att anse som arbetsgivare enligt lagen eller ej. Men enligt utskottets mening läte det sig icke göra att ge någon allmän regel för bedömandet av dylika fall, utan frågan finge bedömas efter omständigheterna i varje särskilt fall. Därvid torde, såsom utskottet vidare framhöll, i allmänhet tjäna till ledning sådana förhållanden som de närmare bestämmelserna vid avtalets ingående mellan avverkaren och avverkningsrättens innehavare, sättet för lönernas utanordnande, storleken av avverkarens egen arbetsförtjänst, hans deltagande i arbetet o. s. v.

Begreppet *arbetare* i 2 § olycksfallsförsäkringslagen har vid åtskilliga tillfällen varit förmål för tolkning i *p r a x i s*. Frågan har härvid huvudsakligen gällt, huruvida en sådan person är att anse som självständig företagare, vilken åtagit sig att ombesörja ett arbetes utförande och därvid intagit en faktisk mellanställning mellan å ena sidan den för vilkens *räkning* arbetet utförts och å andra sidan de arbetare som utfört arbetet. Anledningen till att denna fråga uppkommit har närmast varit att tvist förelegat om de arbetare som utfört arbetet varit att betrakta såsom anställda hos mellanmannen eller hos dennes uppdragsgivare. En dylik mellanställning torde intagas — förutom av de tidigare omförmälda »körarna» inom skogsbruket — av bland andra s. k. ackordstagare inom byggnadsindustrin, vissa arrendatorer av restaurationsrörelse och vissa mellanhänder vid bensindistribueringen.

Vid avgörande av frågan, om dylik mellanman är att betrakta såsom självständig företagare eller såsom arbetstagare, ha försäkringsmyndigheterna bl. a. tagit hänsyn till mellanmannens ekonomiska och sociala ställning. Om han i huvudsak är jämställd med en arbetare men ändå har anställt andra arbetare, har han ur försäkringssynpunkt ansetts vara en osjälvständig mellanman, och detta även om han gentemot arbetarna civilrättsligt sett varit den

allena berättigade eller förpliktade. Denna ståndpunkt torde överensstämma med ovannämnda uttalande i frågan av särskilda utskottet vid 1916 års riksdag. I enlighet härmed ha försäkringsmyndigheterna vid avgörande av frågor enligt olycksfallsförsäkringslagen förklarat, att körare icke är att betrakta såsom självständig företagare. Detta innebär alltså, att virkesägaren ur olycksfallsförsäkringslagens synpunkt anses vara arbetsgivare gentemot hugarna. Vidare har föreståndare för bensinstation i regel ansetts som arbetare enligt olycksfallsförsäkringslagen i förhållande till stationens ägare. Denne — ett importbolag inom petroleumbranschen — har i dessa fall utarrenderat stationen till föreståndaren med uppdrag att där bedriva distributionsverksamhet. Personalen vid stationen har föreståndaren själv anställt och avlönat.

Andra lagar på sociallagstiftningens område sakna i likhet med lagen om förenings- och förhandlingsrätt bestämmelser om vad som skall förstås med arbetstagare. Bland dylika lagar må nämnas lagen den 28 maj 1920 *om medling i arbetstvister*, lagen den 22 juni 1928 *om kollektivavtal*, lagen den 16 maj 1930 *om arbetstidens begränsning* och lagen den 17 juni 1938 *om semester*.

Här må även beröras de *lagförslag*, som syftat till en allmän rättslig reglering av förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Dylika lagförslag ha vid olika tider framkommit utan att ha lett till positivt resultat.

Under början av 1900-talet framlades ett flertal lagförslag i ämnet. Så gott som samtliga av dessa förslag voro avsedda att äga tillämpning å kroppsarbetare, arbetsförmän, handelsbiträden och innehavare av därmed jämförliga anställningar vid vissa angivna näringsföretag. För alla dessa befattningshavare användes uttrycket arbetare. Med arbetsavtal avsågs avtal, varigenom en arbetare åtog sig att under bestämd tid eller tills vidare mot ersättning arbeta åt en arbetsgivare.

Något förslag till en allmän reglering på ifrågavarande område framkom sedermera först år 1935, då *kommittén angående privatanställda* avgav sitt betänkande med förslag till lag om arbetsavtal (Stat. off. utr. 1935: 18). Enligt 1 § i detta förslag skulle lagen — med vissa undantag — äga tillämpning å avtal, varigenom ena parten (arbetstagaren) åtog sig att mot ersättning arbeta i tjänst hos andra parten (arbetsgivaren). Förslaget avsåg sålunda den egentliga tjänstelegan eller arbetsavtalet i inskränkt bemärkelse. Med orden »arbeta i tjänst hos» vore enligt motiven en gräns dragen mot arbetsbetinget och uppdraget ävensom mot de mer självständiga formerna av tjänstelega, där den arbetsskyldige intog en åtminstone i det närmaste självständig ställning till uppdragsgivaren och där något förhållande av över- och underordnad mellan kontrahenterna icke vore för handen, t. ex. uppdrag som styrelseledamot o. dyl. Arbetsförhållandet måste vidare vara av viss varaktighet; sålunda avsåges ej tillfälliga, helt kortvariga tjänsteuppdrag. Arbetet skulle även ske mot ersättning. Härvid förstodes alla former av vederlag, och arbetstagarens lön kunde sålunda utgå även i form av pro-

vision. Ytterligare framhölls i motiven att i arbetsavtalets natur låge, att det i allmänhet vore arbetsgivaren som tillhandahölle materialet, ehuru den omständigheten, att materialet tillsläpptes av den som utförde arbetet, icke i och för sig uteslöte att rättsförhållandet, därest övriga förutsättningar vore för handen, utgjorde ett arbetsavtal.

Kommitténs angående privatanställda förslag till lag om arbetsavtal, vilket varit föremål för remiss till myndigheter och sammanslutningar, är beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Nämnas må, att frågan om lagstiftning angående arbetsavtal var föremål för behandling vid 1936 års riksdag i anledning av ett flertal motioner, i vilka bl. a. yrkades lagstiftning i ämnet i huvudsaklig överensstämmelse med kommitténs förslag. På hemställan av andra lagutskottet (utlåtande nr 57), som behandlade dessa motioner, anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t måtte låta fortsätta och avsluta utredning rörande frågan om lagstiftning om arbetsavtal samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Kommissionslagens bestämmelser om handelsagenter och handelsresande.

Definitionen å handelsagent återfinnes i 65 § kommissionslagen. Med handelsagent förstås sålunda den som åtagit sig uppdrag att för annans (huvudmannens) räkning verka för avsättning av varor genom att upptaga köpeanbud (order) till huvudmannen eller att i dennes namn sluta försäljningsavtal och som icke är anställd i huvudmannens tjänst utan driver verksamheten såsom självständig yrkesidkare med eget kontor eller annan egen lokal för sin rörelse, dit meddelanden angående denna kunna sändas.

Av definitionen framgår, att med handelsagent avses endast sådan mellanhand som icke är anställd i huvudmannens tjänst. Vad som skall anses utmärkande för ett anställningsförhållande anges däremot ej i lagen. Angående den närmare innebörden av begreppet handelsagent må hänvisas till följande uttalande i kommittébetänkandet, som låg till grund för lagen:

Till handelsagenter hänföras varken enligt förslaget eller enligt merkantilt språkbruk personer, som äro anställda i den persons eller firmas tjänst, för vilken de förmedla eller sluta avtal. Huruvida mellanhanden står i tjänsteförhållande till huvudmannen eller icke, kan emellertid mången gång vara vanskligt att avgöra. Att i lag fastställa något yttre kriterium härutinnan låter sig icke göra, utan måste hänsyn tagas till en hel del omständigheter, vilka visserligen icke var för sig äro avgörande men, om de ses i sammanhang, i allmänhet torde lämna erforderlig ledning för frågans bedömande. Om t. ex. mellanhanden fritt disponerar sin tid och själv bestrider kostnaderna för sin rörelse, såsom hyra för affärslokal och avlöning åt biträden, tyder detta på att han intager en självständig ställning, men självständig kan han vara, även om han får uppbära hyresbidrag från sin huvudman. En självständig mellanhand erhåller i regel ersättning för sitt arbete i form av provision å de avtal, som av honom förmedlas eller slutas; den, som är anställd i huvudmannens tjänst, åtnjuter däremot vanligen fast lön. Intet hindrar emellertid, att en

handelsagent får sig viss minimiinkomst tillförsäkrad av huvudmannen eller att personer, som äro anställda i en affär, hava sin huvudsakliga inkomst i form av provision. I regel utövar handelsagenten sin verksamhet å annan ort än huvudmannen, men det förekommer också, att t. ex. en i stad belägen fabrik till sin agent har en i samma stad bosatt affärsman, vilken förmedlar avsättningen av fabriakens produkter. En annan omständighet, som tyder på att agenturverksamhet föreligger, är att mellanhanden representerar ett flertal affärshus; att någon samtidigt har anställning i flera firmors tjänst, är nämligen sällsynt.

Med handelsresande förstås enligt 85 § kommissionslagen den som åtagit sig uppdrag att för en köpmans räkning resa från ort till annan och därvid, genom upptagande av köpeanbud (order) till huvudmannen eller slutande av försäljningsavtal i dennes namn, verka för avsättning av varor, som icke medföras å resan. Enligt 93 § skola lagens bestämmelser om handelsresande i allo äga motsvarande tillämpning å platsförsäljare, vilka skilja sig från handelsresande därutinnan att platsförsäljaren icke skall resa från ort till annan utan ha sin verksamhet inom den ort, där huvudmannen driver sin rörelse.

Beträffande rättsförhållandet mellan en handelsresande och tredje man (köparen) har kommissionslagen gemensamma regler för alla handelsresande. I avseende å rättsförhållandet mellan en handelsresande och hans huvudman gälla däremot väsentligen olika regler, allteftersom den resande är anställd i huvudmannens tjänst eller ej. För handelsresande, som är anställd i huvudmannens tjänst, äro bestämmelser i förevarande hänseende givna i 86 §, medan för handelsresande, som icke är anställd i huvudmannens tjänst, motsvarande bestämmelser återfinnas i 87 §. Till ledning för bedömandet av till vilken av dessa båda kategorier en handelsresande är att hänföra uttalades i det till grund för kommissionslagen liggande kommittébetänkandet bl. a. följande:

Att avgöra, huruvida en handelsresande är anställd i sin huvudmans tjänst eller ej, torde i allmänhet icke möta större svårigheter, om man känner innehålllet av det dem emellan ingångna avtalet. Däremot låter det sig icke göra att angiva något visst avtalsmoment, som skulle hava avgörande betydelse härutinnan, utan hänsyn måste tagas till samtliga föreliggande omständigheter. Icke ens den omständigheten, att ersättning för utfört arbete skall utgå i form av fast lön, föranleder med nödvändighet därtill, att ett tjänsteförhållande måste anses föreligga. Det kan förekomma, att en fast resande huvudsakligen eller till och med uteslutande avlönas med provision, och å andra sidan finnas provisionsresande, som åtnjuta fast arvode eller fått viss minimiinkomst sig tillförsäkrad. Ej heller den omständigheten, att viss uppsägningstid avtalats mellan den resande och hans huvudman, utgör alltid bevis på att den förre är anställd i den senares tjänst. Intet hindrar en provisionsresande att betinga sig uppsägningstid, och många fasta resande finnas, som faktiskt äro anställda i huvudmannens tjänst, utan att något avtal träffats om anställningens varaktighet. Såsom utmärkande för en fast resande i motsats till en provisionsresande plägar stundom framhållas, att den förre arbetar endast för ett handelshus, den senare åter för flera. Ej heller detta är alltid riktigt. Först och främst kan det naturligtvis förekomma, att en provisionsresande faktiskt endast sysslar med försäljning av en enda firmas varor. Men därjämte händer det någon gång, att två eller flera affärsmän slå sig tillsammans och i sin gemensamma tjänst anställa en resande, vilken under sina resor har att samtidigt arbeta för

försäljning av deras varor. Och det är icke ovanligt, att en resande, som är anställd i en viss firmas tjänst, med dennas begivande arbetar för försäljning av en eller flera artiklar för andra firmors räkning och sålunda samtidigt är verksam såsom fast resande för en firma och såsom provisionsresande för andra.

Den skillnad, som i fråga om den rättsliga ställningen till huvudmannen sålunda föreligger mellan å ena sidan handelsagenter och i 87 § kommissionslagen avsedda handelsresande samt å andra sidan övriga handelsresande, torde uppenbarligen leda till att av dessa yrkesutövare endast de sist angivna, d. v. s. i huvudmannens tjänst anställda handelsresande, kunna betraktas såsom arbetstagare i den bemärkelse som avses i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. Förevarande skillnad synes även göra sig gällande på andra områden utanför det som regleras genom kommissionslagen. Sålunda lära de i lag givna bestämmelserna om förmånsrätt i konkurs, om ersättning för olycksfall i arbete och om semester äga tillämpning å i huvudmannens tjänst anställda handelsresande men icke å övriga här förevarande yrkesutövare.

I detta sammanhang må nämnas, att frågan om förmånsrätt för icke fast anställda handelsresande i huvudmannens konkurs var föremål för prövning vid 1934 års riksdag i anledning av en motion (I: 66), däri hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag till sådan ändring av 17 kap. 4 § handelsbalken, att handelsresande, vare sig de vore fast anställda eller ej, bleve likställda med avseende å rätten att med förmånsrätt utbekomma fordran för lön och provision.

Första lagutskottet yttrade i utlåtande (nr 14) över motionen följande:

Därest sådana företag som för sin försäljningsverksamhet anlita handelsresande skulle, såsom i motionen antytts, ha i någon större utsträckning upphört att anställa sina resande mot fast lön, hade givetvis en dylik utveckling medfört den beklagliga verkan, att handelsresandenas rättsställning väsentligen försämrats. I visst fall, som dragits under högsta domstolens prövning, har en handelsresande, som icke åtnjuter annan ersättning än provision, icke ansetts på sådant sätt anställd i huvudmannens tjänst att han vore berättigad att för sin provisionsfordran åtnjuta utdelning i huvudmannens konkurs med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken. Härav kan dock enligt utskottets mening icke, såsom motionärerna synas förutsätta, dragas den slutsatsen, att överhuvud icke någon handelsresande, som endast åtnjuter provision för sitt arbete, skulle kunna komma i åtnjutande av dylik förmånsrätt i huvudmannens konkurs. Å frågans bedömande torde nämligen inverka samtliga de anställningsvillkor som gälla mellan handelsresanden och huvudmannen. Utskottet anser sig fördenskull kunna uttala såsom sin åsikt, att handelsresande som endast åtnjuta provision likväl böra i många fall kunna finnas på sådant sätt anställda i huvudmannens tjänst att de äro berättigade att åtnjuta förmånsrätt enligt lagrummet i fråga.

Beträffande sådana handelsresande, som icke kunna anses anställda på angivet sätt, vill utskottet framhålla, att det givetvis är av stor betydelse att den grupp borgenärer, som enligt 17 kap. 4 § handelsbalken skall åtnjuta förmånsrätt före nästan alla andra fordringsägare, är klart avgränsad. Det behöver härvid endast erinras om den inverkan som en utvidgning av paragrafens tillämpningsområde kan utöva å fastighetskrediten. Med hänsyn härtill kan det knappast vara tillräckligt att frånträda den begränsning, som nu genom vissa krav å anställningsvillkoren uti ifrågavarande avseende upprätthålles. Det synes även utskottet som om denna

begränsning i och för sig kan anses i stort sett motsvara en betydelsefull skillnad mellan å ena sidan dem som intaga en mera beroende ställning till huvudmannen och å andra sidan sådana som måste betraktas såsom självständiga företagare. Därest i enlighet med motionärernas yrkande alla handelsresande utan åtskillnad skulle komma i åtnjutande av förmånsrätt enligt förut berörda lagrum, skulle för övrigt med fullt fog kunna göras gällande, att ett stort antal andra personer, vilkas verksamhet för konkursgäldenärens räkning till sin natur är jämförbar med handelsresandenas, jämväl böra åtnjuta samma förmån.

På grund av det sålunda anförda hemställde utskottet, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Fråga om revision av kommissionslagens bestämmelser om handelsresande.

Vid 1937 års riksdag väcktes en motion (II:352) med hemställan, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning avseende revision av kommissionslagens bestämmelser om handelsresande och för riksdagen framlägga det förslag, till vilket denna utredning kunde komma.

I motionen anfördes bl. a.:

Gränsdragningen mellan §§ 86 och 87 är så oklar, att med hänsyn till de viktiga rättsliga konsekvenser för skilda kategorier, en tillämpning av lagens bestämmelser kan medföra, en bättre definition av det begrepp, det här gäller, »handelsresande, anställd i huvudmans tjänst», är i hög grad påkallad. Sedan den nuvarande lagen för 22 år sedan tillkom, ha avtalsförhållandena mellan arbetsgivare och handelsresande avsevärt förändrats. En växande benägenhet hos arbetsgivarna att anställa resande mot enbart provision har givit frågan om nämnda gränsdragning en större betydelse än tidigare. Samtidigt har denna gränsdragning fått en fördjupad social karaktär, då nya grupper av arbetstagare genom en ur inkomstsynpunkt sett relativt obetydlig förändring av anställningsvillkoren fått sin rättsliga ställning i hög grad försämrad, exempelvis i fråga om förmånsrätt för lönefordran vid konkurs och rätt till ersättning vid olycksfall i arbete.

En utredning i fråga om gränsdragningen mellan §§ 86 och 87 i förstnämnda lag synes oss efter tillkomsten av 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt än mera påkallad än tidigare. En följd av de nuvarande bestämmelserna torde nämligen bli, att alla mot enbart provision anställda eller stora grupper därav icke skulle äga möjlighet att deltaga i sådana organisationer, som i den av föregående riksdag antagna lagen avses. Man kan befara, att den ovannämnda tendensen att arbetsgivare i ökad utsträckning anställa resande mot enbart provision kommer att framträda starkare, då en företagare på detta sätt kan frigöra sig från de skyldigheter, nämnda lag kan pålägga honom gentemot arbetstagarna och deras organisationer. På så sätt finnes risk för att handelsresandekåren genom lagens tillkomst skall få sin ställning försämrad.

Med hänsyn till dessa förhållanden ävensom med beaktande av att nuvarande bestämmelser i kommissionslagens berörda paragrafer vid tillämpningen av lagen om förenings- och förhandlingsrätt komma att för vederbörande myndigheter medföra stora tolkningssvårigheter anse vi en utredning påkallad, syftande mot en sådan revision av §§ 86 och 87 i kommissionslagen, att begreppet »anställd i huvudmans tjänst» klart definieras. Denna definition bör erhålla sådant innehåll, att så stora grupper som möjligt av nu under § 87 hörande resande inrymmas under § 86. Er-

farenheten torde ge vid handen, att kommissionslagens bestämmelser rörande handelsresande även i andra punkter kunde vara i behov av en översyn. På grund därav bör måhända en utredning icke begränsas till den fråga, som ovan särskilt nämnts.

Första lagutskottet, dit ifrågavarande motion hänvisades, anförde i sitt utlåtande (nr 48) bl. a. följande:

Den uppdelning av handelsresandena i två olika kategorier, från vilken kommissionslagen utgår, har icke i lagen till sina förutsättningar närmare bestämts. Huruvida en handelsresande skall anses anställd i huvudmannens tjänst eller icke, får därför avgöras under hänsynstagande till samtliga i det särskilda fallet föreliggande omständigheter. I dagligt tal torde ofta för de båda kategorierna förekomma beteckningarna »fasta resande» resp. »provisionsresande». Dessa benämningar äro emellertid mindre lämpliga, då de ej anknyta till den i lagen avsedda sakliga åtskillnaden, och de torde också kunna verka vilseledande. Benämningarna ha ej heller använts i lagtexten; av bestämmelsen i sista stycket av 86 § framgår tvärtom att en handelsresande kan vara att anse såsom anställd i huvudmannens tjänst ehuru han avlönas allenast med provision. Då en motsatt uppfattning understundom kommit till synes, vill utskottet understryka, att handelsresande som endast åtnjuta provision likväl ej sällan böra kunna anses såsom anställda i huvudmannens tjänst och sålunda hänföras till den i 86 § kommissionslagen upptagna kategorien.

Givetvis kan det i många fall för en handelsresande innebära ett osäkerhetsmoment att icke på förhand veta huruvida han är att hänföra till den ena eller andra kategorien. Att här åstadkomma en fixerad skiljelinje synes emellertid icke vara lätt. Den kommitté som år 1912 framlade förslag till kommissionslagen ansåg för sin del att det överhuvud taget icke läte sig göra att angiva något visst avtalsmoment som skulle ha avgörande betydelse för bedömande av saken. Utan att obetingat giva sin anslutning till nämnda mening vill utskottet likväl frambålla att med hänsyn till den synnerligen mångskiftande arten av de avtal som gälla mellan handelsresande och deras huvudmän det torde möta utomordentliga svårigheter att erhålla en godtagbar legal definition, varav i varje särskilt fall omedelbart skulle framgå till vilken kategori vederbörande vore att hänföra.

Skillnaden mellan i huvudmannens tjänst anställda och övriga handelsresande möter även på andra områden än dem som äro reglerade i kommissionslagen. Beträffande de sistnämnda handelsresandena — de självständiga yrkesidkarna — äga sålunda bestämmelserna om förmånsrätt i konkurs, om ersättning för olycksfall i arbete samt om förenings- och förhandlingsrätt icke tillämpning. Utskottet vill emellertid betona att tillämpningsområdet för dessa föreskrifter icke är beroende av bestämmelserna i kommissionslagen utan på vad som finnes stadgat i varje särskild författning. Det torde därför ej låta sig göra att, såsom synes vara motionärernas mening, genom ändringar i kommissionslagen utvidga kretsen av de personer, vilka skola vara delaktiga av nämnda förmåner. I detta sammanhang anser sig utskottet böra upplysa om att socialstyrelsen i dagarna bifallit en ansökan av Föreningen Sveriges aktiva handelsresande om underhandlingsrätt för föreningens medlemmar jämlikt lagen om förenings- och förhandlingsrätt. Och beträffande lagen om försäkring för olycksfall i arbete må erinras om att frågan om utsträckning av denna lag till att avse även självständiga yrkesidkare flerfaldiga gånger framförts.

Frågan om en allmän arbetsavtalslagstiftning rörande i enskild tjänst anställda m. fl. har, såsom av utskottets redogörelse framgår, varit föremål för utredning av en särskild kommitté. I det förslag till lag om arbetsavtal som framlagts av nämnda kommitté gavs bl. a. regler beträffande för de anställda så viktiga spörsmål som rätt till uppsägningstid, sjuklön och semester. 1936 års riksdag, som i anledning av åtskilliga väckta motioner behandlade nämnda fråga, anhöll i skri-

velse till Kungl. Maj:t om fortsatt utredning i ämnet. Vid det slutliga ställningstagandet till lagstiftning på detta område måste givetvis även övervägas på vilket sätt lagstiftningens tillämplighetsområde skall i lagen bestämmas. Bland nyssnämnda, vid 1936 års riksdag behandlade motioner voro även två som närmast togo sikte på visst anställningsvillkor för provisionsavlönade arbetstagare, av vilka handelsresandena torde utgöra den viktigaste gruppen, och utskottet förutsätter att det i dessa båda motioner framförda särskilda spörsmålet blir föremål för undersökning vid den av riksdagen begärda fortsatta utredningen av arbetsavtalsfrågan. Därigenom torde kunna ernås en bredare basis för bedömande jämväl av frågan huruvida och på vad sätt den i nu förevarande motion åsyftade gränsdragningen mellan de olika slagen av handelsresande låter sig genomföras.

Med hänsyn till vad sålunda anförts hemställde utskottet, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. R i k s d a g e n biföll denna hemställan.

Även vid 1938 års riksdag voro kommissionslagens bestämmelser om handelsresande föremål för riksdagens prövning i anledning av tvenne motioner (I: 106 och II: 204). I dessa motioner, vilka voro likalydande, hemställdes att riksdagen måtte besluta vidtaga ändringar i kommissionslagen i enlighet med ett i motionerna framlagt lagutkast.

I m o t i o n e r n a anfördes bl. a., att något skäl för särskiljande av olika slags handelsresande, på sätt stadgades i 86 och 87 §§ kommissionslagen, icke längre torde vara för handen. De s. k. fasta resandenas lön utginge ofta enbart i form av provision, och s. k. provisionsresande enligt 87 § torde alltmåra sällan förekomma. En revision av bestämmelserna om handelsresande torde därför i första hand gå ut på att låta 87 § utgå ur lagen och i stället sammanslå de olika slagen resande under en gemensam benämning, handelsresande, som i en definition i lagen skulle bestämmas alltid vara — i motsats till handelsagent — anställd i huvudmannens tjänst.

Första lagutskottet, som behandlade motionen, fann i sitt utlåtande (nr 22) anledning icke föreligga att frångå det uttalande i ärendet, som utskottet gjort vid 1937 års riksdag. Vad anginge det i motionen framlagda förslaget syntes detta utskottet icke utgöra någon framkomlig väg till lösande av frågan om handelsresandenas rättsliga ställning. Utskottet ville allenast påpeka, att så som förslaget vore avfattat detsamma skulle innebära att sådana handelsresande, vilka icke vore anställda i huvudmannens tjänst utan utgjorde självständiga företagare, över huvud icke skulle falla under kommissionslagen.

På grund härav hemställde utskottet, att ifrågavarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. Denna hemställan bifölls av r i k s d a g e n.

Rättstillämpningen å området.

För det huvudsakliga innehållet i lagen om förenings- och förhandlingsrätt har tidigare (sid. 24) redogjorts. Denna redogörelse må här kompletteras med vissa närmare uppgifter rörande de i 3 kap. av lagen givna bestämmelserna om förhandlingsrätts utövande i visst fall.

Tillämpning av dessa bestämmelser må påkallas av huvudorganisation av arbetstagare genom anmälan hos socialstyrelsen (8 §). Därest dylik anmälan godkännes av socialstyrelsen, bli bestämmelserna ifråga från viss angiven tidpunkt tillämpliga såväl å den organisation som gjort anmälan jämte till denna organisation anslutna underföreningar som ock å arbetstagarnas arbetsgivare, såvida dessa erhållit kännedom därom (9 §). Detta medför bl. a., att stridsåtgärd icke får vidtagas från någondera sidan. Därest enighet i viss fråga icke kan uppnås vid förhandling mellan parterna, må på begäran av huvudorganisation för part, å vilken bestämmelserna i 3 kap. äga tillämpning, socialstyrelsen utse opartisk ordförande att leda förhandlingen (10 §). Har så skett, åligger det parterna att sammankomma på ordförandens kallelse; försummar part att hörsamma sådan kallelse, må ordföranden på hemställan av andra parten anmäla försummelsen hos arbetsdomstolen, som äger att genom vite tillhålla parten att fullgöra sitt åliggande. Hos socialstyrelsen skall föras register för inskrivning av uppgifter, som enligt ifrågavarande bestämmelser lämnas styrelsen.

Såsom av det anförda framgår kan endast huvudorganisation av arbetstagare vinna registrering. Ett beslut av socialstyrelsen varigenom en förening registreras såsom en dylik organisation behöver emellertid icke innebära, att organisationens samtliga medlemmar även äro att anse såsom arbetstagare. Den omständigheten att en förening inrymmer jämväl personer, vilka äro att betrakta såsom självständiga företagare, torde nämligen icke utgöra hinder mot registrering av föreningen. Av socialstyrelsens beslut i registreringsärenden av förevarande slag synes framgå, att om en förening vid sidan av en klar majoritet av arbetstagare såsom medlemmar även har vissa självständiga företagare inom samma yrkesområde, denna omständighet icke i och för sig utgör tillräckligt skäl att vägra registrering. Det torde emellertid i sådana fall böra förutsättas, icke blott att arbetstagarelementen inom föreningen äro de övervägande utan även att en klar intressegemenskap är för handen mellan de olika medlemsgrupperna. Såsom exempel på en förening av nu antytt slag kan nämnas *föreningen Sveriges aktiva handelsresande*, vilken otvivelaktigt omfattar såväl anställda handelsresande som självständiga företagare. Ifrågavarande förening har genom socialstyrelsens beslut den 31 mars 1937 vunnit registrering såsom huvudorganisation av arbetstagare.

Av socialstyrelsens praxis i förevarande hänseende följer, att styrelsen, sedan densamma beslutat registrera en förening såsom huvudorganisation av arbetstagare, kan bli nödsakad ingå i prövning av frågan, huruvida viss

medlemsgrupp av föreningen även utgöres av arbetstagare. En sådan prövning måste nämligen äga rum, när en registrerad organisation, som inrymmer såväl arbetstagare som självständiga företagare, hos socialstyrelsen begär utseende av opartisk ordförande att leda förhandlingar mellan organisationen och viss eller vissa arbetsgivare. En framställning i dylikt fall torde kunna vinna bifall endast där de personer, rörande vilka förhandlingar påkallats, äro att anse såsom arbetstagare. Till belysande av socialstyrelsens ställning till förevarande spörsmål må omnämnas, att socialstyrelsen genom beslut den 8 februari 1939 lämnade utan bifall en från *handelsagenternas yrkesförbund* — vilken sammanslutning registrerats såsom en huvudorganisation av arbetstagare — gjord framställning om utseende av opartisk ordförande att leda förhandlingar mellan yrkesförbundet och Singer Co. symaskinsaktiebolag rörande arbetsavtal för av bolaget antagna, till yrkesförbundet anslutna försäljnings- och inkassoombud. Socialstyrelsen fann nämligen, att dessa ombud icke kunde i förhållande till bolaget anses intaga ställningen av arbetstagare. Vidare må anföras, att socialstyrelsen under 1938 haft en liknande framställning från samma yrkesförbund under behandling. Denna framställning avsåg begäran om utseende av opartisk ordförande att leda förhandlingar mellan yrkesförbundet och sex av Husqvarna vapenfabriks aktiebolags depotbolag rörande för depotbolagen arbetande symaskinsagenters löne- och arbetsvillkor. Vapenfabriksaktiebolaget och depotbolagen, vilka av socialstyrelsen bereddes tillfälle att yttra sig över yrkesförbundets framställning, bestredo, att de berörda agenterna vore att anse såsom arbetstagare, men framhöllo, att bolagen likväl icke motsatte sig vare sig att träda i förhandling med yrkesförbundet beträffande ifrågavarande agenter eller att dylik förhandling skedde under opartisk ledning. Genom beslut den 11 maj 1938 fann socialstyrelsen att, ehuru tveksamhet kunde råda beträffande förevarande yrkeskårs ställning i förhållande till depotbolagen, det likväl i förhållandet mellan bolagen och agenterna inginge åtskilliga moment av sådan natur, som plägade vara utmärkande för ett anställningsförhållande. Med hänsyn härtill och då yrkeskåren genom ett avslag å den gjorda framställningen skulle betagas laglig förhandlingsrätt utan möjlighet att få frågan om dylik rätt prövad av vederbörande domstol, d. v. s. av arbetsdomstolen, ansåg socialstyrelsen sig icke böra vägra utse opartisk ordförande. I detta fall bifölls sålunda yrkesförbundets hemställan. Någon prövning i domstolsväg av ifrågavarande agents ställning har icke kommit till stånd.

Däremot har arbetsdomstolen i ett annat fall haft att ingå i prövning av spörsmålet, huruvida och i vilken utsträckning medlemmar av en såsom huvudorganisation av arbetstagare registrerad förening äro att anse såsom arbetstagare. Denna prövning avsåg medlemmarna i den tidigare omnämda sammanslutningen *bensindistributörers riksförbund*, vars anmälan enligt 8 § i lagen om förenings- och förhandlingsrätt godkändes av socialstyrelsen genom beslut den 20 september 1937.

Nämnda riksförbund är en sammanslutning av föreståndare för bensinstationer. Medlemskap i förbundet kan enligt stadgarna vinnas av varje per-

son eller firma, vilken handhar distribution av bensin eller andra drivmedel till motorfordon för sådant företag, som har till ändamål att försälja dessa drivmedel inom landet. Det förutsattes emellertid, att distributionsanläggningen lämnar skälig inkomst för minst en person. Till förbundet höra alltså endast sådana bensindistributörer, som förestå s. k. servicestationer, men däremot ej föreståndare för s. k. singlepumpar, d. v. s. personer som driva bensindistributionen i mindre skala vid sidan av annan huvudsaklig rörelse. I förbundets uppgift ingår bl. a. att tillvarata medlemmarnas intressen rörande anställningsvillkor och förhållandet i övrigt till de företag eller bolag, som äro medlemmarnas arbetsgivare. Hösten 1938 uppgick förbundets medlemsantal till 850—900.

Förbundets registrering hos socialstyrelsen föregicks av en utredning rörande frågan i vad mån förbundet representerade arbetstagare eller självständiga företagare. I ärendet föredetta formulär till kontrakt mellan vissa oljebolag och till förbundet anslutna distributörer utvisade, att för distributörerna gällde kontrakt av i huvudsak tre typer, nämligen dels konsignationskontrakt, enligt vilka bolagens produkter skulle försälas i konsignation med rätt för distributören att uppbära provision, därvid han i somliga kontrakt garanterades en viss bruttoinkomst, dels grundlagerkontrakt, enligt vilka distributörerna vid verksamhetens början erhöilo ett grundlager att betalas antingen omedelbart eller enligt visst i kontraktet angivet avbetalningssystem samt därefter inköpte produkterna i fast räkning mot vissa rabatter, och dels fasträkningskontrakt, enligt vilka distributörerna inköpte produkterna i fast räkning mot rabatter.

I socialstyrelsen anförde föredraganden i ärendet i en till styrelsens protokoll fogad promemoria bl. a. följande:

För det övervägande antalet medlemmar i riksförbundet regleras förhållandet till vederbörande bolag av ett konsignationskontrakt; för vissa medlemmar gälla grundlagerkontrakt. Vid prövningen av frågan, huruvida riksförbundet är att betrakta såsom en huvudorganisation av arbetstagare eller såsom en sammanslutning av självständiga yrkesutövare, blir vid sådant förhållande av betydelse, huruvida ifrågavarande konsignationskontrakt, som gälla för majoriteten av förbundsmedlemmarna, kunna anses mellan parterna konstituera ett anställningsförhållande eller en affärsuppgörelse. Vid bedömandet, huruvida en person är anställd i sin huvudmans tjänst eller ej, lär böra beaktas icke blott den omständigheten, huruvida vederbörandes ersättning för arbetet utgår i form av provision eller i form av fast lön, eventuellt provision med viss garanterad minimiinkomst, utan även åtskilliga andra föreliggande omständigheter — på sätt som enligt motiven till 86 § lagen om kommission, handelsagentur och handelsresande förutsatts skola ske vid avgörande, huruvida en handelsresande är att betrakta såsom anställd eller såsom självständig yrkesidkare. Av handlingarna i ärendet synes bland annat framgå, att de av konsignationskontrakt bundna föreståndarna i regel arbeta för endast ett bolag, att viss uppsägningstid av kontrakten stipulerats, att försäljningen i regel sker i vederbörande bolags namn, att stationsanläggningarna ägas av vederbörande bolag samt att föreståndarna genom olika bestämmelser i kontrakten och därtill sig anslutande instruktioner äro i avseende å försäljningens bedrivande, redovisningen, ordningen å bensinstationen och förhållandet till de å stationen anställda biträdena i sådan grad bundna i sitt handlande och underkastade en sådan inspektion, som

näppeligen synes förenlig med ställningen såsom självständig företagare. Dessa omständigheter tillsamman tagna synas mig böra föranleda den utgången av prövningen, att föreståndarna, ehuru väl deras lön utgår såsom provision utan att viss minimiinkomst därvid tillförsäkrats dem, äro att betrakta såsom anställda i förhållandet till bolagen. Vid sådant förhållande synes riksförbundet vara att anse såsom en huvudorganisation av arbetstagare och den gjorda anmälan kunna godkännas.

Såsom tidigare nämnts godkände socialstyrelsen riksförbundets hemställan om registrering. Över beslutet härutinnan anförde de berörda oljebolagen ävensom deras sammanslutning petroleumbranschens arbetsgivareförbund och svenska arbetsgivareföreningen besvär med yrkande om beslutets upphävande. Enligt utslag den 17 februari 1938 fann Kungl. Maj:t (i regeringsrätten) ej skäl att göra ändring i socialstyrelsens beslut. (Ärendet återfinnes i referatet nr 16 i regeringsrättens årsbok för år 1938.)

På begäran av riksförbundet utsåg socialstyrelsen därefter opartisk ordförande att leda förhandlingar mellan riksförbundet och ifrågakomna oljebolag rörande löne- och arbetsvillkor för riksförbundets hos bolagen anställda medlemmar. Sedan ordföranden utfärdat kallelse till förhandlings-sammanträde, förklarade emellertid bolagen, att de icke hade några av riksförbundets medlemmar anställda i sin tjänst, att de däremot upplåtit distributionsrörelse vid sina bensinstationer till självständiga företagare, vilka enligt uppgift vore anslutna till riksförbundet, samt att bolagen, då lagen om förenings- och förhandlingsrätt icke ägde tillämpning å sådana företagare, såge sig nödsakade att avböja kallelsen. Ordföranden anmälde då, på hemställan av riksförbundet, saken till arbetsdomstolen för den åtgärd, vartill domstolen kunde finna fog.

I anledning av denna anmälan infortrade arbetsdomstolen förklaring från bolagen. Dessa vidhöllo sitt bestridande av förhandlingsskyldigheten. Därjämte yrkade bolagen efter stämningar å riksförbundet — under hänvisning till ett antal stämningsansökningarna bifogade kontraktsformulär, bland vilka återfunnos samtliga de formulär som företetts i registreringsärendet — att arbetsdomstolen måtte pröva skäligen förklara, att personer, vilka på grund av kontrakt, träffade med bolagen enligt berörda formulär, bedreve distributionsrörelse vid servicestationer, vore att betrakta såsom självständiga företagare och således icke såsom anställda i vederbörande bolags tjänst samt att till följd därav lagen om förenings- och förhandlingsrätt icke ägde tillämpning å förhållandet mellan bolagen och dessa personer.

I målet ifrågasatte riksförbundet, huruvida icke — i analogi med olycksfallsförsäkringspraxis — till följd av förenings- och förhandlingsrättslagens offentlighetsrättsliga natur begreppet arbetstagare i denna lag hade en vidare innebörd än det rent privaträttsliga arbetstagarbegreppet.

Arbetsdomstolen fastslog i sin dom, nr 112/1938, till en början, att bolagen i målet förklarat sig medgiva, att ej mindre den som mot fast lön anställts att förestå station — »stationsföreståndare» — än även bensindistributör, vilken såsom »stationsinnehavare» tillförsäkrats viss bruttoinkomst av distributionsverksamheten, vore att anse såsom arbetstagare. Vidare

konstaterades, att riksförbundet å sin sida förmålt sig icke göra gällande, att till arbetstagare vore att hänföra vare sig distributör, som själv ägde stationsanläggningen, därest denna icke med dispositionsrätt upplåtits till vederbörande bolag, eller distributör, som själv icke arbetade vid stationen eller icke hade omedelbart överinseende över denna, under vilket sistnämnda fall ock inbegrepes, att distributören vore aktiebolag.

Med avseende å övriga bensindistributörer skilde domstolen mellan dem som voro bundna av konsignationskontrakt och dem som voro bundna av andra kontraktstyper. I sin dom yttrade domstolen bl. a.:

Genom konsignationskontrakten och i anslutning därtill utfärdade instruktioner ha ifrågavarande distributörers handlingsfrihet starkt beskurits dels beträffande priser, kreditgivning, försäljningsrätt och dylikt dels ock angående stationernas öppethållande och skötsel i övrigt.

I förstnämnda hänseende givna föreskrifter kunna emellertid icke anses vara oförenliga med den ställning, som utmärker den egna företagaren. Av utredningen framgår, att liknande föreskrifter icke äro ovanliga inom andra yrkesområden, utan att därför vederbörandes ställning av fri yrkesutöfning kan ifrågasättas; så förekommer exempelvis att personer, som otvivelaktigt äro att beteckna såsom köpmän, gentemot sina leverantörer äro förbundna att hålla vissa priser, att ej lämna rabatter samt att även i övrigt vid utförsäljning iakttaga av leverantörerna bestämda leverans- och betalningsvillkor. Erinras må jämväl att, enligt gällande lag, handelskommissionärs egenskap av självständig företagare icke förändras på grund av innehållet i huvudmannens föreskrifter om priser och kreditgivning.

I fråga härefter om stationernas skötsel äro distributörerna tillförbundna att hålla dessa öppna å vissa tider; och detaljerade föreskrifter hava utfärdats rörande handhavandet av verksamheten vid stationerna och ordningen vid dessa. Emellertid är att märka att, enligt vad utredningen i målet framgår, distributörerna — möjligen med vissa undantag, vartill arbetsdomstolen återkommer i det följande — icke äro pliktiga att själva utföra något arbete vid stationerna. Ett i arbetstagaravtalet regelmässigt ingående moment saknas således här.

Den frihet från förpliktelse att själva delta i det manuella arbetet och den rätt att även i övrigt — helt eller delvis — överlåta arbetet å annan, som sålunda tillkommer distributörerna, utnyttjas visserligen, enligt vad utredningen visar, endast av en del av dessa. Detta förhållande hänför sig emellertid ej till det rättsliga innehållet i avtalet mellan distributören och hans huvudman utan beror av faktiska omständigheter, främst det ekonomiska resultatet av distributörens verksamhet. I regel torde distributörerna icke ifrågasätta annat än att själva ägna hela sin arbetskraft åt distributionsverksamheten. Skulle däremot en distributör önska att förfoga över sin arbetskraft för andra ändamål, föreligger enligt avtalet icke något hinder, att han överlämnar den huvudsakliga skötseln till biträden, som av honom avlönas, och själv inskränker sig till att endast övervaka arbetet. Vid en sådan anordning kan tydligen distributören i många fall icke påräkna att för egen del erhålla någon inkomst av rörelsen, men anordningen kan det oaktat överensstämman med hans intressen. I den mån det ekonomiska utbytet blir större kan han däremot även för egen del påräkna en inkomst. Riksförbundet synes självt medgiva, att distributören är att anse såsom självständig företagare, när han på detta sätt faktiskt utnyttjar möjligheten att ägna sig å annan verksamhet. Men rättsligt sett kan skillnaden icke göras med hänsyn till huru avtalsförhållandet faktiskt utnyttjas. Huru än den ene eller den andre distributören använder sin arbetskraft, är hans rättsställning gentemot huvudmannen densamma.

Riksförbundet har gjort gällande, att — då lagen om förenings- och förhandlings-

rätt vore av offentliggrättslig natur — det arbetstagarbegrepp, som i denna lag avsåges, borde givas en vidsträcktare tydning än som föranleddes av privaträttsliga regler. I vad riksförbundet härigenom velat hävda förefintligheten ur rättslig synpunkt av två, principiellt åtskilda arbetstagarbegrepp, kan arbetsdomstolen icke godtaga denna mening. Där ej viss lag eller författning innehåller särskilda föreskrifter om vad i densamma skall med arbetstagare (arbetare) förstås, lär nödvändigtvis ifrågavarande begrepp i princip skola i rättstillämpningen hava en enhetlig innebörd. Någon definition å detta begrepp finnes ej i lagen om förenings- och förhandlingsrätt, vars förarbeten synas i detta avseende — på sätt skett även beträffande annan sociallagstiftning — hänvisa till praxis. Även om i praxis skilda myndigheter, på vilka tillämpningen av olika lagar ankommer, kunna i förevarande hänseende komma till skilda resultat, berövar detta ej principen dess giltighet. Därest emellertid ur sociala synpunkter en viss tolkning må anses önskvärd samt denna tolkning icke i rättstillämpningen vinner allmänare erkännande, ankommer det på lagstiftningen att åvägabrinda ändring.

Av det anförda ansåg arbetsdomstolen framgå, att de av konsignationskontrakt bundna medlemmarna av riksförbundet — fränsett dem som till försäkrats viss inkomst — vore dels med avseende å utbytet av verksamheten såsom distributörer helt beroende av rörelsens resultat och dels kontraktsenligt oförhindrade att helt eller delvis ägna sig åt annan verksamhet. Med beaktande även av övriga omständigheter i målet fann arbetsdomstolen därför att omförmälda distributörer ej kunde anses såsom arbetstagare. Vid sådant förhållande kunde enligt arbetsdomstolens åsikt ej heller distributörer med fasträknings- eller grundlagerkontrakt betraktas som arbetstagare i den mån dessa distributörer ej till äventyrs garanterats viss inkomst.

Arbetsdomstolens prövning inskränkte sig till kontrakten och andra omständigheter av generell räckvidd. Domstolen framhöll emellertid att på grund av speciella uppgörelser och instruktioner sådana omständigheter i särskilda, ej prövade fall kunde föreligga, att distributören vore att anse som arbetstagare.

Domen utmynnade i följande uttalande:

Enär alltså, såvitt i detta mål prövats, riksförbundets medlemmar icke äro att anse såsom arbetstagare, finner arbetsdomstolen bolagen icke vara pliktiga att i anledning av förbundets hemställan ingå i förhandlingar med förbundet rörande anställnings- och lönevillkor för andra medlemmar av förbundet än bolagen medgivit, eller — med tillämpning av bolagens terminologi — dels »stationsinnehavare», som tillförsäkrats viss bruttoinkomst av distributionsverksamheten, dels ock »stationsföreståndare» med fast lön. Såvitt angår dessa medlemmar av riksförbundet ha bolagen att ställa sig till efterrättelse den kallelse till förhandlingar, som den av socialstyrelsen utsedde opartiske ordföranden må komma att efter arbetsdomstolens dom utfärda.

Arbetsdomstolens dom var icke enhällig. Tre av domstolens ledamöter voro såtillvida av skiljaktig mening, att de ansågo de av konsignationskontrakt bundna distributörerna vara att anse som arbetstagare. Till stöd för denna mening anförde dessa ledamöter bl. a.:

Det slut, vartill domstolens pluralitet härvid kommit, grundar sig i huvudsak på att tvenne villkor för självständigt företagarskap äro fyllda, nämligen dels att distributörernas inkomst är helt beroende av driftsresultatet, dels att de äro oförhindrade att, helt eller delvis, ägna sig åt annan verksamhet.

Med avseende å sistnämnda villkor är emellertid att framhålla, att så gott som samtliga distributörer (cirka 88 procent) äro på grund av de faktiska omständigheter-na hänvisade att själva ha sin huvudsakliga sysselsättning å respektive stationer för bolagens räkning. Härtill bör man i föreliggande fall taga större hänsyn än till den huvudsakliga teoretiska möjligheten för distributörerna att överlåta uppgiften åt annan.

Vad angår distributörernas avlöningsform må påpekas, att de tidigare mera allmänt haft provision med vederbörlig inkomstgaranti, men att efter det frågan om anställningsformen blivit aktuell, en övergång till enbart provision synes ha ägt rum. Man frågar sig nu: har ifrågavarande distributörers ställning — som beträffande möjligheten att taga annat arbete är oförändrat lika för alla — endast genom borttagandet av denna inkomstgaranti blivit sådan att de böra anses ha förvandlats från arbetstagare till självständiga företagare? I motiven till kommissionslagen framhålles beträffande frågan om skillnaden mellan anställda och icke anställda, att denna fråga i allmänhet är lätt att avgöra, så snart man känner det ingångna avtalet. Däremot låte det sig icke göra att angiva något visst avtalsmoment, som skulle ha avgörande betydelse härutinnan, utan hänsyn måste tagas till *samtliga föreliggande omständigheter*. Löneformen vore i allt fall ej i och för sig utslagsgivande.

I anslutning till vad sålunda framhållits synes det ock helt naturligt, att man vid bedömandet av föreliggande spörsmål ej fäster alltför stort avseende vid någon speciell kvalifikationsgrund, t. ex. löneformen, utan fastmer tager i betraktande alla på förhållandet mellan distributörerna och bolagen inverkan omständigheter, speciellt sådana som kunna anses konstituera ett verkligt *underordnandeskap*. Gör man det, måste man, i betraktande av de restriktiva bestämmelserna i kontrakt och instruktioner — varigenom även enligt domstolspluralitetens mening ifrågavarande distributörers handlingsfrihet i olika avseenden starkt beskurets — komma till den uppfattningen, att de av konsignationskontrakt bundna distributörerna äro att anse som arbetstagare.

Med anledning av att enligt arbetsdomstolens dom de bensindistributörer, som kunde anses såsom arbetstagare, endast utgjorde ett mindretal av riksförbundets medlemmar har socialstyrelsen sedermera, efter hemställan av riksförbundet, beslutat avföra detta ur registret.

Framställningarna i ärendet.

I skrivelse till chefen för socialdepartementet av den 11 december 1938 har, såsom tidigare angivits, *bensindistributörers riksförbund* hemställt aningen om sådan ändring av lagen om förenings- och förhandlingsrätt, att den bleve gällande även för handelsagenter i förhållande till deras huvudmän, eller om en särskild förhandlingslagstiftning för »den kategori anställda som med stöd av otydlighet i lagen om kommission, handelsagentur och handelsresande kunna göras till självständiga företagare.»

I en vid nämnda skrivelse fogad promemoria anfördes till stöd för ifrågavarande hemställan bl. a. följande:

Genom arbetsdomstolens dom nr 112/1938 bleve riksförbundets möjlighet till förhandling rörande medlemmarnas löne- och anställningsvillkor starkt beskuren. Den komme sålunda närmast att avse blott distributörer, som tillförsäkrats viss brutto-

inkomst av rörelsen, samt distributörer, som åtnjöte fast lön, och dessa grupper av distributörer utgjorde endast omkring 5 procent av förbundets medlemmar. Beträffande övriga grupper av distributörer finge frågan om förhandlingsrätt avgöras från fall till fall. Risk föreläge dessutom för att förhandlingsrätten för riksförbundet kunde komma att ytterligare väsentligt förringas. Det kunde nämligen befaras, att oljebolagen efter hand lade om anställningsvillkoren för de distributörer, beträffande vilka förhandlingsrätten enligt arbetsdomstolens dom ägde tillämpning, på sådant sätt, att förhandlingsrätten ej heller komme att gälla ifråga om dessa.

Arbetsdomstolens dom syntes mera grunda sig på en formell lagtolkning än på det faktiska förhållandet, att distributörerna vore bundna vid distributionsrörelsen och förhindrade att ägna sig åt annan verksamhet. När domstolen uttalade, att den frihet från förpliktelse att deltaga i det manuella arbetet och den rätt att överlåta arbetet åt annan, som tillkomme distributörerna, utnyttjades endast av en del av dessa, gäve domstolen icke uttryck för det som enligt riksförbundets mening vore det väsentliga, nämligen att omkring 88 procent av distributörerna icke kunde utnyttja denna frihet, utan tvärtom vore bundna vid stationerna under en vecko-arbets tid av upp till 70 timmar.

Genom arbetsdomstolens dom bleve frågan om vilka yrkesutövare som tillhörde tillämplighetsområdet för lagen om förenings- och förhandlingsrätt synnerligen brännande. Detta gällde icke blott bensindistributörerna utan även åtskilliga andra yrkeskategorier.

Enligt riksförbundets mening borde — i likhet med den ståndpunkt som intagits av reservanterna inom arbetsdomstolen — vid bedömande av spörsmålet, huruvida en person vore arbetstagare eller självständig företagare, avgörande betydelse tillmätas sådana omständigheter, som kunde anses konstituera ett verkligt underordnandeskap. Eftersom kommissionslagen icke syntes ange någon norm för besvaret av frågan huruvida kommissionär etc. skulle betraktas såsom arbetstagare eller ej, vore det av vikt att lagen i fråga reviderades därhän, att gränsdragningen mellan arbetstagare och självständiga företagare bleve tydligt angiven. Av sociala skäl vore det önskvärt att i en sådan lagstiftning angivet arbetstagarbegrepp gäves snarare för vid än för snäv tolkning.

I sin den 4 juli 1939 till chefen för socialdepartementet avlätna framställning har *föreningen Sveriges aktiva handelsresande* hemställt om sådan ändring i gällande lagstiftning, att jämväl de handelsresande, vilka enligt kommissionslagens bestämmelser äro att anse som självständiga yrkesidkare, erhålla förenings- och förhandlingsrätt i förhållande till sina huvudmän. I skrivelsen hänvisades till en av föreningen den 30 juni 1937 hos departementschefen gjord framställning angående handelsresandenas rättsställning och hemställdes, att de synpunkter som kommit till uttryck i sistberörda framställning måtte beaktas vid förevarande utredning.

I framställningen av den 30 juni 1937 anfördes bl. a.:

Upprepade gånger hade från handelsresandenas organisationer hänvändelser gjorts till statsmakterna för att fästa dessas uppmärksamhet på de svåra sociala missförhållanden, som för närvarande rådde på arbetsmarknaden för nämnda yrkesgrupp. En stor del handelsresande vore anställda enbart mot provision — ett system som syntes tendera att bli allt allmännare. Detta hade medfört, att deras ställning ekonomiskt och socialt i många fall blivit synnerligen svag. De hade exempelvis ingen rätt till ersättning vid olycksfall i arbete och ej heller någon förmånsrätt för inestående lön vid huvudmans konkurs. Icke sällan hade systemet lett till en hänsynslös exploatering av arbetskraften från arbetsgivarnas sida, då dessa icke behövt känna något ansvar gentemot sina resande.

Lagen om förenings- och förhandlingsrätt gäve handelsresandenas organisationer möjlighet att för de fast anställda resandena genom kollektivavtals upprättande sörja för tryggare och ur olika synpunkter mera tillfredsställande anställningsvillkor. Men för de s. k. provisionsresandena hade lagen ringa betydelse. Föreningen hade av socialstyrelsen blivit erkänd som förhandlingsmässig, men på grund av lagens bestämmelser kunde organisationen i det stora hela endast sluta avtal för dem bland sina medlemmar, vilka räknades som anställda i legal bemärkelse och alltså i allmänhet hade fast lön.

Vid 1937 års riksdag väcktes en motion, vari föreslogs en utredning i och för revision av kommissionslagens bestämmelser om handelsresande. Motionärerna utgingo från att frågan om provisionsresandenas ställning lämpligast skulle kunna lösas genom en bättre definition av begreppet »anställd i huvudmans tjänst», varvid definitionen borde ges sådant innehåll, att så stora grupper som möjligt av handelsresandena komme att inrymmas därunder. Första lagutskottet dit motionen hänvisades ifrågasatte emellertid möjligheten av en dylik lagändring. Utskottet menade, att berörda problem borde tagas upp i samband med frågan om en allmän arbetsavtalslagstiftning.

Emellertid syntes här berörda spörsmål vara av sådan vikt, att det vore i högsta grad beklagligt, om intet nu gjordes från statsmakternas sida utan frågan hänskötes till en eventuell framtida utredning med de risker, som därav kunna följa. De nuvarande sociala missförhållandena ävensom nödvändigheten av att möjliggöra en effektiv tillämpning av lagen om förenings- och förhandlingsrätt på ifrågavarande område gjorde det i högsta grad påkallat, att frågan snarast möjligt toges upp till behandling.

1937 års framställning utmynnade i en hemställan till chefen för socialdepartementet att så snart ske kunde och utan anknytning till frågan om en allmän arbetsavtalslagstiftning taga upp till behandling spörsmålet om möjligheterna att skapa tryggare anställningsförhållanden för provisionsresande, närmast i syfte att ge deras organisationer rättighet att sluta kollektiva avtal för dem.

KAP. VI.

Synpunkter på frågans vidare utredning.

Syftet med den lagstadgade förenings- och förhandlingsrätten torde främst vara att tillförsäkra parterna på arbetsmarknaden en jämbördig ställning vid träffandet av uppgörelser i frågor, som äro för dem gemensamma. I enlighet härmed innebär förhandlingsrätten för arbetstagarnas del en rätt för dem att genom sina organisationer förhandla med arbetsgivarna rörande löne- och arbetsförhållandena. Föreningsrätten säkerställer förhandlingsrätten däri-genom, att den innebär lagligt skydd för arbetsgivare och arbetstagare att bl. a. tillhöra organisation, som är avsedd att tillvarataga vederbörande yrkesgrupps intressen. Med hänsyn till att frågor av förevarande natur vä-sentligen uppkommit å arbetsmarknadens område har lagen om förenings- och förhandlingsrätt begränsats till att avse förhållandet mellan arbets-givare och arbetstagare.

För att ett förhållande mellan två kontrahenter, av vilka den ene är verk-sam för den andres räkning, skall falla inom tillämpningsområdet för lagen om förenings- och förhandlingsrätt, erfordras alltså, att den av kontrahen-terna, som utför arbete för den andres räkning, därvid intager ställningen av arbetstagare till åtskillnad från självständig företagare. Gränsen mellan ar-betstagare och självständig företagare måste emellertid vara svävande. La-gen om förenings- och förhandlingsrätt lämnar härutinnan icke någon led-ning, och en allmän lagstiftning om arbetsavtal saknas i vårt land. Lagens tillämpningsområde får därför främst anses vara beroende av den innebörd som i rättstillämpningen ges åt begreppet arbetstagare.

Begreppet arbetstagare (arbetare) förekommer inom ett flertal lagstift-ningsområden. Erinras må om bl. a. bestämmelserna i 17 kap. 4 § handels-balken om förmånsrätt för lönefordran i konkurs samt lagarna om arbetar-skydd, om försäkring för olycksfall i arbete, om medling i arbetstvister, om kollektivavtal samt om semester. I vissa fall har härvid i lagstiftningen eller i motiven därtill angetts vad som avsåges med arbetstagare. Men ofta nog har — liksom beträffande förevarande lag — frågan lämnats öppen. Då det gäller sådana yrkesutövare, vilkas rättsliga ställning blivit lagligen reglerad, torde praxis dock ha att hämta ledning av vad sålunda må finnas stadgat. Härmed är icke sagt, att tillämpningsområdet för lagen om förenings- och förhandlingsrätt skulle vara såtillvida beroende av i andra författningar giv-na bestämmelser, att det exempelvis vore möjligt att genom en ändring av

dessas bestämmelser påverka antalet personer, vilka äga åtnjuta de förmåner nämnda lag tillförsäkrar arbetstagare. Men där genom dylika bestämmelser en yrkesutövers rättsliga ställning regleras, såsom i viss mån kan anses fallet genom kommissionslagens bestämmelser rörande handelsagenter och handelsresande, måste en sådan reglering vara till ledning jämväl då det gäller att avgöra, huruvida yrkesutövaren kan rubriceras såsom arbetstagare.

Förevarande fråga gäller såsom förut nämnts, huruvida handelsagenter, vartill enligt kommissionslagens bestämmelser blott räknas självständiga yrkesidkare, ävensom sådana likaledes som självständiga yrkesidkare ansedda handelsresande, varom bestämmelser äro meddelade i 87 § kommissionslagen, böra tillförsäkras förenings- och förhandlingsrätt i förhållande till sina huvudmän. Såvitt angår handelsagenterna har spörsmålet aktualiserats närmast på grund av den ställning i förevarande hänseende, vilken vissa mellanhänder vid bensinförsäljningen — de s. k. bensindistributörerna — i arbetsdomstolens rättstillämpning anses intaga.

Bärande skäl för en utvidgning av tillämpningsområdet för lagen om förenings- och förhandlingsrätt till att omfatta jämväl förhållandet mellan ifrågakomna yrkesutövare och deras huvudmän skulle tvivelsutan föreligga, om det kunde påvisas, att dessa yrkesutövare allmänt intaga en ställning, vilken i betydelsefulla avseenden är likartad med en arbetstagares. Härvid torde främst komma i fråga arten och graden av den beroendeställning de intaga till sina huvudmän. Men även deras sociala och ekonomiska ställning bör i förevarande hänseende tagas i betraktande. Vad särskilt beträffar mellanhänderna vid bensindistribueringen — av vilka flertalet såvitt gäller lagen om förenings- och förhandlingsrätt av arbetsdomstolen ansetts som självständiga företagare — lär väl svårligen kunna bestridas, att dessa i sin yrkesutövning ha sin handlingsfrihet starkt beskuren till följd av de ingående regleringar som de i sin verksamhet underkastats av vederbörande oljebolag. Förhållandet mellan bensindistributörerna och oljebolagen synes ock i olika avseenden vara att likställa med förhållandet mellan arbetstagare och arbetsgivare. Vissa skäl kunna därför obestriddigen åberopas till stöd för att utvidga lagen om förenings- och förhandlingsrätt att omfatta även förhållandet mellan nyssnämnda yrkesutövare och deras huvudmän. Därmed är dock icke sagt, att samma skäl tala för att utsträcka lagens tillämpningsområde till att avse förhållandet mellan handelsagenter överhuvud och deras huvudmän. Inom handelsagenternas kår rymmas ett flertal yrkesutövare, som sinsemellan intaga en olika ställning i förhållande till sina huvudmän, och handelsagenternas ekonomiska och sociala villkor äro skiftande. Vad nu sagts om handelsagenter torde äga motsvarande tillämpning i fråga om de handelsresande, vilka icke äro anställda i huvudmannens tjänst.

Av det anförda framgår, att för bedömande av förevarande fråga i första hand kräves en fullständig inventering av de villkor, varunder de

omförmälda yrkesutövarna driva sin verksamhet. Först härefter kan det vara möjligt att bedöma erforderligheten och lämpligheten av att tillförsäkra dem förenings- och förhandlingsrätt. Emellertid synes utredningen icke kunna stanna härvid. Ett steg i angiven riktning torde nämligen medföra vissa konsekvenser, som tarva ett klarläggande. Härutinnan förtjänar följande nämnas.

Vid ett tillförsäkrande av förenings- och förhandlingsrätt åt handelsagenter och sådana handelsresande, som avses i 87 § kommissionslagen, skulle dessa yrkesutöware vad lagen om förenings- och förhandlingsrätt angår jämnställas med arbetstagare. Deras rättsliga ställning till huvudmännen skulle alltså i ett avseende undergå förändring men i andra avseenden vara oförändrad. De skulle nämligen alltså icke äga sådana arbetstagare tillkommande förmåner, som exempelvis följa av bestämmelserna om förmånsrätt i konkurs, om ersättning vid olycksfall i arbete samt om semester. Det synes med hänsyn härtill kunna ifrågasättas, huruvida icke i samband med spörsmålet om att likställa ifrågasavarande yrkesutöware vad förenings- och förhandlingsrätt beträffar med arbetstagare även frågan om dessa yrkesutöwares rättsliga likställighet i andra avseenden med arbetstagare bör upptagas till reglering. Emellertid torde några omständigheter icke föreligga, som ovillkorligen kräva en enhetlig gränsdragning inom samtliga lagstiftningsområden mellan arbetstagare och självständiga yrkesutöware. Erinras må i detta sammanhang om uttolkningen i praxis av begreppet arbetstagare i olycksfallsförsäkringslagen (jfr sid. 80). Arbetstagarbegreppet har här med ledning av lagmotiven getts en vidare tydning än som i allmänhet varit brukligt. De olikartade förhållanden, som äro rådande på skilda områden av det ekonomiska livet, göra det tvivelsutan även omöjligt att upprätthålla ett för varje situation väl avpassat begrepp. Självfallet göra sig ock helt olika synpunkter gällande alltefter lagstiftningens närmare syftsmål. De skäl, som på ett lagstiftningsområde må tala mot att låta viss laglig förmån tillkomma annan än arbetstagare, kunna uppenbarligen på annat område icke tillerkännas samma verkan.

Vad nyss sagts äger dock giltighet blott allmänt sett. Mellan lagen om förenings- och förhandlingsrätt samt vissa andra lagar, vilka jämväl avse förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, torde nämligen sådant samband föreligga, att en utvidgning av tillämpningsområdet för den förra lagen bör åtföljas av en motsvarande utvidgning av tillämpningsområdet för de andra lagarna. Detta gäller närmast lagen om kollektivavtal. Visserligen innebär förhandlingsrätten icke en rätt att få till stånd ett kollektivavtal, men förhandlingsrättens utövande syftar i regel till att uppnå ett sådant avtal. Vid en utredning av ifrågasavarande spörsmål bör sålunda även klargöras den rättsliga ställning, handelsagenter och i 87 § kommissionslagen avsedda handelsresande böra intaga på exempelvis det område, som regleras av lagen om kollektivavtal.

Jämväl i ett annat avseende synes ett beredande av förenings- och förhandlingsrätt för nämnda yrkesutöware medföra konsekvenser av beskaffenhet

ätt kunna påverka frågans bedömande. Det lär nämligen icke låta sig göra att i förevarande sammanhang lämna åsido sådana andra yrkesutövare, vilka i sin verksamhet intaga en med handelsagenter och handelsresande likartad ställning. Den närmaste anledningen till att handelsagenter och de såsom självständiga yrkesutövare ansedda handelsresandena skulle beredas förenings- och förhandlingsrätt vore såsom förut nämnts den beroendeställning, vari de stå till sina huvudmän. Men motsvarande bundenhet för självständiga yrkesutövare torde återfinnas även utanför handelsagenternas och handelsresandenas krets. Särskilt inom handeln lär förekomma, att personer, vilka äro att beteckna som köpmän, gentemot sina leverantörer äro förbundna att hålla vissa priser samt att även eljest i olika avseenden rätta sig efter leverantörernas föreskrifter. Vidare må erinras om de förut omnämnda mellanhänderna inom skogsbruket, byggnadsindustrin och restaurangnäringen (jfr sid. 80). Samtliga dessa mellanhänder stå otvivelaktigt i starkt affärsmässigt och ekonomiskt beroende till sina medkontrahenter, och deras sociala och ekonomiska ställning lär i många fall ej nämnvärt skilja sig från en arbetstagers. Därest i enlighet med de i ärendet gjorda framställningarna handelsagenter ävensom handelsresande, som icke äro anställda i sina huvudmäns tjänst, skulle i förhållande till sina huvudmän komma i åtnjutande av förenings- och förhandlingsrätt, synes det därför med fullt fog kunna göras gällande, att även ett flertal andra personer, vilkas verksamhet för och ställning till sina uppdragsgivare äro jämförbara med handelsagenternas och handelsresandenas, böra åtnjuta samma förmån.

Utredningen torde sålunda icke kunna begränsas till den krets av yrkesutövare, som framställningarna i ärendet avse. Frågan kommer härmed att gälla en allmän utvidgning av tillämpningsområdet för lagen om förenings- och förhandlingsrätt. Härvid synes i första hand böra undersökas lämpligheten av att överhuvud utsträcka lagens giltighetsområde till att omfatta även förhållandet mellan vissa självständiga yrkesutövare och dessas uppdragsgivare. Vidare bör undersökas vilka kategorier yrkesutövare här närmast kunna komma i fråga. Arten och graden av den beroendeställning, de må intaga till sina uppdragsgivare, torde väl härutinnan främst vara avgörande. Men även andra synpunkter, såväl sociala som samhällsekonomiska, lära som redan nämnts böra komma under beaktande.

Det ovan anförda måste ge vid handen, att för bedömande av förevarande fråga erfordras ingående undersökningar i olika avseenden. Dessa undersökningar synas jämväl vara av sådan art, att de kräva direkt medverkan av representanter för de olika yrkeskategorier, som kunna vara intresserade av frågans behandling. Dylika undersökningar kunna emellertid icke falla inom ramen för nu ifrågavarande utredningsuppdrag.

I anslutning härtill *hemställes*,

att frågan om en utvidgning av tillämpningsområdet för lagen om förenings- och förhandlingsrätt göres till föremål för en särskild utredning, därvid förut anförda synpunkter torde vinna beaktande.

Statens offentliga utredningar 1939

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

- Betänkande med förslag till ändringar i vissa delar av sjömanslagen m. m. [21]
Betänkande med förslag till lag om arbetsförostran m. m. [25]
Betänkande ang. revision av tryckfrihetsförordningens ansvarighetsregler och därmed sammanhängande författningar. [32]
Betänkande med förslag till ändringar i förmynderskapslagstiftningen. [33]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

- Betänkande ang. justitiekanslerns, justitieombudsmannens och militieombudsmannens allmänna ämbetsställning m. m. [7]
1937 års landsfiskals- och stadsfiskalsutredning. Betänkande med förslag till omorganisation av landsfiskals- och stadsfiskalsbefattningarna m. m. [9]
Betänkande om stats tjänstemäns ställning vid arbetskonflikter. [19]
1937 års domsagoutredning. Betänkande med förslag till omorganisation av domsagoförvaltningen samt lönerreglering för domsagopersonalen. [29]
Utredning ang. statsdepartementens organisation och därmed sammanhängande frågor. [44]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

- Betänkande ang. revision av tjänsteförteckningen i vad avser statens affärsdrivande verk. [5]
1936 års lönekommitté. Betänkande med förslag till militärt icke-ordinariereglemente. [10]
1938 års arvsskattekommitté. Betänkande med förslag till förordning om arvs- och gåvoskatt m. m. [18]
Nytt förslag till riktlinjer för bestämmandet av ersättning för tjänstebostad. [36]
1936 års lönekommitté. Betänkande med förslag till manskapsavlöningsreglemente. [38]
1936 års skattekommitté. Betänkande med förslag rörande beskattning av stiftelser och ideella föreningar m. fl. juridiska personer m. m. [47]

Politi.

- Betänkande med förslag till vissa ändringar i beklädnadsreglementet för polispersonalen m. m. [20]
Betänkande med utredning och förslag ang. civilbefolkningens föresende med gasmasker samt inrättande av skyddsrum för luftskyddsändamål. [42]

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Rationaliseringsutredningens betänkande. Del 1. Motiv och förslag. [13] Del 2. Verkställda undersökningar. [14]
Hembiträdesutredningens betänkande. 2. Betänkande med förslag till lag om reglering av anställnings- och arbetsförhållandena inom det husliga arbetet. [15]
Arbetslöshetsräkningen den 31 augusti 1937. Del 2. Arbetsförhållande m. m. [24]
Betänkande med utredning och förslag rörande tillgodosendandet av behovet av allmänna samlingslokaler. [30]
Betänkande med förslag till ändring i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. [49]

Hälsa och sjukvård.

- Ledningen av landstingens hälso- och sjukvårdsverksamhet. [23]
Betänkande ang. vissa med vården av civila patienter å garnisonssjukhusen sammanhängande organisationsfrågor. [31]
Betänkande med förslag till organisation av försvarsväsendets läkemedelsförsörjning. [48]

Allmänt näringsväsen.

- Betänkande med förslag till kungörelse med vissa föreskrifter ang. tillverkning av bröd efter vikt m. m. [37]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

- Underlättandet av kvinornas arbete i de mindre lanthemmen. [6]
Betänkande rörande ett ändamålsenligt utnyttjande av kronans fiskevatten. [28]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

- Betänkande ang. åtgärder till motverkande av vattenförorening m. m. 1. Förslag och motivering. [40]

Industri.

- Betänkande och förslag rörande befrämjande av avsättningen av den svenska stenindustrins produkter. [11]
Betänkande rörande industriellt utnyttjande av halm. [12]
Betänkande med utredning ang. behovet av legala kompetensföreskrifter för utövande av hantverksyrken. [46]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

- Betänkande ang. grunder för inlagning av enskild väg till allmänt underhåll ävensom ang. statsbidrag till enskilda vägar. [1]
Betänkande med förslag till taxa för befördring av gods m. m. å statens järnvägar. [3]
Betänkande med förslag till exporttariffer. [8]
Betänkande och förslag ang. vissa med beviljade av tillstånd till yrkesmässig automobiltrafik förenade frågor. [22]
Betänkande med förslag rörande skärgårdarnas behov av förbättrade kommunikationer. [34]
Dragbilar. Betänkande med förslag till klassificering av vissa för framdragande av släpfordon eller arbetsredskap ombyggda autobiler, m. m. [35]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

- Svensk namnbok till vägledning vid val av nya släktnamn. [4]
Utredning och förslag ang. fortsatt förstatligande av kommunala mellanskolor. [16]
Utredning och förslag rörande fri undervisningsmateriel för folk- och fortsättningskolor. [17]
Betänkande med utredning och förslag ang. rätt för folkskollärare m. fl. att inskrivas vid universitet och högskolor samt där avlägga examina. [27]
Utredning och förslag ang. de kommunala folkskolornas organisation. [39]
1938 års docentutredning. Betänkande och förslag rörande docentinstitutionen. [41]

Försvarsväsen.

- Utredning och förslag rörande plats i Stockholms skärgård för förläggning av Stockholms örlogsbas. [2]
Sociala försvarsberedskapskommittén. Betänkande. Del 1. Förslag till familjebidrag m. m. [26]. Del 2. Förslag till bestämmelser om utrymningshjälp och avlöning av viss luftskyddspersonal m. m. [45]
Betänkande med utredning och förslag ang. rekryteringen av försvarsväsendets officerskårer m. m. [43]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.